

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding

Ideologie en strategie van het jihadisme

Ideologie en strategie van het jihadisme

Woord vooraf

Terrorismebestrijding is één van de belangrijkste thema's in het internationale en nationale veiligheidsbeleid. De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb) is verantwoordelijk voor het ontwikkelen van anti-terrorismebeleid, de analyse van (inlichtingen)informatie en de regie over beveiligingsmaatregelen die moeten worden genomen bij de bestrijding van terrorisme. De NCTb maakt analyses en producten die op strategisch niveau van belang zijn voor de bestrijding van terrorisme. Eén van die producten is het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN), een landelijke analyse die viermaal per jaar verschijnt. Daarnaast realiseert de NCTb fenomeenstudies zoals deze, waarin een specifiek onderwerp verdergaand wordt onderzocht.

De grootste terroristische dreiging gaat in het laatste decennium uit van het zogeheten 'jihadistisch terrorisme'. Zeker sinds 11 september 2001 is sprake van een golf van terroristische aanslagen die wordt uitgevoerd onder het mom van een religieuze gewapende strijd, de 'jihad'. Om deze dreiging zowel nu als op langere termijn het hoofd te kunnen bieden, is inzicht nodig in het jihadisme.

Met deze studie wil ik de kennis over het jihadisme vergroten bij vooral de grote groep professionals van uitvoerende diensten die betrokken zijn bij terrorismebestrijding, maar ook bij politici en anderen in de samenleving. Verder biedt deze studie een fundament voor de delegitimatie van deze ideologie en de formulering van een inhoudelijk tegengeluid voor de jihadistische boodschap. Kennis van de ideologische basis van een gewelddadige beweging is immers onmisbaar voor de bestrijding ervan en voor de ontwikkeling van een inhoudelijk tegenoffensief. De studie geeft een goed beeld wat jihadisten beogen en op welke wijze zij dat willen realiseren. De waarde is gelegen in de inkijk die het geeft in de denkwereld van jihadisten. De studie is namelijk voor een deel gebaseerd op authentieke Arabischstalige bronnen en publicaties van jihadistische ideologen, strategen en groepen.

Bij een beoordeling van het jihadisme ligt het gevaar van overdrijving of juist onderschatting van de gevaren op de loer. Zo zou bij de lezer de indruk kunnen ontstaan dat de gewelddadige interpretatie van de term 'jihad' en het 'jihadisme' de enig juiste is of een groot draagvlak heeft onder moslims. Niets is minder waar, het gaat om een klein percentage. Bovendien laat de studie zien dat een eenduidige interpretatie van het begrip jihad niet bestaat. Natuurlijk ligt het accent in deze studie op een radicale, activistische en gewelddadige interpretatie van het begrip jihad. Het is immers niet de bedoeling geweest de islam te analyseren in al haar verschijningsvormen. Daardoor zou onbedoeld de indruk kunnen ontstaan dat het jihadisme de dominante belevingsvorm van de islam zou zijn. Het gevaar van onderschatting ligt ook op de loer. Hoewel het om een klein percentage moslims gaat dat het jihadisme aanhangt, gaat van het jihadisme wel een mondiale dreiging uit. De gewapende strijd, waarin terroristische activiteiten de bovenaan voeren, vormt immers de kern van die ideologie. Moslims en niet-moslims zijn wereldwijd slachtoffer van die terroristische activiteiten.

De NCTb spreekt met de onderhavige studie geen oordeel uit over religie in algemene zin of de islam in het bijzonder. Daar waar een religie wordt misbruikt als basis voor een politieke ideologie om met geweld de democratische rechtstaat aan te tasten, moet stelling worden genomen: dit is onacceptabel en zal met alle wettelijke middelen worden bestreden.

De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding
Drs. E.S.M. Akerboom

Ten geleide

Jihadisme in context: het islamitische landschap in Nederland

Het is van belang een studie naar het jihadisme te verankeren in een beschrijving van de maatschappelijke en religieuze context waarin het een rol speelt en te bezien tegen het licht van de actuele dreiging die er van uitgaat tegen Nederland of zijn belangen in het buitenland. Zoals in het 'Woord vooraf' gesteld, kan lezing van deze studie zonder beschrijving van die context tot de indruk leiden dat jihadisme een belangrijke, of zelfs leidende rol vervult in het Nederlands islamitische landschap. Dat is allerm minst het geval. Hieronder wordt een globaal overzicht gegeven van de staat van de islam in Nederland. De verschillende stromingen worden genoemd en beschreven wordt hoe de religieuze beleving in de tijd is veranderd. Tot slot wordt aandacht geschonken aan de stroming van het salafisme en het jihadisme, die in Nederland vrij klein zijn maar die grote publieke en politieke belangstelling genieten.

Inmiddels zijn er, volgens de meest recente schatting van het CBS, zo'n 825.000 moslims in Nederland, dat is 5% van de totale bevolking. Ze zijn uitermate gevarieerd wat betreft etnische achtergrond, stroming van de islam en de beleving van hun geloof. De hoofdstromingen kunnen in het bestek van deze studie slechts kort worden genoemd.¹ De twee hoofdgroepen zijn soennieten, circa 85% van de moslims in de wereld, en sji'ieten (met name in Iran, Irak, de Golfstaten en Pakistan). Een derde groep bestaat uit de Ahmadiyyah, een aftakking van de soennitische stroming ontstaan in India, waarvan in Nederland zo'n 10.000 aanhangers zijn. De meeste moslims in Nederland behoren tot de soennitische stroming. Daarbinnen zijn weer verschillende denominaties te onderscheiden, die alle in Nederland aanwezig zijn. Zoals de aanhangers van de vier grote rechtsscholen in de soennitische islam en van genootschappen van mystici (soefi's). Daarnaast kent de soennitische islam verschillende religieus-politieke bewegingen, die terug te voeren zijn op het reformisme in de islam dat in het begin van de 20ste eeuw in Egypte ontstond. Enkele daarvan zijn ook in Nederland aanwezig. Ook de salafisten worden gerekend tot deze stroming, evenals de Turkse Nurcibeweging, waaruit de Gülenbeweging voortkwam. Wat de sji'itische islam betreft, ook die kent substromingen, die in Nederland zijn vertegenwoordigd. Een omvangrijke is die van de Alevieten, met volgens hun federatie tussen de 60.000 en 90.000 aanhangers, voornamelijk Turken en Koerden.

De onderverdeling in etniciteit of stroming is niet de enige die te maken valt. Wellicht belangrijker zijn de verschillen in de wijze waarop Nederlandse moslims hun religie beleven en inpassen in hun leven. In een recente publicatie wijst de godsdienstsocioloog Vellenga op diverse trends binnen de Nederlandse islamitische gemeenschappen, waarbij vooral die van 'religieuze individualisering' en, onder hoger opgeleiden, 'secularisering' opgeld doen.² De eerste trend betekent het niet langer klakkeloos volgen van de overgeleverde islam, maar individuele invulling geven aan de religieuze overtuiging. Met een mooi woord, 'bricolage'. De tweede gaat een stap verder, en betekent de afnemende invloed van religie op het persoonlijke leven. Twee andere trends doen zich in mindere mate voor, namelijk 'verstolling', het belijden van de religie zoals dat voorheen in het land van herkomst ook gebeurde, hetgeen logischerwijze vooral bij de eerste generatie een rol speelt; en 'radicalisering', dat een religieuze variant heeft en een politieke, en, in het laatste geval, een geweldloze en gewelddadige variant. Dit laatste is in Nederland uitzonderlijk, en over deze uitzondering gaat de voorliggende studie.

¹ Deze passage is gebaseerd op: W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, *Islam in Nederland en België. Religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis* (Leuven 2008), pp. 38-48.

² S. Vellenga, 'Islam in Nederland: trends en toekomst', in: S. Vellenga e.a. (red), *Mist in de polder. Zicht op ontwikkelingen omtrent de islam in Nederland*, (Amsterdam 2009), pp. 13-30.

De trends van individualisering en secularisatie worden al langer geconstateerd. Zo ook in 'Moslim in Nederland', de studie die het Sociaal Cultureel Planbureau in 2004 uitbracht. Daarin werd de paradox beschreven van de groeiende identificatie van Turkse en Marokkaanse Nederlanders met de islam, die tegelijk optreedt met een voortschrijdende secularisering, in de zin van een afname van de geloofspraktijk (moskeebezoek en het volgen van de islamitische leefregels).³ Die 'islamisering van de identiteit'⁴ hangt wellicht samen met het feit dat allochtonen in het publieke debat en de media steeds vaker als 'moslim' worden aangeduid, in plaats van 'Turk' of 'Marokkaan', of preciezer, 'Turkse Nederlander' en 'Marokkaanse Nederlander'. Ook jihadisten proberen overigens een veelvormige identiteit door een enkele te vervangen. In hun wereldbeeld zijn er slechts moslims en vijanden van moslims, in casu 'het Westen', 'de kruisvaarders' en 'de joden'.

De veranderingen in de beleving van de islam zijn het meest zichtbaar bij de islamitische jongeren. Het Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling Forum beschrijft in een jaarlijkse monitor de diverse en dynamische leefwereld van die jongeren, een leefwereld waarin traditie en moderniteit elkaar soms moeizaam, dan weer soepel afwisselen.⁵ De Koning beschreef in zijn studie van 2008 de zoektocht van Marokkaans-Nederlandse moslimjongeren naar hun identiteit en de wijze waarop zij vorm geven aan de islam in een westerse omgeving. De indeling van hun omgeving in zaken die 'haram' ('verboden') en 'halal' ('toegestaan') zijn is daarbij belangrijk. Om dat te doen is kennis van de islam nodig. Veel jongeren zoeken die kennis niet in de traditie van hun ouders, maar zoeken aansluiting bij de islam als wereldwijde religieuze beweging ('umma'). De salafistische stromingen, die claimen de 'zuivere islam' uit de tijden van de profeet Mohammed belijden, kunnen in dit kader aantrekkelijk zijn. Zij bieden een 'pure' islam, geënt op Saoedi-Arabië, het gebied waar de islam ontstond, met duidelijke regels over wat mag en wat niet mag. Ze verstrekken daarnaast een politiek idioom waarmee onrecht tegen moslims kan worden veroordeeld.⁶ Het salafisme maakt de complexe wereld voor hen begrijpelijk.

Is de stroming daarmee gevaarlijk? Volgens De Koning komen veel jongeren op hun zoektocht naar een 'zuivere' islam uit op de salafistische bewegingen; meervoud, omdat we een a-politieke, politieke en jihadistische variant onderscheiden. Dit wordt in hoofdstuk 4 van deze studie nader toegelicht. Volgens De Koning is de kennis van de jongeren over de salafistische leerstellingen vaak gering en betekent de identificatie met het salafisme niet dat de jongeren neigen naar geweld of antidemocratisch zijn. Hij onderscheidt dan ook een vierde salafistische stroming, de zogenaamde 'salafishoppers'. Deze zijn niet doortimmerd in de leer, maar zien het salafisme als een symbool dat hen een kritisch perspectief op de Nederlandse samenleving en identificatie met de umma biedt.⁷

3 K. Phaet en J. ter Wal (red), *Moslim in Nederland. Een onderzoek naar religieuze betrokkenheid van Turken en Marokkanen. Samenvatting* (Den Haag 2004), pp. 39-45. Zie over de seculariseringstrend voorts: *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*, CBS 2009.

4 De term is van Vellenga.

5 Alleen de titels van die studies al spreken boekdelen: *Van Allah tot Prada* (2006), *Van vasten tot feesten* (2007), *Geloof en geluk* (2008).

6 M. de Koning, *Zoeken naar een 'zuivere' islam. Geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims* (Amsterdam 2008) p. 305.

7 De Koning, *Zoeken naar een 'zuivere' islam*, pp. 376-7.

De studie van De Koning, evenals enkele andere onderzoeken op lokaal niveau,⁸ hebben in de laatste jaren het beeld van de verschillende substromingen binnen het salafisme nader ingekleurd. We hebben beter zicht op de motieven van de aanhangers van het salafisme en de wijze waarop zij de orthodoxe leer inpassen in hun dagelijks leven. Deze kennis is van wezenlijk belang, omdat blijkt dat veel Nederlanders zich zorgen maken over deze stroming, getuige het publieke en politieke debat. De salafistische geloofsleer staat op gespannen voet met de verdraagzame, pluriforme, democratische samenleving, hetgeen uit het vervolg van deze studie duidelijk zal worden. In de praktijk blijken de meeste moslims die de salafistische methode trachten te volgen een individuele pragmatische balans te vinden tussen maatschappelijke participatie en afzijdige orthodoxie. De overheid heeft geen rol ten aanzien van orthodoxie in religieuze beleving. Dit wordt anders als orthodoxie uitmond in bijvoorbeeld het aanzetten tot haat, het oneigenlijk toepassen van een eigen rechtssysteem, discriminatie en intimidatie van andersdenkenden, het voeren van een anti-democratische politieke agenda en het gebruiken van ondemocratische methoden. Binnen de salafistische beweging in Nederland is hiervan slechts sprake binnen een relatief kleine groep. Ook stagneert de groei van het salafisme, volgens een recente analyse van de AIVD. Een andere trend is de gegroeide weerbaarheid van moslims tegen extremistisch geweld. Dit is zowel een globale trend⁹ als een nationale.¹⁰ Voormalige jihadistische ideologen, zoals Sayyid Imam Sharif, zijn teruggekomen op de leer van geweld die zij eerder predikten. Hun weerlegging is een krachtig weerwoord tegen de ideologen van de jihad.

Een nog kleinere groep binnen het salafisme (en andere islamistische stromingen) radicaliseert naar jihadisme. Dit is in het verleden een reëel gevaar gebleken, zoals is gebleken met leden van de Hofstad-groep, en zal met alle beschikbare middelen worden voorkomen en bestreden. De AIVD en de politie houden zicht op personen die in jihadistische netwerken actief zijn. De huidige dreiging die uitgaat van deze netwerken is laag. Ze hebben momenteel niet de intentie om aanslagen in Nederland te plegen. Dit komt vooral door een voortdurend gebrek aan leiderschap en cohesie binnen de desbetreffende netwerken, een afgenomen taakgerichtheid (er worden minder activiteiten ondernomen die samenhangen met de gewelddadige jihad) en een succesvol overheidsbeleid. Ook de lokale internationaal georiënteerde netwerken, die zich vooral richten op het faciliteren van de jihad in de klassieke jihadgebieden, hebben momenteel niet de intentie om in Nederland aanslagen te plegen. Wel zien we, op beperkte schaal, vanuit Nederland en andere Europese landen belangstelling van jongeren om in jihadistische strijdgebieden in andere delen van de wereld deel te nemen aan de strijd.¹¹

Alertheid is echter geboden. Het jihadisme heeft nog steeds aantrekkingskracht op sommige Nederlanders. De jihadistische boodschap blijkt voor sommigen een krachtige verleider te zijn. Door bijvoorbeeld de weerslag van internationale gebeurtenissen, voortschrijdende polarisatie in eigen land, of het opstaan van een charismatische leider, zouden gedachten kunnen worden omgezet in daden. Om de jihadisten te bestrijden is het nodig hun ideologie en strategie te doorgronden. Daarover gaat het vervolg van deze studie.

⁸ In 2009 met name: H. Moors en M. Jacobs, *Aan de hand van de imam. Integratie en participatie van orthodoxe moslims in Tilburg-Noord* (Tilburg 2009), en L. Balogh e.a., *Eigenheid of eigenzinnigheid. Analyse van cultuur- en geloofsgerelateerde denkbeelden en gedragsuitingen in de gemeente Ede*, (Tilburg 2009).

⁹ J.L. Esposito en D. Mogahed, *'Who speaks for Islam? What a billion muslims really think'* (New York, 2007).

¹⁰ Geïllustreerd in: J. Groen en A. Kranenberg, *'Opstand der gematigden. De groeiende weerbaarheid van Nederlandse moslims'*, (Amsterdam 2009).

¹¹ Zie: *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland*, nr. 18 (september 2009).

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	10
1 Inleiding	16
1.1 Aanleiding	17
1.2 Doel, onderzoeksvragen en afbakening	17
1.3 Jihadisme, jihadistische beweging en jihadistisch terrorisme	18
1.3.1 Jihadisme als stroming binnen politieke islam	18
1.3.2 Positionering jihadisme ten opzichte van andere ideologieën	18
1.3.3 Definitie jihadisme	18
1.3.4 Definitie jihadistische beweging	19
1.3.5 Definitie jihadistisch terrorisme	20
1.4 Leeswijzer	20
2 Jihad in de islam	22
2.1 Jihad in de Koran	23
2.2 Jihad in de Traditie	25
2.3 Jihad in Islamitisch Recht en krijgskundige literatuur	25
2.4 Jihad in de islam in vogelvlucht	26
3 Historische context jihadisme	28
3.1 Context vóór 1979	29
3.2 1979 als kanteljaar	29
3.2.1 Iraanse revolutie (1979)	29
3.2.2 Bezetting moskee Mekka en transformatie salafisme in en door Saoedi-Arabië	29
3.2.3 Jihad in Afghanistan	30
3.3 Proliferatie en mondialisering van de jihad (1990-heden)	30
3.4 Golfoorlog 1990-1991	31
3.5 Aanslagen VS 11 september 2001	31
3.6 Oorlog in Irak (2003-heden)	32
3.7 Historische context nader beschouwd	32
4 Stromingen, ideologen en strategen	34
4.1 Inleiding	35
4.2 Salafisme	35
4.3 Ideologie Moslimbroeders en gedachtegoed Sayyid Qutb	36
4.4 Overeenkomsten en verschillen ideologieën	37
4.5 Stromingen binnen jihadisme	38
4.6 Ibn Taymiyya	38
4.7 Abdullah Azzam	38
4.8 Abu Mohammed al-Maqdissi	39
4.9 Abu Musab as-Suri	39
4.10 Ayman al-Zawahiri	39
4.11 Sayyid Imam Sharif	40
4.12 Osama Bin Laden	40

5	Jihadistische ideologie	42
5.1	Centrale begrippen jihadistische ideologie	43
5.1.1	Enigheid van God	43
5.1.2	Geloof en ongeloof	43
5.1.3	Aanbidding van God	44
5.1.4	Plicht om Goddelijke wet- en regelgeving toe te passen	44
5.1.5	Loyaliteit en afkeer	45
5.1.6	De gemeenschap der moslims	46
5.1.7	Dawa	46
5.1.8	Jihad	47
5.1.9	Kalifaat	48
5.2	Thema's jihadistische ideologie	49
5.2.1	Overzicht thema's	49
5.2.2	Eindtijd	51
5.2.3	Mondiale heerschappij van de islam	52
5.2.4	Heroprichting Islamitische Staat	52
5.2.5	Dawa en jihad als middel door de voorhoede	52
5.3	Kenmerken jihadistische ideologie	53
5.3.1	Jihadisme activistisch van aard	53
5.3.2	Jihadisme geen gesloten geheel	53
5.3.3	Jihadisme geen monolithisch geheel	53
5.3.4	Robuust karakter	54
5.3.5	Romantische en mystieke kenmerken jihadisme	55
5.3.6	Overige kenmerken jihadisme	55
6	Jihadistische strategie	56
6.1	Jihadistische strategievorming in historisch perspectief	57
6.2	Visie op internationale verhoudingen en vijandbeeld	57
6.3	Strategische noties heroprichting islamitische staat	57
6.4	Strategie van de dawa	59
6.5	Strategie van de jihad (geweldstrategie)	59
6.6	Moslims in het Westen	61
7	Wijze van (re)productie en verspreiding	64
7.1	Producenten jihadistische ideologie en strategie	65
7.2	Instituties jihadistische beweging	65
7.3	Wijzen van reproductie en verspreiding	66
8	Conclusies en slotbeschouwing	68
8.1	Conclusies	69
8.2	Slotbeschouwing	69
	Bijlagen	72
	Begrippenlijst	73
	Bijlage Verzen uit de Koran expliciet handelend over gewapende strijd	78

Samenvatting

Aanleiding en doel

De jihadistische beweging¹ vormt de motor achter de huidige wereldwijde terroristische golf die wordt uitgevoerd onder het mom van een religieuze gewapende strijd, de 'jihad'. Deze beweging ontleent voor een groot deel haar kracht aan haar ideologie. Steeds meer groeit het besef dat de strijd tegen het jihadisme niet alleen repressief moet worden gevoerd, in de vorm van een oorlog tegen terrorisme of met behulp van inlichtingenorganisaties en politie, maar juist ook op het ideologische vlak. De kennis over de jihadistische ideologie is echter nog beperkt. Deze studie wil die ideologie, de daarvan afgeleide strategie en de wijze van (re)productie en verspreiding inzichtelijk maken om zo beter in staat te zijn het jihadistisch terrorisme te bestrijden.

Conclusies

De conclusies van deze studie luiden:

1. Jihad in de islam is een begrip dat zowel een vreedzame en spirituele betekenis als een gewelddadige betekenis heeft, voor velerlei uitleg vatbaar is en tal van uitwerkingen heeft gekregen die (deels) in uiteenlopende situaties tot stand zijn gekomen. Eén religieus geautoriseerd standpunt over het begrip ontbreekt.
2. Het jihadisme komt voort uit de behoefte aan maatschappelijke en politieke veranderingen in moslimlanden en de door jihadisten gepercipieerde aanval op de islam en het (voormalige) islamitische grondgebied. Het jihadisme is primair na 1979 ontstaan op en als gevolg van diverse strijdtönen en heeft zich sindsdien wereldwijd verspreid.
3. De salafistische leerstukken en het gedachtegoed van Sayyid Qutb vormen de fundamentele basis voor de hedendaagse jihadistische ideologie en strategie. Ook Ibn Taymiyya, Mohammed Ibn Abd al-Wahhab, Abdullah Azzam, Abu Mohammed al-Maqdissi, Abu Musab as-Suri, Ayman al-Zawahiri, Sayyid Imam Sharif en Osama Bin Laden hebben een prominente invloed op of rol in de ontwikkeling daarvan gehad. Zij hebben de gewapende strijd onder steeds meer omstandigheden, voor steeds meer doelen en tegen steeds meer tegenstanders als geoorloofd verklaard en de gewapende strijd tot individuele plicht voor alle moslims verheven.
4. Binnen het jihadisme is het begrip jihad synoniem voor de gewapende strijd, ook wel aangeduid als 'heilige oorlog'. Jihadisten rekenen tot de gewapende strijd een (guerrilla-)oorlog en terrorisme.
5. Het ultieme doel van jihadisten is de eindtijd, waar de mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat aan voorafgaan. Jihad vormt het enige en geëigende middel om de doelen te realiseren, evenals dawa en Hijra² ter voorbereiding op en in het teken van jihad. Het middel jihad en datgene waar jihadisten zich tegen verzetten zijn sterker uitgewerkt dan de doelen.
6. De concepten en theoretische noties van de jihadistische ideologie zijn, vooral wat betreft het middel jihad en datgene waar jihadisten zich tegen verzetten, op tal van punten uitgewerkt en geoperationaliseerd in strategische concepten en noties. Deze worden voortdurend aangepast aan nieuwe omstandigheden. Vooral de gepercipieerde aanval van 'joden en kruisvaarders' op de islam en het 'islamitische grondgebied' vormt een belangrijk thema.

1 Jihadistische beweging: het geheel van netwerken, groepen, cellen en individuen dat op basis van een specifieke invulling van de salafistische leer en op basis van het gedachtegoed van Sayyid Qutb door middel van een gewapende strijd (jihad) streeft naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat (Kalifaat).

2 Hijra betekent vertrek uit een land en uitwijking naar een ander land wegens religieuze en politieke redenen, maar ook een tijdelijke of permanente vestiging in het land waar moslims naar zijn uitgeweken.

7. De jihadistische ideologie en strategie worden ge(re)produceerd en verspreid door diverse producenten, via diverse instituties en op uiteenlopende wijzen.

Jihad in de islam

De vraag naar de betekenis van het begrip jihad in de islam is niet eenduidig te beantwoorden. Een eerste reden is dat het begrip zowel een vreedzame en spirituele betekenis heeft als een gewelddadige betekenis, namelijk de gewapende strijd.

Een tweede reden is dat het begrip jihad op vele manieren is uit te leggen. Jihad in de betekenis van een gewapende strijd kent zijn oorsprong in de Koran. Dit krijgt een verdere uitwerking in de overleveringen van de Profeet - verder Traditie genoemd - de islamitische krijgsliteratuur en het Islamitische Recht. De verzen over jihad in de Koran, evenals de overleveringen, zijn voor velerlei uitleg vatbaar en afhankelijk van de context. Niet alle overleveringen van de Profeet worden door alle moslims geaccepteerd. Er bestaan verder uiteenlopende islamitische rechtsscholen en vele discussiepunten tussen en binnen de rechtsscholen.

Een derde reden is dat de gewapende strijd tal van uitwerkingen heeft gekregen vanuit uiteenlopende, elkaar overlappende, invalshoeken. Er bestaat een onderscheid tussen een defensieve jihad en een offensieve jihad. De defensieve jihad is gericht op de bescherming van het geloof, de geloofsgemeenschap, de Islamitische Staat of het islamitische territorium. De offensieve jihad is gericht op de verspreiding van de islam onder ongelovigen. Een ander onderscheid is dat tussen islamitisch territorium - het 'huis van de islam' - en niet-islamitisch territorium - het 'huis van de oorlog' of het 'huis van het verdrag'. Een derde onderscheid is dat naar de vijanden. De strijd mag of moet worden gevoerd tegen gelovigen die in meerdere goden geloven (bijvoorbeeld hindoeïsten en boeddhisten), gelovigen die in één God geloven (joden en christenen), ongelovigen en afvallige moslims. Ook de voorwaarden die gelden voor de gewapende strijd zijn uitgewerkt. Strijdende moslims mogen geen overtredingen begaan en moeten proportioneel reageren. Daarnaast moeten zij strijden onder leiding van een legitieme gezagsdrager, de leider van de geloofsgemeenschap.

Een vierde reden is dat de uitwerking van het begrip jihad deels situationeel is bepaald. De aard, reikwijdte en middelen van jihad hebben zich ontwikkeld sinds de dagen van de Profeet. Stond de eerste periode in Mekka vooral in het teken van het streven naar vrijheid van godsdienst en vrijheid voor het uitdragen van het geloof, met het vertrek van de Profeet naar Medina kwam jihad meer in het teken te staan van verdediging van het geloof en de ontstane geloofsgemeenschap. Weer later kwam jihad in het teken van uitbreiding van de geloofsgemeenschap te staan en in de twintigste eeuw in het teken van de roep om maatschappelijke en politieke veranderingen. Als gevolg van de situationeel bepaalde uitwerking zijn uiteenlopende interpretaties van het begrip ontstaan.

Tot slot valt op te merken dat één geautoriseerd standpunt over jihad in de islam ontbreekt. De islam bestaat immers niet. Er is een splitsing tussen soennieten en shi'ieten. Er bestaan vele rechtsscholen en stromingen binnen de (politieke) islam. Moslims verkeren in diverse omstandigheden en kennen vele etniciteiten. De islam en de moslims in de 21ste eeuw vormen daarom geen homogeen blok. Bovendien ontbreekt het aan één autoriteit die religieuze standpunten kan autoriseren. Niemand kan daardoor een monopolie claimen op de uitleg van de jihad in de islam.

Historische context jihadisme

Vóór 1979 werd de basis gelegd voor het jihadisme, vooral in Saoedi-Arabië en Egypte. De politieke islam die toen ontstond, is een reactie op grote maatschappelijke veranderingen en problemen in moslimlanden en komt voort uit de behoefte aan maatschappelijke en politieke veranderingen in moslimlanden. Het jihadisme is een radicale, activistische en gewelddadige variant binnen de politieke islam en kent dezelfde behoefte.

Het jaar 1979 kan worden gezien als een kanteljaar in de ontwikkeling van het jihadisme. In dat jaar deden zich drie gebeurtenissen voor, namelijk de islamitische revolutie in Iran, de bezetting van de heilige moskee in Mekka en de inval van Sovjet-troepen in Afghanistan. Deze gebeurtenissen leidden ieder afzonderlijk en in samenhang tot de inzet van de islam door jihadisten als legitimatie voor een politieke en gewapende strijd onder het mom van jihad. Vanaf 1979 plaatsten jihadisten de gewapende strijd steeds meer in het perspectief van de aanval van 'joden en kruisvaarders' op de islam en het (voormalige) islamitische grondgebied. Ook richtten zij, al dan niet in samenhang, de gewapende strijd tegen de, in de ogen van jihadisten afvallige, regimes in moslimlanden. Enkele conflicten zijn van grote betekenis geweest voor de vorming van de jihadistische ideologie en strategie. Dat geldt voor:

- a de strijd in Afghanistan (1979-2001),
- b de eerste Golfoorlog (1990-1991),
- c de strijd in conflicthaarden als Algerije, Bosnië en Tsjetsjenië (vanaf 1990),
- d de aanslagen in de VS (2001),
- e de daarop volgende strijd in Afghanistan en
- f Irak.

Er vond een kruisbestuiving plaats van visies, concepten en strategieën tussen tal van stromingen en ideologen, strategen en leiders. Het resultaat daarvan, een nieuw jihadconcept, werd beproefd en toegesneden op het slagveld van de jihadstrijd. Opgedane ervaringen en inzichten dienden weer als basis voor de verdere ontwikkeling van de ideologie en strategie. Denken en doen versterkten elkaar zo.

Stromingen, ideologen en strategen

De salafistische leerstukken en het gedachtegoed van Sayyid Qutb, een ideologische grondlegger van de Moslimbroeders, vormen de fundamenteën voor de jihadistische ideologie en strategie. Salafisten en moslimbroeders zetten vooral in op dawa en politieke hervormingen als middel voor het bewerkstelligen van gewenste veranderingen. Jihadisten daarentegen zetten vooral in op de gewapende strijd. Binnen de jihadistische beweging zijn verschillende stromingen te onderscheiden: de Jordaanse, Palestijnse en Syrische stroming, de Egyptische stroming, de Saoedische stroming en de Europese stroming.

De volgende personen hebben een prominente rol in de ontwikkeling van de jihadistische ideologie en strategie gehad: Ibn Taymiyya (1263-1328), Mohammed Ibn Abd al-Wahhab (1703-1792), Sayyid Qutb (1906-1966), Abdullah Azzam (1941-1989), Abu Mohammed al-Maqqdissi (1959-), Abu Musab as-Suri (1958-), Ayman al-Zawahiri (1951-), Sayyid Imam Sharif (1950-) en Osama Bin Laden (1957-).

De belangrijkste bijdrage van de genoemde stromingen en personen betrof zowel een theoretische verdieping en herinterpretatie van het klassieke jihadconcept als een herinterpretatie in het licht van de politieke situatie in diverse moslim-landen en de internationale verhoudingen vanaf 1979. De gewapende

strijd werd onder steeds meer omstandigheden, voor steeds meer doelen en tegen steeds meer tegenstanders geoorloofd geacht. De gewapende strijd werd bovendien verheven tot een individuele plicht voor alle moslims. Tal van beperkingen werden terzijde geschoven.

Jihadistische ideologie

De jihadistische ideologie bestaat uit een mix van theologische, dogmatische, liturgische, ethische, juridische en politieke begrippen of leerstukken die nauw met elkaar samenhangen. Zij kunnen als volgt worden gerangschikt:

1. De enigheid van God [*Tawhied*];
2. Geloof en ongelooft [*Imaan en Kuft*];
3. Aanbidding van God [*Ibada*];
4. De plicht om de goddelijke wet- en regelgeving toe te passen [*al-Hukm bi-ma Anzala Allah*];
5. Loyaliteit en afkeer [*al-Walaa wa al-Baraa*];
6. De gemeenschap der moslims [*Jamaat al-Muslimin*];
7. De prediking en missiewerk [*ad-Da'wa*];
8. De gewapende strijd [*al-Jihad*];
9. Heroprichting van de Islamitische Staat (Kalifaat).

De eerste acht begrippen komen overeen met de centrale begrippen van het salafisme. Jihad in de betekenis van gewapende strijd vloeit zowel in het salafisme als in het jihadisme voort uit alle centrale begrippen/leerstukken. Wel geeft het jihadisme aan die begrippen een radicale en activistische uitleg en heeft daar activistische consequenties aan verbonden. Bovendien heeft het jihadisme de omstandigheden waaronder jihad mag of moet worden gevoerd opgerekt en beperkingen terzijde geschoven.

Het activistische karakter en het gebruik van geweld om veranderingen te bewerkstelligen zijn belangrijke kenmerken van het jihadisme. Het begrip jihad staat dan ook synoniem voor de gewapende strijd, ook wel aangeduid als 'heilige oorlog'. Jihadisten zelf rekenen tot de gewapende strijd een (guerrilla-)oorlog en terrorisme. Het gaat hierbij om een gewapende strijd door individuen, groepen en vrijheidsstrijders en niet door landen. De thematiek die uit de centrale begrippen voortvloeit, is dualistisch van aard: verzet tegen iets, bijvoorbeeld 'afwijzing scheiding kerk en staat', en inzet voor iets, bijvoorbeeld 'inrichting van een theocratisch politiek stelsel'. Het jihadisme heeft lang niet altijd het monopolie op de genoemde thema's. Zo streven meer stromingen in de islam invoering van het Islamitische Recht (Shari'a) na. Als gevolg van het activistische karakter zijn de thema's waartegen het jihadisme zich verzet veelal meer uitgewerkt dan de thema's waarvoor het jihadisme zich inzet.

Het jihadisme kent vier hoofdthema's: de eindtijd, de mondiale heerschappij van de islam, de heroprichting van de Islamitische Staat en als laatste dawa en jihad door de voorhoede als middel om deze doelen te bereiken. De eindtijd, waarmee bedoeld wordt het einde van de wereld en de daarop volgende 'dag des oordeels', vormt het ultieme doel. Daaraan voorafgaand streeft het jihadisme naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat. Dawa en jihad door de voorhoede, lees jihadisten, vormen daartoe de enige en geëigende middelen. Dawa moet in het teken staan van jihad en Hijra, naar analogie van het vertrek van de profeet Mohammed van Mekka naar Medina, vormt een tussenschakel tussen dawa en jihad. Jihadisten wijzen alles af wat met die idealen in strijd is. Het jihadisme is geen gesloten en monolithisch geheel, maar kenmerkt zich wel door een hoge mate van robuustheid. Het jihadisme heeft ook 'romantische' en mystieke kenmerken.

Jihadistische strategie

De jihadistische ideologie is op tal van punten uitgewerkt en geoperationaliseerd in concepten en noties.

1. Jihadisten definiëren de internationale verhoudingen en conflicten in religieuze termen. Er bestaat een continue en permanente strijd tussen geloof en ongeloof, oftewel tussen 'zuivere en juiste moslims' en anderen. Er is een offensief gaande, een nieuwe kruistocht, van joden en kruisvaarders onder aanvoering van de VS tegen de islam en het islamitische grondgebied.
2. Voor jihadisten is de vorming van mini-islamitische-staten een belangrijke stap op weg naar het Kalifaat. In de huidige situatie hebben jihadisten zelf islamitische staten uitgeroepen in Irak, de Kaukasus en Afghanistan.
3. De jihadistische beweging kent op dit moment verschillende leiders: de leiders van de gewapende strijd, zowel lokaal, regionaal als mondiaal, en de leiders van islamitische staten in Afghanistan, de Kaukasus en Irak. Osama Bin Laden en Ayman al-Zawahiri worden gezien als leiders van de mondiale gewapende strijd, maar ook wel als leider van de geloofsgemeenschap.
4. De strategie is gericht op een herstel van de klassieke islamitische instituties, zoals de moskee, maar dan in overeenstemming met de jihadistische interpretatie. Verder is de strategie gericht op oprichting van eigen instituties.
5. De voorbereiding op de inzet van geweld maakt een wezenlijk onderdeel uit van de 'vreedzame' strategieën van jihadisten in de vorm van dawa.
6. In het strategische denken is een grote nadruk komen te liggen op oorlogvoering. Een directe militaire confrontatie heeft de voorkeur, maar wordt niet opportuun en voordelig beschouwd vanwege het militaire overwicht van de vijanden. Meer in aanmerking komen een guerrillaoorlog en terrorisme.
7. Er bestaan verschillende inzichten over de vraag op welke schaal de gewapende strijd moet plaatsvinden, namelijk een strijd gericht op de bestrijding van afvallige regimes in eigen land (nabije vijand) of de VS en haar bondgenoten (verre vijand), of een mondiale strijd tegen alle ongelovigen.
8. Er bestaat een differentiatie in de visie op de wijzen van het voeren van de gewapende strijd: door middel van een islamitisch leger of verzetsbrigades, op anarchistische wijze of individueel.

Deze strategische concepten en noties worden (voortdurend) aangepast aan nieuwe omstandigheden. Ook voor de strategie geldt dat het middel jihad en datgene waar jihadisten zich tegen verzetten sterker zijn uitgewerkt dan de doelen die jihadisten uiteindelijk willen bereiken.

Jihadisten beschouwen de wijze waarop de profeet Mohammed en de vier kaliefen de oorspronkelijke geloofsgemeenschap tot stand hebben gebracht en de islam hebben verspreid als een belangrijke inspiratiebron voor realisatie van de eigen idealen. Er bestaan verschillende interpretaties van die wijze. Volgens één daarvan duurde de opbouw van de gemeenschap der moslims en de verspreiding van de islam in totaal 23 jaar. In een stappenplan van een vermoedelijk kaderlid van al Qa'ida zijn zeven stappen beschreven. De voorbereiding op de gewapende strijd zou zijn gestart in 2000 en na een globale confrontatie, die zal eindigen rond 2020, zal de eindoverwinning zijn behaald en zullen zich diverse voortekenen voordoen van de eindtijd.

Wijze van (re)productie en verspreiding

De jihadistische ideologie en strategie worden ge(re)produceerd en verspreid door leiders van de jihad, geestelijke (aspirant) geleerden, predikers, strategen en analisten, vertalers en jihadstrijders in het veld. De (re)productie en verspreiding verloopt via diverse instituties, waaronder zogeheten 'Juridisch-islamitische-organen', mediacomités, virtuele instanties en websites, reguliere media, moskeeën en opleidings- en vormingsinstellingen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Zeker sinds 11 september 2001 is sprake van een golf van terroristische aanslagen die worden uitgevoerd onder het mom van een religieuze gewapende strijd, de 'jihad'. Hoewel het begrip jihad in de islam een veel ruimere betekenis heeft dan die van een gewapende strijd, is het gangbaar om in dit kader te spreken van 'jihadistisch terrorisme'.¹ De individuen, groepen en netwerken die deze vorm van terrorisme aanhangen, propageren of voor hun rekening nemen, worden aangeduid als 'jihadisten'. Samen vormen zij de 'jihadistische beweging'.

De jihadistische beweging ontleent voor een groot deel haar kracht aan haar ideologie. Dat geldt zeker voor al Qa'ida. Terrorismebestrijders zien al Qa'ida dan ook in toenemende mate als een ideologie, in plaats van als een organisatie. Steeds meer groeit het besef dat de strijd tegen het jihadisme niet alleen repressief moet worden gevoerd, in de vorm van een 'oorlog tegen terrorisme' of met behulp van inlichtingen-organisaties en politie, maar juist ook op het ideologische vlak.

De kennis over de jihadistische ideologie is echter nog beperkt. Deze publicatie wil die ideologie inzichtelijk maken. Inzicht in de ideologie alleen is echter onvoldoende. De ideologie is namelijk vertaald in een strategie en wordt verspreid en ge(re)produceerd via tal van instituties en op tal van manieren.

1.2 Doel, onderzoeksvragen en afbakening

Het doel van de publicatie is om inzicht te geven in de jihadistische ideologie, strategie en de wijze van (re)productie en verspreiding ten behoeve van de bestrijding van jihadistisch terrorisme.

De onderzoeksvragen luiden:

1. Wat is de betekenis van het begrip jihad in de islam?
2. Op welke wijze hebben de jihadistische ideologie en strategie zich sinds vooral 1979 ontwikkeld en welke gebeurtenissen zijn daarop van grote invloed geweest?
3. Welke stromingen, ideologen en strategen liggen ten grondslag aan de jihadistische ideologie en strategie en wat is hun belangrijkste bijdrage daaraan geweest?
4. Uit welke centrale begrippen en thema's bestaat de jihadistische ideologie, hoe verhouden deze zich tot elkaar en welke kenmerken heeft de ideologie?
5. In hoeverre en op welke wijze is de jihadistische ideologie uitgewerkt in een strategie?
6. Op welke wijze wordt de jihadistische ideologie en strategie ge(re)produceerd en verspreid?

Deze publicatie is voor een deel gebaseerd op Franse, Engelse en Nederlandse secundaire literatuur over jihadisten. Daarnaast is voor een ander deel gekeken naar primaire Arabischstalige bronnen en publicaties van jihadistische groepen die zijn verkregen via radicale Arabischstalige websites. Onderzocht zijn publicaties van jihadistische geestelijke en politieke leiders, fatwa's van jihadistische geestelijken en publicaties van jihadistische groepen.

1 In sommige kringen wordt bezwaar gemaakt tegen het gebruik van het samenstel van jihad en terrorisme. In de praktijk van contraterrorisme is het begrip jihadistisch terrorisme, jihadisme en dergelijke inmiddels een algemeen aanvaard en geaccepteerd begrip dat zich moeilijk laat vervangen door een ander etiket dat niet beladen is. Bovendien noemen de ideologen, strategen en strijders zich zelf jihadisten.

1.3 Jihadisme, jihadistische beweging en jihadistisch terrorisme

1.3.1 Jihadisme als stroming binnen politieke islam

In veel moslimlanden is de islam de afgelopen decennia een steeds belangrijker politieke factor geworden. Tal van politieke partijen en bewegingen ontleen hun doelen en activiteiten aan de islam. In dat kader wordt wel gesproken van ‘politieke islam’ of ‘islamisme’. Het islamisme kan zowel soennitisch als sji’itisch van aard zijn.² Het salafisme en het jihadisme, twee stromingen binnen het islamisme, zijn soennitisch evenals de Moslimbroeders, de Hizb-u Tahrir (HuT)³ en Hamas, drie groeperingen. Hezbollah is sji’itisch.

Binnen het islamisme is (onder andere) een onderscheid aan te brengen in de wijze waarop veranderingen worden nagestreefd: gewelddadig of niet-gewelddadig. Kenmerkend voor de niet-gewelddadige stroming is dat deze geen geweld praktiseert of bepleit voor realisatie van de beoogde veranderingen. Het jihadisme valt onder ‘gewelddadig islamisme’.

1.3.2 Positionering jihadisme ten opzichte van andere ideologieën

Het jihadisme is samengesteld uit extremistische en gewelddadige elementen van vooral de salafistische leer (zie paragraaf 4.2) en het gedachtegoed van Sayyid Qutb, de belangrijkste ideoloog van de Moslimbroeders (zie paragraaf 4.3). Hoewel enkele gezaghebbende auteurs het jihadisme zien als onderdeel van het salafisme, is wel degelijk sprake van een eigen ideologie. Deze heeft zich in de loop van de tijd ontwikkeld en is nog steeds in ontwikkeling. Verder geeft het jihadisme een gewelddadige en activistische uitleg aan de acht centrale begrippen van het salafisme. Tevens rekt het jihadisme de omstandigheden op waaronder jihad is toegestaan en legt het tal van beperkingen terzijde.

1.3.3 Definitie jihadisme

Met het begrip jihadisme wordt in deze publicatie het volgende bedoeld:

Jihadisme is een stroming binnen de politieke islam die op basis van een specifieke invulling van de salafistische leer en op basis van het gedachtegoed van Sayyid Qutb door middel van een gewapende strijd (jihad) streeft naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat (Kalifaat).

Jihadisme wordt in deze publicatie vooral gebruikt om de stroming aan te duiden en als verzamelbegrip voor ‘jihadistische ideologie en strategie’.

Het jihadisme beschouwt de gewapende strijd, die wordt gedefinieerd als jihad, als hét middel voor het realiseren van de idealen. ‘Jihadisme’, evenals ‘jihadistisch’ zijn dus afgeleid van het begrip ‘jihad’. Het begrip ‘jihad’ in de islam is echter een complex en veelomvattend begrip dat nadrukkelijk ook een spirituele en ‘vreedzame’ betekenis heeft (zie hoofdstuk 2). Wanneer gesproken wordt over jihadisme of jihadistisch gaat het altijd om jihad in de betekenis van een gewapende strijd, ook wel aangeduid als ‘kleine jihad’ of door sommigen als ‘heilige oorlog’. Het gaat hierbij om jihad door individuen, groepen en vrijheidsstrijders en niet door landen.

² Soennitisch en sji’itisch zijn twee stromingen in de islam (zie begrippenlijst).

³ De HuT is een wereldwijd opererende politiek-activistische groepering. De ideologie is gericht op de (her)oprichting van een kalifaatstaat, geleid volgens de regels van de Shari’a.

De gewapende strijd kan diverse gedaanten aannemen. In de Koran wordt deze vorm van jihad ook wel aangeduid met 'Qital', dat '(dodelijke) strijd' betekent, 'Harb', dat 'oorlog' betekent of 'Ghazw', dat duidt op een expeditie of een aanval. Jihadisten zelf onderscheiden binnen het begrip jihad een oorlog, guerrilla-oorlog en terrorisme. Onder de gewapende strijd van jihadisten kan dus een breed scala van gewelddadige activiteiten vallen. Voorbeelden daarvan zijn de strijd tegen de Sovjet-troepen in Afghanistan tussen 1979 en 1989, de bloedige burgeroorlog in Algerije na 1992, de huidige strijd van de Taliban in Afghanistan en de strijd tegen de VS en coalitietroepen in Irak. Ook de grootschalige terroristische aanslagen in de VS van 11 september 2001 en de kleinschalige terroristische acties van individuen en groepen overal in de wereld, vallen onder de gewapende strijd.

Het jihadisme streeft naar een mondiale heerschappij van de islam en een heroprichting van de Islamitische Staat. Het uitgangspunt daarvoor is de jihadistische interpretatie van het model van de geloofsgemeenschap van de Profeet (zie paragraaf 5.2).

1.3.4 Definitie jihadistische beweging

Met het begrip 'jihadistische beweging' wordt het volgende bedoeld:

De jihadistische beweging is het geheel van netwerken, groepen, cellen en individuen dat op basis van een specifieke invulling van de salafistische leer en op basis van het gedachtegoed van Sayyid Qutb door middel van een gewapende strijd (jihad) streeft naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat (Kalifaat).

Ligt bij het begrip 'jihadisten' het accent op de actoren die deel uitmaken van de jihadistische beweging, bij het gebruik van het begrip 'jihadistische beweging' ligt het accent op de collectiviteit van die actoren.

Het element 'beweging' is te preciseren als: het geheel van netwerken, groepen, cellen en individuen met gelijksoortige opvattingen en doelen. Als kanttekening geldt dat geen sprake is van een homogeen geheel. Binnen de jihadistische beweging bestaan meningsverschillen over bepaalde onderwerpen en andere verschillen. Er is evenmin sprake van een centrale aansturing of gezag. Toch kan wel worden gesproken van een beweging met de ideologie als bindmiddel. Men kan het vergelijken met de communistische beweging, waarbinnen eveneens verschillen van mening, stromingen (en dergelijke) bestonden en waar geen sprake was van één mondiale aansturing en gezag. Al Qa'ida vervult een sleutelrol binnen de jihadistische beweging. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen 'kern al Qa'ida', 'al Qa'ida gelieerd' en 'al Qa'ida geïnspireerd' (zie begrippenlijst).

Hamas, dat is geïnspireerd door de soennitische Moslimbroeders, en Hezbollah dat is geïnspireerd door het shi'isme, maken geen deel uit van de jihadistische beweging.⁴ Beide organisaties onderscheiden zich ideologisch nadrukkelijk van het salafisme en van het jihadisme. Hamas en het Libanese Hezbollah zijn vooral gericht op de bevrijding van Palestina en de vernietiging van Israël, terwijl de jihadistische beweging zich richt op bredere doelen. Zij hanteren weliswaar ook het begrip jihad voor hun strijd, maar beschouwen zich zelf niet als jihadisten en zetten zich daar tegen af. Jihadisten zijn het op hun beurt niet eens met de in hun ogen gematigde koers van Hamas. Jihadisten, die soennitisch zijn, zetten zich ook af tegen Hezbollah vanwege het shi'itische karakter van de beweging.

⁴ Zie de begrippenlijst voor het verschil tussen soennieten en shi'ieten.

1.3.5 Definitie jihadistisch terrorisme

De definitie van terrorisme volgens de NCTb luidt:

Terrorisme is het uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende zaakschade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden.

Op basis van de combinatie met de definitie van jihadisme luidt de definitie van jihadistisch terrorisme dan als volgt:

Jihadistisch terrorisme is terrorisme vanuit jihadistische doeleinden. Kenmerkend voor deze categorie van terrorisme is:

- *het bestempelen als jihad van het dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende zaakschade;*
- *het plegen van activiteiten die passen in het streven naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat.*

Opgemerkt moet worden dat de gewapende strijd in het kader van jihadisme ruimer is dan uitsluitend het plegen van terroristische activiteiten (zie hierboven). Tevens moet worden opgemerkt dat ook activiteiten die passen in het genoemde streven hier onder vallen. De moord op van Gogh door Mohammed B. was weliswaar primair gericht op het doden van een (vermeende) belediger van de Profeet, maar paste in het bredere kader van de gepercipieerde aanval op de islam. Deze moord valt daarom onder bovenstaande definitie van jihadistisch terrorisme.

1.4. Leeswijzer

De zes onderzoeksvragen worden in afzonderlijke hoofdstukken beantwoord. De jihadistische beweging definieert haar strijd als 'jihad' en beroept zich daarbij op de islam. Om de jihadistische ideologie goed te kunnen begrijpen, is het daarom van belang om de betekenis van jihad in de islam nader te onderzoeken. Dit gebeurt in hoofdstuk 2. De jihadistische ideologie en strategie zijn het resultaat van een lang rijpingsproces, maar deze hebben zich vooral sinds 1979 sterk ontwikkeld.

Hoofdstuk 3 analyseert op welke wijze dat is gebeurd. In die geschiedenis zijn enkele stromingen, ideologen en strategen te onderscheiden als grond-leggers. Hoofdstuk 4 beschrijft welke stromingen dat zijn, wie de ideologen en strategen zijn en wat de belangrijkste bijdrage is geweest. Hoofdstuk 5 analyseert de centrale begrippen en thema's waaruit de jihadistische ideologie bestaat. Deze worden in onderlinge samenhang beschreven en tevens komen de kenmerken aan bod. Hoofdstuk 6 analyseert de jihadistische strategie. De wijze waarop de jihadistische ideologie wordt ge(re)produceerd en verspreid, is het onderwerp van hoofdstuk 7. De publicatie eindigt met een slotbeschouwing (hoofdstuk 8).

2 Jihad in de islam

2.1 Jihad in de Koran

In de Koran staan de openbaringen die de profeet Mohammed van God ontving. De profeet Mohammed werd rond het jaar 570 in Mekka geboren, een stad op het Arabische schiereiland. In deze tijd werd dit schiereiland gedomineerd door stammen en clans. Niet alleen stammenoorlogen kwamen regelmatig voor, ook was er een internationale machtsstrijd aan de gang tussen het christelijke Byzantijnse rijk en het Perzische rijk.

Volgens de overlevering ontving de Profeet in het jaar 610 zijn eerste openbaring. Naarmate de aanhang van de Profeet groter werd, groeide de weerstand tegen hem. In 622 vertrok hij uiteindelijk naar Medina. Dit vertrek [*Hijra*] vormt het begin van de islamitische jaartelling. In Medina kon hij zijn boodschap vrijelijk verspreiden en zijn aanhang uitbreiden. Hij creëerde een gemeenschap die was gebaseerd op het geloof: de 'geloofsgemeenschap' [*Umma*]. Naast profeet, was Mohammed in Medina ook wetgever, rechter en politiek en militair leider. In de tienjarige periode in Medina voerde de Profeet menige strijd, onder andere tegen aanvallen vanuit Mekka. Ook leidde hij expedities tegen ongelovigen. De Profeet overleed in 632.

Er bestonden geen overleveringen van de profeet Mohammed waarin hij zijn opvolging had geregeld. Ook had de Profeet zelf geen opvolger aangewezen. Daarom moest een opvolger van de Profeet [*Kalief*] worden benoemd. De eerste kalief was Abu Bakr (632-634). De tweede kalief was Omar (634-644). De opvolger van Omar was Oethman (644-656). Oethman streefde met name naar eenheid op politiek en religieus terrein. In de laatste tijd van zijn regeerperiode was er veel onvrede. De onvrede werd in 656 zo groot dat ontevreden moslims uit Irak en Egypte met steun van moslims uit Medina Oethman vermoordden. Bij de vierde kalief Ali (656-661) ontstond er ruzie over wie de opvolger mocht zijn. Uiteindelijk bracht dit een scheuring in de moslimgemeenschap teweeg tussen soennieten en sji'ieten. Deze scheuring geldt tot op de dag van vandaag. De eerste vier kaliefen, die na de dood van de profeet Mohammed geregeerd hebben, worden door de meerderheid van de moslims de 'vier rechtgeleide kaliefen' genoemd.

Moslims beschouwen God als de auteur van de Koran en Mohammed als de profeet en gezant van God. De Koran bestaat uit 114 soera's of hoofdstukken. Ieder hoofdstuk gaat over een groot aantal thema's en onderwerpen en vormt niet altijd een homogeen geheel. Een soera bestaat uit een aantal verzen, waarbij de lengte varieert van 3 tot 286 verzen. De ordening is min of meer op afnemende lengte van de verzen, met uitzondering van de eerste soera. De ordening is dus niet chronologisch van aard. De korte soera's zijn vooral uit de eerste periode van de Profeet, de langere vooral uit de laatste periode. De verzen over jihad in de Koran zijn onder uiteenlopende omstandigheden, binnen diverse tijdsgewrichten en contexten geopenbaard, zonder dat die altijd helder zijn. Eerdere verzen zijn later niet 'ingetrokken' en het belang van verzen kan variëren. De verzen zijn geopenbaard en opgeschreven in het tijdgewricht van vele eeuwen geleden waarin sprake was van een stammenstelsel en een vrijwel permanente strijd tussen stammen. De Koran wordt beschouwd als moeilijk leesbaar, onder andere door het bloemrijke taalgebruik.

Het begrip *jihad* komt in uiteenlopende betekenissen voor in diverse verzen binnen verschillende soera's van de Koran. De basisbetekenis van het woord jihad in de Koran is 'een inspanning voor een verdiens- telijk doel'. Het heeft in eerste aanleg een ethische betekenis: de mens heeft de goddelijke opdracht zich in te spannen tegen het kwaad in zichzelf. Een tweede betekenis is het zich inspannen in het belang van de islam en de geloofsgemeenschap. Jihad vanuit deze twee betekenissen wordt ook wel de 'grote jihad' genoemd en is vreedzaam van aard. Een derde betekenis is die van een gewapende strijd. Dit is de 'kleine

jihad', ook wel aangeduid als 'jihad met het zwaard' en soms met 'heilige oorlog'. Deze vorm van jihad wordt in de Koran ook wel met andere woorden aangeduid. Het eerste is 'Qital', dat '(dodelijke) strijd' betekent. Een tweede is 'Harb', dat 'oorlog' betekent. En een derde is 'Ghazw', dat duidt op een expeditie of een aanval.

De hoeveelheid verzen over jihad in de Koran en de hoeveelheid die gaat over de gewapende strijd is niet eenduidig te bepalen en hangt af van de criteria die worden gebruikt. Als criterium in deze publicatie is het expliciete gebruik van de woorden Qital, Harb of Ghazw genomen of woorden die expliciet wijzen op geweldsgebruik in de oorspronkelijke Arabische tekst. In bijlage 1 zijn de betreffende verzen opgesomd die handelen over de gewapende strijd. Daarbij moet opgemerkt worden dat jihadisten menig vers over jihad ten onrechte interpreteren als zijnde een vers die handelt over de gewapende strijd. Een willekeurig voorbeeld hiervan is te vinden in de eerste vier verzen van Soera 60 (Zij die op de proef gesteld wordt). In de Arabische verzen wordt gesproken over vijanden, haat en jihad, maar nadrukkelijk niet van het gebruik van geweld. Een ander willekeurig voorbeeld is te vinden in de verzen 72 tot en met 75 van Soera 8 (De Buit). Hierin wordt gesproken over offers die moslims moeten opbrengen voor hun geloof (migratie, geld en persoonlijke opoffering). Ook hier wordt nadrukkelijk niet gewezen op het gebruik van geweld of de gewapende strijd.

Zeker voor de interpretatie van het begrip jihad is het belangrijk onderscheid te maken tussen de Mekka- en de Medinaperiode van de Profeet. De eerste periode stond voor moslims vooral in het teken van het streven naar vrijheid van godsdienst en vrijheid voor het uitdragen van het geloof. In deze periode heeft de Profeet bij de prediking van zijn geloof geen beroep gedaan op geweld en oorlog en lag het accent op de grote jihad. Met zijn vertrek naar Medina ontstond een nieuwe situatie. Hij vormde een geloofsgemeenschap, in een omgeving waar joodse stammen en christenen leefden, en hij werd leider. Bovendien werd de Profeet geconfronteerd met vijanden en leefde hij in een tijd van voortdurende stammenstrijd. Jihad kwam meer in het teken te staan van verdediging van het geloof en de geloofsgemeenschap en van macht.

De inhoud van de verzen over de gewapende strijd kan in enkele thema's worden onderverdeeld. Een eerste thema is het motief van de gewapende strijd. In de Koran heeft de gewapende strijd primair te maken met een strijd om het geloof en het beschermen van de geloofsgemeenschap. Later werd geopenbaard dat de geloofsgemeenschap de gewapende strijd moet voeren omwille van de verspreiding van het geloof onder ongelovigen. Een tweede thema vormt de omstandigheden waaronder een gewapende strijd mag of moet worden gevoerd. Zo bepaalt een vers dat een strijd tijdens de 'vier heilige maanden' en bij de heilige moskee in Mekka aan beperkingen onderhevig is. Als derde thema is een uitwerking tegen wie de gewapende strijd zich mag richten te onderscheiden, namelijk: joden en christenen (de monotheïstische godsdiensten), ongelovigen en moslims die niet langer leven naar de wetten van de islam of afstand hebben gedaan van hun geloof. In eerste aanleg wordt aangespoord tot geduld met de monotheïstische godsdiensten. Zodra joden en christenen de politieke autoriteit van moslims aanvaardden en daardoor de status van beschermeling [Dhimmi] kregen en de persoonlijke belasting, ook wel aangeduid als het tribuut [Jizya], afstaan, kan de gewapende strijd tegen hen niet langer worden gevoerd. De joden en christenen blijven in dat geval hun geloofsgemeenschappelijke autonomie behouden. Deze uitzondering geldt niet voor de andere geloven, zoals het boeddhisme. Aanhangers van deze andere religies moeten zich zonder meer tot de islam bekeren. Een vierde thema is de ethiek en de regels van de gewapende strijd. Zo is er een

aansporing om geen overtredingen te begaan, een oproep tot proportionaliteit en aandacht voor het lot van krijgsgevangenen. Een vijfde thema tot slot betreft een oproep en aanmoediging tot de gewapende strijd, de belofte van beloningen aan hen die tijdens de jihad overlijden en bestraffing van hen die niet deelnemen.

2.2 Jihad in de Traditie

De *Hadith* bevat de overleveringen van de profeet Mohammed. Het zijn duizenden korte of lange vertellingen met voorbeelden van wat de Profeet gedaan, gezegd of goedgekeurd heeft. Ze zijn meestal mondeling overgeleverd door tijdgenoten. Pas na ongeveer anderhalve eeuw zijn de hadiths op grote schaal op schrift gesteld. Er zijn ook verdraaide en vervalste Hadiths in omloop gebracht. Uit de Hadith kan worden opgemaakt wat de *Soenna*, of gewoonte, van de Profeet was. De *Soenna* werd dus aan het nageslacht doorgegeven via de verhalen van de Hadith en uit de context en de uitspraken van de Profeet blijkt dan zijn *Soenna*. In deze publicatie wordt verder gesproken over Traditie in de betekenis van ‘naar de traditie of gewoonte van de Profeet’ in plaats van over Hadith en *Soenna*. De Traditie bevestigt de regels van de Koran, en diept sommige ideeën, regels en praktische zaken die in de Koran zijn genoemd uit. Daarnaast geeft het regels over zaken die niet in de Koran zijn geregeld.

Het onderscheid tussen de grote jihad en de kleine jihad zien we ook terug in de Traditie. De Traditie herhaalt de genoemde thema's uit de Koran over de jihadstrijd en werkt deze uit. Wat betreft de mobilisering heeft de Profeet Mohammed veel nadruk gelegd op de deugden van de gewapende strijd. Het gaat dan om de persoonlijke morele kwalificaties en de verdiensten van de jihadstrijder, zowel in deze wereld als in het hiernamaals. Ook het martelaarschap krijgt meer nadruk. De jihadstrijd wordt afgeschilderd als een nastrevenswaardig doel voor iedere moslim. Het martelaarschap wordt aantrekkelijk gemaakt door de vele deugden en beloningen die daaraan verbonden zijn. Een ander belangrijk aspect dat verdere uitwerking heeft gekregen, is de intentie van de jihadstrijder. De gelovige wordt afgerekend op zijn bedoelingen. De intentie is net zo belangrijk als de daad of de handeling zelf, luidt een uitspraak van de Profeet. Een thema dat niet voorkomt in de Koran, maar wel in de Traditie, betreft de operationele aspecten van het voeren van de gewapende strijd, te weten de oorlogsvoering, het gezag en het leiderschap van de strijd.

2.3 Jihad in Islamitisch Recht en krijgskundige literatuur

In de islam nemen voorschriften en regels over hoe de gelovigen moeten handelen en hoe zij zich moeten gedragen een belangrijke plek in. Het geheel van deze regels, voorschriften en wetten wordt ‘Islamitisch Recht’ [*Shari'a*] genoemd. Veel islamitische bewegingen, waaronder de Moslimbroeders en de HuT, geven de voorkeur in dit verband aan het gebruik van de term ‘Toepassing van de Shari'a’ [*Tatbiq ash-Shari'a*], terwijl salafisten en jihadisten liever de term ‘toepassing Goddelijke wet- en regelgeving’ [*al-Hukm bi-ma Anzala Allah*] hanteren. In deze publicatie wordt verder zoveel mogelijk de term ‘Islamitisch Recht’ gehanteerd in plaats van Shari'a.

Over details van het Islamitische Recht werd veel discussie gevoerd en men werd het ook lang niet altijd eens. Typerend voor de islam is dat een probleem werd opgelost door het langzaam maar zeker wederzijds erkennen van diverse geldige rechtssystemen of rechtsscholen. Deze werden meestal genoemd naar de jurist die als stichter werd beschouwd. De belangrijkste Soennitische rechtsscholen zijn: Hanafieten, de Malikieten, de Sjafi'ieten en de Hanbalieten. Bovendien zijn er sji'itische rechtsscholen.

In het Islamitische Recht vindt een verdere uitwerking en aanvulling plaats van het begrip jihad. Het maakt expliciet onderscheid tussen een 'defensieve jihad' [*Jihad ad-Dafe*] en een 'offensieve jihad' [*Jihad at-Talab*]. Van defensief is sprake als de strijd zich richt op de bescherming van het geloof, de geloofsgemeenschap, de Islamitische Staat of het islamitische territorium. Van offensief is sprake als de strijd is gericht op de verspreiding van de islam onder ongelovigen. De reden voor het onderscheid is gelegen in de verdere uitwerking van het territorium van de jihadstrijd (zie hieronder). Dit heeft alles te maken met de verruiming van de strijd. De jihad was in eerste instantie een strijd tussen gelovigen en ongelovigen en gericht op de verdediging en verspreiding van het geloof en de geloofsgemeenschap. In de Traditie komt daar ook de Islamitische Staat bij. In de periode dat het Islamitische Recht is ontwikkeld, verbrokkelde de islamitische (eenheids)staat en kwamen islamitische staten en landen onder het gezag van lokale leiders. Daardoor heeft de strijd meer het karakter van een strijd tussen islamitische staten/landen en niet-islamitische staten en landen gekregen.

Ondanks de opsplitsing van de geloofsgemeenschap in een groot aantal staten en landen, bleef het ideaal van één islamitische natie en één geloofsgemeenschap bestaan. Hierdoor ontstond een nieuw thema in het Islamitische Recht, namelijk de afbakening van het islamitische territorium. Dit heeft geleid tot een onderscheid tussen het 'huis van de islam' [*Dar al-Islam*], het gebied waar het recht en het gezag van de islam heersen, en het 'huis van de oorlog' [*Dar al-Harb*], de landen die nog niet waren onderworpen aan de morele en politieke heerschappij van de islam. Het 'huis van de oorlog' wordt soms ook wel aangeduid als 'huis van ongelooft' [*Dar al-Kufr*]. Later stakte de toenmalige opmars van de Islamitische Staat, waardoor een offensieve gewapende strijd niet meer vanzelfsprekend was. Daarom werd een nieuw begrip en nieuwe categorie geïntroduceerd, namelijk 'huis van verdrag' [*Dar al-'Ahd*]. Het gaat hierbij om de landen die nog niet waren of zijn onderworpen aan de morele en politieke heerschappij van de islam, maar waarmee wel een verdrag is gesloten.

Thema's die niet in de Koran en de Traditie voorkomen, maar wel in het Islamitische Recht zijn: de omgang met 'onrechtvaardige heersers' en 'het gezag en de leiding van en over de gewapende strijd'. Verder bevat het Islamitische recht veel regels voor de wapenstilstand en vrede.

Hoe de Koran en de Traditie zijn toegepast tijdens de expedities en veroveringen in de tijd van de Profeet en de eeuwen daarna, is van invloed geweest op de wet- en regelgeving over de jihad in het Islamitische Recht. Deze expedities en veroveringen zijn vastgelegd in de islamitische krijgsliteratuur. Deze verhalen vormen echter geen samenhangende en geordende leer over de jihad.

2.4 Jihad in de islam in vogelvlucht

De aard, reikwijdte en middelen van jihad, het concept waarop het jihadisme is gestoeld, hebben zich ontwikkeld sinds de dagen van de Profeet. Die ontwikkelingen weerspiegelen veelal de culturele, politieke, sociale en militaire realiteit van dat moment. Ging het in Mekka bij jihad vooral om de spirituele individuele dimensie en het creëren van ruimte om het eigen geloof te belijden, ten tijde van Medina kwam daar ook de gewapende strijd bij ter verdediging van het geloof, de geloofsgemeenschap, de Islamitische Staat en het grondgebied. Betrof de gewapende strijd eerst (vooral) zelfverdediging, later kreeg dat ook het karakter van veroveringen en verspreiding van het geloof.

In de eeuwen nadat de islam was gevormd, is de ontwikkeling doorgegaan (zie verdere hoofdstukken). Daarbij is een grote mate van uiteenlopende opvattingen ontstaan, zeker na 1979. Ging het eerst om een strijd tegen vooral ongelovigen van buiten de geloofsgemeenschap, later kwam daar ook de strijd tegen 'afvallige' moslims bij. Jihad werd eerst gebruikt als legitimatie voor veroveringen en strijd tussen staten en landen. In de twintigste eeuw verlegden islamisten het accent naar legitimatie van revolutionaire activiteiten die waren gericht op maatschappelijke en politieke veranderingen binnen moslimlanden. Weer later positioneerden jihadisten de strijd niet alleen tegen dergelijke regimes, maar ook of vooral op de bescherming van de islam tegen 'joden en kruisvaarders'. Golden eerst tal van juridische beperkingen en voorwaarden voor de gewapende strijd, later lieten jihadisten deze steeds meer naar de achtergrond verdwijnen of herinterpreteerden zij deze ten gunste van eigen idealen. De gewapende strijd werd eerst vooral gezien als collectieve plicht of als plicht van legitieme gezagsdragers. Jihadisten beschouwen nu de gewapende strijd als individuele plicht voor alle moslims.

Jihad heeft dus in de islamitische geschiedenis een uiteenlopende betekenis en het concept is verre van helder. In de islam ontbreekt één autoriteit die religieuze standpunten kan autoriseren. Er is daarom alle ruimte om naar eigen believen te winkelen in diverse versies van de Koran, visies van rechtsscholen, verzen in de Koran en woorden in verzen in de Koran en uiteenlopende interpretaties daarvan. Deze zijn ook nog eens verwoord in uiteenlopende documenten en fatwa's.

Als bovenstaand één ding duidelijk maakt, is het wel dat *de islam* en *de moslim* niet bestaan. Er hoeft maar gewezen te worden op bovenstaande ontwikkelingen in het concept van jihad, de vele betekenissen die aan het concept gegeven kunnen worden, de splitsing tussen soennieten en shi'ieten, de vele rechtsscholen die bestaan, de vele stromingen binnen de (politieke) islam, de diversiteit van de omstandigheden waarin moslims verkeren en de vele etniciteiten van moslims. De islam en de moslims in de 21ste eeuw vormen daarom geen homogeen blok.

3 Historische context jihadisme

3.1 Context vóór 1979

Vóór 1979 is het begrip jihad gebruikt als legitimatie voor uiteenlopende soorten oorlogen en strijd, bijvoorbeeld tegen de koloniale overheersers in het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Deze strijd stond vooral in het teken van onafhankelijkheid en was (Arabisch) nationalistisch van aard. Bovendien was deze strijd lang niet altijd gewelddadig en werd gevoerd in samenwerking tussen moslims en (Arabische) christenen. Er was daarbij geen sprake van een gepercipieerde strijd tussen gelovigen en ongelovigen, of een strijd ter bescherming of verspreiding van de islam. In andere gevallen waren de oorlogen of strijd niet van grote invloed op de ontwikkeling van het jihadisme, zoals de strijd in Kashmir.

Wel van groot belang voor de ontwikkeling van het jihadisme was de oprichting van de Moslimbroederschap in Egypte. De Moslimbroederschap [*al-Ikhwān al-Muslimūn*], of Moslimbroeders, is een politieke beweging die in 1928 in Egypte werd opgericht door Hassan al-Banna (1906-1949). Al-Banna zag de oplossing van de maatschappelijke problemen van zijn tijd in de islam zoals die was in de tijd van de Profeet. Als gevolg van confrontaties tussen de Moslimbroeders en de Egyptische overheid werd Hassan al-Banna in 1949 door de overheid vermoord. Verantwoordelijk voor de verdere ideologische ontwikkeling van de Moslimbroeders was Sayyid Qutb (1906-1966). De gewapende strijd is een belangrijk ingrediënt van de ideologie die door Qutb is ontwikkeld. Zijn gedachtegoed vormt één van de twee fundamenteën van het jihadisme (zie paragraaf 4.3).

3.2 1979 als kanteljaar

Het jaar 1979 kan worden gezien als een kanteljaar in de ontwikkeling van het jihadisme. In dat jaar leidden drie gebeurtenissen uiteindelijk tot de inzet van de islam als middel voor een politieke en gewapende strijd. De eerste cruciale gebeurtenis was de islamitische revolutie in Iran. De tweede was de bezetting van de heilige moskee in Mekka. De derde gebeurtenis was de inval van Sovjet-troepen in Afghanistan in december 1979. Deze gebeurtenissen leidden tot een transformatie van het salafisme in en door Saoedi-Arabië.

3.2.1 Iraanse revolutie (1979)

In 1979 vestigde Ayatollah Khomeini (1902-1989) een islamitische republiek in het shi'itische Iran. Het succes van de Iraanse revolutie is van grote invloed geweest op de islamistische beweging in tal van landen. Het shi'itische Iran fungeerde voor vele, ook soennitische, islamistische organisaties als voorbeeld voor de totstandkoming van een islamitische staat en de toepassing van de Shari'a. Het verzet van de nieuwe staat tegen de Verenigde Staten, de westerse cultuur en het secularisme was voor velen inspirerend.

3.2.2 Bezetting moskee Mekka en transformatie salafisme in en door Saoedi-Arabië

Vanaf de oprichting van de Saoedische staat in 1932 verschaftte het salafisme (zie paragraaf 4.2) legitimiteit aan de Saoedische monarchie. Het Saoedische salafisme is tot 1979 relatief homogeen geweest en was a-politiek van aard en staatsgezind. De komst in de jaren vijftig van leden van de Egyptische Moslimbroederschap en later Moslimbroeders uit andere islamitische landen, heeft deze relatieve eenheid ondermijnd. De Moslimbroeders brachten hun politieke islam voor het voetlicht. Hierdoor ontstond een nieuwe generatie van veelal jonge Saoedische salafisten die, zoals de Moslimbroeders, meer interesse toonde voor (internationale) politiek en niet schroomde kritiek te leveren op, in haar ogen, niet-islamitische leiders. Deze nieuwe generatie wordt aangeduid als 'politieke salafisten' of 'oppositie salafisten'.

Tegen de achtergrond van de Iraanse revolutie bezette in november 1979 een zeer orthodoxe en extremistische salafistische groep de heilige moskee van Mekka. Ze eisten een einde aan het bewind van de familie Saoed. Zij verweten de familie corruptie en westerse decadentie en een gebrek aan legitimiteit. Verder viel in december van hetzelfde jaar de Sovjet-Unie Afghanistan binnen (zie hieronder). De spanning tussen a-politieke (staatsgezinde) salafisten en politieke (oppositionele) salafisten nam hierdoor toe.

De Iraanse revolutie, de bezetting van de moskee in Mekka en de inval van de Sovjet Unie in Afghanistan werden als een bedreiging ervaren door de Saoedische autoriteiten. Als reactie daarop hebben zij de eigen orthodoxe en conservatieve versie van de islam gepropageerd en steun verleend aan gematigde religieuze en politieke organisaties in de soennitische moslimlanden. Verder verleenden zij politieke, morele en financiële steun aan de jihadstrijd in Afghanistan. Tot slot moedigden zij de eigen militante islamisten aan te vertrekken naar het buitenland. Hierdoor is het salafisme als orthodoxe en onschadelijke staatsreligie ingrijpend getransformeerd qua inhoud en doelstellingen.

3.2.3 Jihad in Afghanistan

Eind 1979 vielen Sovjet-troepen Afghanistan binnen. De strijders tegen de invasie, de Mujahedien, kregen militaire en financiële ondersteuning van tal van landen, waaronder de VS, China, Saoedi-Arabië, Pakistan en andere moslimlanden. De strijd werd door tal van religieuze geleerden en ideologen gedefinieerd en gelegitimeerd als een defensieve jihad. Na grote verliezen in een tien jaar durende guerrilla-oorlog heeft de Sovjet-Unie zich op 15 februari 1989 definitief teruggetrokken uit Afghanistan. Jihadisten beschikten toen niet alleen over een ideologie, strategie en geestelijke en militaire leiders. Er ontstond ook een verlangen naar een voortzetting van de strijd. De strijders stonden klaar voor nieuwe opdrachten, vijanden en gevechtsfronten of voor hervatting van de strijd tegen de zittende regimes in de landen van herkomst. In Afghanistan zelf verbrokkelde na de terugtrekking van de Sovjet-Unie de samenwerking tussen de strijders als gevolg van religieuze en politieke vetes. Vele strijders, onder wie Osama Bin Laden, keerden terug naar hun landen van oorsprong of weken uit naar landen waar zij asiel kregen. Vanaf 1994 slaagden de Taliban, één van die strijdgroepen, er in steeds meer van Afghanistan te veroveren. Zij vestigden het 'Islamitische Emiraat van Afghanistan'. Bin Laden, eerste man van al Qa'ida, keerde in 1996 samen met volgelingen en hun familie terug naar Afghanistan. Zij kregen bescherming van het 'Islamitische Emiraat van Afghanistan'. In Afghanistan werd een terroristische infrastructuur opgebouwd en vanuit Afghanistan werden tal van terroristische organisaties gesteund of aanslagen voorbereid, ondermeer die in de VS van 2001.

Toen de jihadstrijd in Afghanistan in 1979 van start ging, was er geen specifiek ideologisch kader voorhanden. Van enige zelfstandig strategievorming of zelfstandig militair strategisch denken was geen sprake. Vanaf rond 1983 groeide de behoefte aan een bindende ideologie en strategie en kwam de ontwikkeling hiervan tot stand.

3.3 Proliferatie en mondialisering van de jihad (1990-heden)

Het langzame maar zekere uiteenvallen van de Sovjet-Unie tussen 1989 en 1991 ging gepaard met territoriale desintegratie, onafhankelijkheidsstrijd, burgeroorlogen en etnisch-religieuze conflicten. In 1991 werden de Sovjet-republieken onafhankelijk, waaronder enkele met een overwegende moslimbevolking: Turkmenistan, Oezbekistan, Kirgizië, Tadzjikistan en Kazachstan. Tegelijkertijd viel ook de Joegoslavische Federatie langzaam uiteen tussen 1989 en 1992. De ontstane machts crises, interne politieke conflicten, burgeroorlogen en het ideologische vacuüm in verschillende landen en regio's die daarop volgden, boden een goede

gelegenheid voor de expansie van de jihadistische beweging. In Bosnië, Tsjetsjenië, Algerije en een aantal landen in Centraal Azië gebruikten de Afghanistan- veteranen hun ervaringen in pogingen om een islamitische staat op te richten. Tevens slaagden zij er in om in Bosnië en Tsjetsjenië etnische en ander-soortige conflicten te herdefiniëren in jihadistische termen, namelijk als herovering van islamitisch grondgebied dat door ongelovigen onrechtmatig is bezet. Europa vormde een toevluchtsoord voor Afgaanse veteranen die in hun landen van herkomst niet meer welkom waren. Europa werd gezien als een potentiële thuisbasis, waarin logistieke structuren konden worden opgezet ter ondersteuning van de jihad. Vooral Groot-Brittannië en in het bijzonder Londen werd een aantrekkelijk vestigingsoort voor verdreven of uitgeweken Moslimbroeders en jihadisten. Bosnië werd gezien als front voor de gewapende strijd.

3.4 Golfoorlog 1990-1991

Irak viel op 2 augustus 1990 Koeweit binnen en Saddam Hoessein verklaarde dat Koeweit een provincie van Irak was. De inval werd vrijwel meteen internationaal veroordeeld. De Verenigde Staten brachten troepen naar het gebied om een eventuele Iraakse inval in Saoedi-Arabië tegen te gaan. Dit leidde tot grote spanningen in Saoedi-Arabië en moslimlanden. De Verenigde Staten organiseerden een grote internationale troepenmacht die uiteindelijk in de nacht van 16 op 17 januari 1991 leidde tot operatie Desert Storm.

Deze inval in Koeweit zette de Saoedische staat onder druk. De 'Raad van Hoge Geleerden' vaardigde kort na die inval een fatwa uit, waarin de komst van Amerikaanse troepen werd gelegitimeerd. Deze fatwa, de stationering van Amerikaanse troepen op het heilige Saoedische grondgebied en de bevrijding vanaf dit grondgebied, zorgden voor een enorme schok binnen de salafistische beweging in Saoedi-Arabië en daarbuiten. De Golfoorlog was ook een aanleiding voor de Saoedische oppositie en de teruggekeerde Afghanistan-veteranen om de confrontatie met de Saoedische autoriteiten te zoeken. Dit versterkte de tegenstellingen tussen de a-politieke (staatsgezinde) salafisten en de politieke (oppositionele) salafisten. Er groeide ook een jihadistische variant in Saoedi-Arabië. Aanhangers hiervan hebben in Saoedi-Arabië tal van aanslagen gepleegd.

De legering van troepen van de VS in Saoedi-Arabië en de eerste Golfoorlog hebben een politiek-strategisch denkproces losgemaakt binnen de jihadistische beweging. De VS fungeert sindsdien als 'vijand van moslims' naar analogie van de Sovjet-Unie in Afghanistan.

3.5 Aanslagen VS 11 september 2001

Op 11 september 2001 pleegde al Qa'ida vier terroristische aanslagen in de Verenigde Staten. De regering Bush beschouwde de aanvallen als een directe oorlogsverklaring en verklaarde de oorlog aan het terrorisme. Onder deze noemer zijn tal van maatregelen getroffen.

De VS vroegen kort na die aanslagen aan het Taliban-regime in Afghanistan de uitlevering van Bin Laden. Na het verlopen van een ultimatum van de VS begonnen op 7 oktober 2001 bombardementen op Taliban-stellingen in Afghanistan, gevolgd door de inval van troepen. Met deze inval is het toenmalige 'Islamitische Emiraat van Afghanistan' ten val gebracht en verloor de jihadistische beweging haar thuisbasis. In de optiek van jihadisten bestaat dat emiraat inmiddels weer. Tot op heden gaat de strijd in Afghanistan door en bestaat nog geen perspectief op een spoedig einde van de strijd.

De aanslagen in de VS, de daaropvolgende politieke ontwikkelingen en de strijd tegen het terrorisme, vormden voor jihadisten een moment van diepgaande reflectie over de doelstellingen van de jihadstrijd. Hoewel als gevolg van de mondiale reactie de jihadistische beweging een slag werd toegebracht, zien jihadisten de aanslagen van 11 september als een overwinning.

3.6 Oorlog in Irak (2003-heden)

Voor jihadisten creëerde Irak sinds 2002, de voorbereidingsperiode voor de feitelijke inval op 20 maart 2003, een nieuw strategisch thema en een nieuw strijdtoneel. In de beleving van jihadisten bracht de oorlog in Irak de strijd tussen 'de islam' en de 'top des ongeloofs', waarmee zij de VS bedoelen, in het hart van de moslimwereld. Zij plaatsten de inval in het inmiddels sinds 1998 verankerde perspectief van de 'mondiale jihadstrijd tegen de joden en kruisvaarders'. Volgens diverse jihadistische auteurs voegde de confrontatie met de VS en het Westen in Irak een nieuwe dimensie toe aan de jihadstrijd. Zij luidde het begin in van een mondiale jihadstrijd. Daarbij gaat de oorlog tegen de 'verre vijand', de VS en haar bondgenoten ook wel joden en kruisvaarders genoemd, hand in hand met de strijd tegen de 'nabije vijand', de afvallige regimes die hen steunen. De strijd in Irak gaf tal van nieuwe impulsen aan de jihadistische ideologie en aan de strategie.

3.7 Historische context nader beschouwd

Vóór 1979 werd de basis gelegd voor het jihadisme, vooral in Saoedi-Arabië en Egypte. De politieke islam die in moslimlanden ontstond, is een reactie op grote maatschappelijke veranderingen en problemen in die landen en komt voort uit de behoefte aan maatschappelijke en politieke veranderingen. Het jaar 1979 kan worden gezien als een kanteljaar in de ontwikkeling van het jihadisme als gevolg van de drie genoemde gebeurtenissen in dat jaar. Vanaf 1979 plaatsten jihadisten de gewapende strijd steeds meer in het perspectief van de aanval op de islam en het (voormalige) islamitische grondgebied. Ook richtten zij, al dan niet in samenhang, de gewapende strijd tegen de, in de ogen van jihadisten afvallige, regimes in moslimlanden.

Vanaf 1979 hebben de ideologie en strategie zich sterk ontwikkeld. Die ontwikkeling betrof zowel een theoretische verdieping en herinterpretatie van het klassieke jihadconcept uit de Koran, Traditie en het Islamitische Recht. Het ging ook om een herinterpretatie van het concept jihad in het licht van de politieke situatie in diverse moslimlanden en de telkens veranderende internationale verhoudingen. Op en als gevolg van de nieuwe strijdtoneelen vond een kruisbestuiving plaats van visies, concepten en strategieën tussen tal van stromingen en ideologen, strategen en leiders. Het resultaat daarvan, een nieuw jihadconcept, werd beproefd en toegesneden op het slagveld van de jihadstrijd. Die ervaringen en inzichten dienden weer als basis voor de verdere ontwikkeling van het jihadisme. Dit denkproces mondde uit in een grote verscheidenheid aan opvattingen, concepten en inzichten over diverse aspecten van de jihadstrijd en de uitvoering daarvan. De oorspronkelijk in een specifieke historische en politieke context ontwikkelde begrippen en inzichten werden telkens in andere contexten gebruikt en verrijkt. Hierdoor verkregen deze begrippen en inzichten in de loop van de tijd steeds meer het karakter van algemeen geldende en van toepassing zijnde uitgangspunten.

4 Stromingen, ideologen en strategien

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat verder in op twee belangrijke fundamenteën van het jihadisme, de salafistische leer en de ideologie van de Moslimbroeders, meer specifiek het gedachtegoed van Sayyid Qutb. Tevens komen enkele stromingen die binnen het jihadisme zijn te onderscheiden aan bod. Verder passeren de meest prominente ideologen, strategen en leiders die (in)direct hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van het jihadisme de revue.

4.2 Salafisme

Mohammed Ibn Abd al-Wahhab (1703-1792) is de geestelijke grondlegger van het 'wahabisme', een stroming binnen het salafisme die inmiddels de overhand heeft gekregen. Het is een ultra-orthodoxe stroming in de (soennitische) islam die staat voor een terugkeer naar de zuivere islam, zoals die in de tijd van de profeet Mohammed en door de vier rechtgeleide kaliefen in de eerste eeuwen daarna is beleden. Letterlijk betekent salafisme of salafisten: vrome oprechte voorgangers. Het is een puriteinse stroming die is gebaseerd op een strikte en letterlijke interpretatie van de Koran en de Traditie.

Hoewel de wahabistische stroming de overhand heeft gekregen, is in deze publicatie gekozen voor de term 'salafisme' om de volgende redenen:

1. De term wahabisme verwijst vooral naar de grondlegger en de leer die hij heeft ontwikkeld. Deze is inmiddels verder aangevuld met inzichten van zijn volgelingen. Het salafisme werd daardoor een stroming die breder is dan die van zijn grondlegger.
2. De aanhangers van het wahabisme identificeren zich als salafisten en niet als wahabisten. De term wahabist suggereert te veel dat zij aanhangers zijn van Wahab in plaats van God. Door te kiezen voor de aanduiding 'salafisme' sluiten wij aan bij het hedendaagse jargon.
3. De term wahabisme wekt de indruk van een historisch en geografisch gebonden beweging die in de achttiende eeuw in Saoedi-Arabië is ontstaan. Het salafisme is daarentegen een hedendaagse en mondiale beweging.
4. De jihadistische groepen die zijn gelieerd aan al Qa'ida hebben weliswaar veel ontzag voor Mohammed Ibn Abd al-Wahhab, maar vereenzelvigen zich met het salafisme als beweging of geestelijke stroming.

Gaandeweg ontstonden na 1979 drie varianten van het salafisme (zie paragraaf 3.2.2 en 3.4). De eerste variant - a-politiek of staatsgezind - wordt uitgedragen door de officiële godgeleerden en geestelijken van het 'Orgaan van Hoge Geleerden' in Saoedi-Arabië. In die context kan vanwege de nauwe band tussen dat orgaan en de Saoedische staat gesproken worden van een 'staatsgezinde variant van het salafisme'.¹ De nadruk binnen deze variant ligt op dawa als veranderingsinstrument. Vooral deze variant van het salafisme is geëxporteerd naar het Westen. Aanhangers hiervan stellen zich loyaal op ten aanzien van gevestigde regimes in moslimlanden en onthouden zich van duidelijke politieke standpunten ten aanzien van westerse landen, bijvoorbeeld in verband met de oorlog in Afghanistan en Irak. Zij volgen hierin de officiële standpunten van Saoedi-Arabië en andere staten.

De tweede variant - politiek of oppositioneel salafisme - ziet vooral politieke activiteiten als noodzakelijk veranderingsinstrument. Dit gedachtegoed is eveneens doorgedrongen in het Westen. De aanhangers stellen zich oppositioneel op tegen gevestigde regimes in moslimlanden en niet zozeer tegen de overheden

¹ Dit houdt niet per se in dat alle aanhangers hiervan in Saoedi-Arabië per definitie staatsgelieerd zijn of daar positief tegenover staan. Zij bemoeien zich niet met de (dagelijkse) politieke gang van zaken.

in westerse landen waar zij verblijven. Wel nemen ze duidelijk kritische standpunten in tegen de politiek vanuit het Westen in moslimlanden, bijvoorbeeld als het gaat om het Palestijnse vraagstuk. Het oppositionele salafisme stelt zich verder kritisch op ten aanzien van bepaalde onderdelen van het integratiebeleid in het Westen, zoals het boerkaverbod.

De derde variant is een jihadistische variant van het salafisme. Dit is de meest radicale vorm van het salafisme. Zij geloven niet dat de vreedzame weg kan leiden tot de gewenste veranderingen en willen die veranderingen bereiken door middel van een gewapende strijd.

Het hedendaagse salafisme vormt een mix van acht centrale begrippen of leerstukken die nauw met elkaar samenhangen en met elkaar zijn verbonden, namelijk:

1. de enigheid van god [*Tawhied*],
2. geloof en ongelooft [*Imaan en Kufri*],
3. aanbedding van god [*Ibada*],
4. de plicht om de goddelijke wet- en regelgeving toe te passen [*al-Hukm bi-ma Anzala Allah*],
5. de loyaliteit en afkeer [*al-Walaa wa al-Baraa*],
6. de gemeenschap der moslims [*Jamaat al-Muslimin*],
7. de prediking en missiewerk [*ad-Da'wa*] en
8. de gewapende strijd [*al-Jihad*].

Deze begrippen worden verder toegelicht in paragraaf 5.1.

Het salafisme kent verschillende betekenissen en functies toe aan het begrip jihad in de betekenis van de gewapende strijd. Het is in de eerste plaats een verwezenlijking van de leer van enigheid van God. Daarnaast is het een middel om de goddelijke wet- en regelgeving uit te voeren. Ook vormt het de noodzakelijke voorwaarde voor de bescherming van de prediking van de goddelijke boodschap en van de geloofsgemeenschap. Het jihaddenken hangt dus nauw samen met de genoemde leerstukken van het salafisme. Het voeren van de jihadstrijd beschouwt het salafisme als een religieuze verplichting voor iedere moslim en als één van de belangrijkste eredielen. Opgemerkt moet worden dat er een groot verschil kan bestaan tussen een ideologie en de naleving daarvan. De verplichting kan bovendien verschillende vormen aannemen, zoals het schenken van geld.

De staatsgezinde of a-politieke variant van het salafisme is van mening dat de jihadstrijd alleen mag worden uitgevoerd door legitieme gezagsdragers en onder bijzondere omstandigheden. Deze variant streeft niet naar een offensieve jihadstrijd, de gewapende strijd die is gericht op verspreiding van de islam onder ongelovigen. De oppositionele of politieke variant van het salafisme verwijt de zittende gezagsdragers in moslimlanden de jihadstrijd niet te voeren of daar waar nodig niet te ondersteunen. In bepaalde moslimlanden, zoals Irak, Afghanistan, Palestina en Algerije, is jihad volgens hen geoorloofd. Deze variant is dubbelzinnig als het gaat om de offensieve jihadstrijd: zij roepen hiertoe niet op, maar nemen er ook geen afstand van. De jihadistische variant gaat veel verder (zie paragraaf 5.1.8). Deze rekt de omstandigheden waaronder jihad gevoerd mag worden op en legt tal van beperkingen terzijde en streeft ook naar een offensieve jihad.

4.3 Ideologie Moslimbroeders en gedachtegoed Sayyid Qutb

De ideologie van de Moslimbroeders richt zich vooral op de hervorming van de samenleving, de politiek en

de staat met als doel de terugkeer van religieuze waarden in alle sferen van de politiek en het maatschappelijke leven. Ook de ideologie van de Moslimbroeders kent centrale begrippen die onderling overlappen. Deze zijn:

1. de toestand van ongelof en normloosheid [*Jahiliyya*],
2. de geloofsgemeenschap [*Umma*],
3. de Goddelijke soevereiniteit [*Hakimiyya*] en
4. de revolutie door jihad en dawa.

'Jahiliyya' duidt op de voorislamitische periode, de periode voor de profeet Mohammed. Deze periode werd volgens de islam gekenmerkt door ongelof, onwetendheid en normloosheid. De islam heeft de bewoners van Arabië van die periode bevrijd. Volgens Sayyid Qutb (1906-1966) leefden moslims in zijn tijd opnieuw in de moderne Jahiliyya.

Sayyid Qutb heeft het begrip geloofsgemeenschap opnieuw geïnterpreteerd en een nieuwe revolutionaire betekenis gegeven. Het islamitische geloof en de Islamitische Staat vormen de basis en het bindmiddel van de islamitische geloofsgemeenschap en niet westerse begrippen als natie en volk. De creatie van de geloofsgemeenschap is een stap om een einde te brengen aan de Jahiliyya en een stap op weg naar een islamitische staat.

De soevereiniteit van God [*Hakimiyya*] is een totaal systeem, dat ethiek, politiek, rechtsorde en wereldleiderschap omvat en geldigheid heeft voor alle moslims. Dit sluit aan bij het leerstuk van 'enigheid van God' van het salafisme. Nieuw is echter dat volgens Sayyid Qutb jihad nodig is om een ware islamitische staat te creëren. Deze moet zijn gebaseerd op het model van de oorspronkelijke geloofsgemeenschap zoals de profeet Mohammed deze had gesticht. Sayyid Qutb beschouwde alle bestaande politieke stelsels en regimes als tiranniek [*Taghoet*] en in strijd met de soevereiniteit van God.

De revolutie, in de vorm van jihad en dawa, moet worden vormgegeven door een islamitische voorhoede. De revolutie verloopt in drie fasen die, naar analogie van het communisme, zijn te bezien als: klassenbewustzijn creëren, krachten opbouwen en de strijd aangaan.

De opvatting van Sayyid Qutb wijkt aanzienlijk af van de klassieke bekentenis van de jihad en krijgt een politieke betekenis. Sayyid Qutb schetst niet alleen een extern vijandbeeld, maar ook een intern vijandbeeld, namelijk valse moslims en tirannieke machthebbers. Jihad is tegen hen toegestaan en nodig. Prediking en zendelingenwerk [*Dawa*] alleen is volgens Sayyid Qutb niet voldoende om God's dominantie op aarde te bewerkstelligen. Volgens hem is daarom de offensieve jihad noodzakelijk als middel voor de verspreiding van het islamitische geloof als universeel geldend geloof.

4.4 Overeenkomsten en verschillen ideologieën

De jihadistische ideologie is samengesteld uit extremistische en gewelddadige elementen van vooral de salafistische leer en het gedachtegoed van Sayyid Qutb, de belangrijkste ideoloog van de Moslimbroeders. Jihadisten vinden dat salafisten en Moslimbroeders de leer van hun meesters niet adequaat naleven. Salafisten en Moslimbroeders nemen op hun beurt beide afstand van het jihadisme en het daaraan inherente terrorisme. Zij zetten in op dawa en politieke hervormingen als middel voor het bewerkstelligen van gewenste veranderingen. Jihadisten daarentegen zetten vooral in op de gewapende strijd en rekken de

randvoorwaarden waaraan de jihad moet voldoen en de omstandigheden waaronder die gevoerd mag worden op. Onder salafisten, Moslimbroeders en jihadisten bestaat consensus dat de plicht tot jihad onverminderd geldt voor de strijd tegen Israël.

4.5 Stromingen binnen jihadisme

Vershillende stromingen binnen het jihadisme zijn van invloed geweest op de verdere ontwikkeling. Kenmerkend voor de *Jordaanse, Palestijnse en Syrische stroming*² is het primaat van de bevrijding van het islamitische grondgebied. Daarnaast heeft deze stroming een sterke oriëntatie op de opbouw van islamistische instituties en organisaties. De *Egyptische stroming* heeft een traditie gevestigd in de theorievorming rond de 'toepassing van de goddelijke wet- en regelgeving' en de exclusieve goddelijke competentie voor het maken van wetgeving. De *Saoedische stroming* heeft een pioniersrol vervuld in de ontwikkeling van de jihadistische ideologie voor en na de aanslagen van 11 september 2001. De Saoedische ideologen hebben zich georiënteerd op Amerika als verre vijand. Deze stroming heeft een sterke nadruk gelegd op de inzet van geleerden en predikers. Deze moeten de gelovigen aanzetten tot voorbereiding van en deelname aan de jihadstrijd. De Saoedische jihadistische beweging heeft verder de toon gezet in de virtualisering van jihadistische instituties en speelde een pioniersrol bij de inzet van vrouwen voor de jihadstrijd. Binnen de *Europese stroming* zijn uiteenlopende jihadistische ideologen, instituties en netwerken actief. Deze stroming borduurde voort op de theoretische ontwikkeling van jihadistische ideologen uit de kern van de moslim-wereld. Zij heeft daarom nauwelijks een inhoudelijke vernieuwing teweeg gebracht. Binnen de Europese stroming zijn alle andere jihadistische stromingen aanwezig. Voor deze stroming fungeert Europa als territorium voor de jihad en als terugvalbasis van waaruit de jihadistische ideologie verspreid kan worden en de voorbereiding voor de jihad getroffen kan worden.

4.6 Ibn Taymiyya

Taqiy Din Ibn Taymiyya (1263-1328) heeft in zijn tijd verschillende aspecten van de jihad uitgewerkt. Zijn uitwerking klinkt tot in de huidige tijd door in de standpunten van de Moslimbroeders, salafisten en jihadisten. Ibn Taymiyya vond dat de gewapende strijd ook is toegestaan tegen leden van de geloofsgemeenschap als zij de islamitische wet overtreden, met andere woorden tegen 'afvallige regimes en moslims'. Zijn werk stond ook in het teken van de bestrijding van de innovatie van het geloof. Hij vond de islam in de tijd van de Profeet en de eerste vier opvolgers, de vier rechtgeleide kaliefen, leidend.

4.7 Abdullah Azzam

De Palestijn Abdullah Azzam (1941-1989) bekleedt een belangrijke positie in de geschiedenis van het jihadisme. De theorievorming van Azzam op het terrein van de jihad heeft het mogelijk gemaakt de hedendaagse conflicten binnen het klassieke referentiekader van de islamitische theologie en dogmatiek te verankeren. Azzam heeft een grondige legitimering gegeven aan een eenzijdige politieke opvatting over de jihad, waarin politiek geweld en oorlog prevaleren. Zo verschaftte hij nieuwe inzichten en perspectieven voor de jihadstrijd. Hij vestigde de aandacht op het islamitische territorium en heeft de martelaarscultuur in soennitische kringen in ere hersteld. Azzam putte zijn gedachten en argumentatie uit zowel de Koran, de Traditie, de klassieke jihadleer, als uit de ideologie van de Moslimbroeders en het Saoedische salafisme. Hij heeft een synthese kunnen ontwikkelen van de ideologie van Moslimbroeders en het Saoedische

² Onder deze stroming vallen niet Hamas en Hezbollah. De stroming bestaat uit (het gedachtegoed van) ideologen en strategen die in die landen zijn geboren en/of hebben geleefd.

salafisme. Tevens heeft hij een belangrijke rol gespeeld in de jihadstrijd in Afghanistan in de jaren tachtig. Hij was immers de theoreticus van de jihadstrijd, organisator van de logistiek, fondsenwerver en netwerker. In Peshawar aan de Afghaanse grens formaliseerde hij zijn samenwerking met Osama Bin Laden door de oprichting in 1984 van 'het (Afghaanse) Service Bureau' [*Maktab al-Khadamat*]. Dit bureau wordt beschouwd als een voorloper van al Qa'ida.

Velen, waaronder Osama Bin Laden, Abu Mohammed al-Maqqdissi, Abu Musab as-Suri en Ayman al-Zawahiri zijn door Azzam geïnspireerd. Zijn belangrijkste werken zijn *De verdediging van islamitische grondgebieden* en *Sluit je aan bij de Karavaan der martelaren*. De opvattingen van Sayyid Qutb waren de inspiratiebron van Azzam.

4.8 Abu Mohammed al-Maqqdissi

De Palestijnse Abu Mohammed al-Maqqdissi is het pseudoniem van Isam Tahir al-Barqawi (1959-). Hij heeft een belangrijk aandeel in de ontwikkeling van de jihadistische ideologie gehad. Hij geldt op dit ogenblik als de meest invloedrijke jihadistische ideoloog. Met zijn werken definieert hij de theologisch-dogmatische kaders van de jihadstrijd en de daaraan gekoppelde politieke koers. Hij actualiseerde het begrip 'verkettering' [*Takfir*] en politiseerde vele aspecten van het islamitische geloof. Hij ontwikkelde de gedachte van verkettering van instituties. Tevens bepleitte hij de bestrijding van de democratie, als zijnde een vals geloof dat in strijd is met de Goddelijke wet- en regelgeving.

Al-Maqqdissi werd geïnspireerd door Azzam. Hij is de leermeester van een aantal ideologen en strijders van de jihadstrijd in Irak, waaronder al-Zarqawi, de eerste leider van 'al Qa'ida in Irak'. Zijn belangrijkste werken zijn *De geloofsgemeenschap van Abraham* (1985) en *Democratie is een geloof* (1997). Andere werken zijn *Heldere manifestaties van het ongeloof van de Saoedische staat* (1995) en *Dit is ons geloof*.

4.9 Abu Musab as-Suri

De Syriër Mustafa Setmariam Nasar (1958-), beter bekend als Abu Musab as-Suri, is één van de belangrijkste strategen en ideologen van de jihadistische beweging. Zijn aliases zijn: Mustafa Sitmaryan Nassar, Umar Abd al-Hakim of Omar Abdulhakim. Hij is het prototype van een jihadistische strateeg. Hij maakte de synthese van evaluaties, ervaringen en nieuwe noties en stippelde de koers uit voor de toekomst. As-Suri plaatst de jihadstrijd in een internationaal perspectief. Er zal volgens hem een mondiaal islamitisch verzet tegen de Verenigde Staten, haar bondgenoten en afvallige regimes georganiseerd moeten worden. Hij heeft een model ontwikkeld voor zogeheten jihadistische verzetsbrigades, als een vorm van jihad zonder leiders.

Net als de andere ideologen en strategen is as-Suri geïnspireerd door het ideologische en politieke gedachtegoed van Moslimbroeders en salafisten. Zijn favoriete referentie is Sayyid Qutb en Mohammed Ibn Abd al-Wahhab. As-Suri is één van de 'leerlingen' van Azzam. Zijn belangrijkste werk is *Oproep tot mondiaal islamitisch verzet* (2004 of begin 2005).

4.10 Ayman al-Zawahiri

De Egyptenaar Ayman al-Zawahiri (1951-), de huidige tweede man van kern al Qa'ida, vormt wat betreft de inhoud van zijn boodschap een schakel tussen de gedachten van Azzam over de jihad in de jaren tachtig en de nieuwe generatie ideologen van het jihadisme van de jaren negentig. Hij heeft zich geprofileerd als denker en strateeg van al Qa'ida. Hij ontwikkelde de gedachte van de verre vijand en de mobilisering van de

massa. Tevens benadrukte hij het belang van 'loyaliteit en afkeer', resulterend in een religieuze strijd in de vorm van jihad. Hij heeft de theologische en dogmatische onderbouwing van zelfmoordaanslagen vertaald in concrete politieke termen. Hij heeft in zijn media-optredens na september 2001 stelselmatig de strategische doelen van al Qa'ida vertaald in concrete politieke statements en propaganda die breed toegankelijk is voor de gewone moslim. Tot op de dag van schrijven laat hij nog regelmatig van zich horen via allerlei boodschappen over tal van actuele onderwerpen.

Al-Zawahiri is sterk beïnvloed door Sayyid Qutb, Azzam, al-Maqqdissi en Sayyid Iman Sharif. Zijn belangrijkste werken zijn *Ridders onder de vlag van de profeet* en *Loyaliteit en afkeer*. Vaststaande leerstelling en verloren werkelijkheid.

4.11 Sayyid Imam Sharif

De Egyptenaar Sayyid Imam Sharif (1950-), ook wel Abdulkadir Abdulaziz, of Doctor Fadl genoemd, geldt als een gezaghebbende theoreticus van de jihadstrijd in de jaren tachtig en negentig. De concepten die hij daarvoor heeft ontwikkeld, worden in veel jihadistische kringen overgenomen. Hij geldt als een zeer extremistische ideoloog. Hij heeft zich binnen al Qa'ida onder meer gewijd aan de ideologische productie over de jihadstrijd.

Sayyid Imam Sharif heeft de basis gelegd om eigen geleerden op te leiden voor de jihadistische beweging. Zo worden de officiële organen van de staatsgeleerden overbodig. Hij stelde zich op het standpunt dat de jihad wel degelijk zonder legitieme gezagdrager gevoerd kon worden. Jihadstrijders kunnen volgens hem zelf een leider kiezen. Hij legde de dogmatische basis voor het jihadistische concept van leiderschap en militaire discipline, die de absolute gehoorzaamheid en loyaliteit aan de 'Emir' behelst. Zijn gedachten waren verder bepalend in het ontwerp van de organisatie van al Qa'ida. Hij is namelijk de uitvinder van het idee van het 'Juridisch-islamitisch-orgaan', een wezenlijk onderdeel van iedere jihadistische groep (zie paragraaf 7.2).

Hij is beïnvloed door Abdusalam Faraj en Azzam en heeft op zijn beurt al-Zawahiri beïnvloed. Zijn belangrijkste werken zijn *Encyclopedie van de verwerving van de edele kennis* en *De pilaar in de voorbereiding voor de jihadstrijd*.

In 2007 heeft Sayyid Imam Sharif vanuit zijn gevangenschap bekend gemaakt dat hij zich aansloot bij het initiatief van de Egyptische 'al-Jamaa al-Islamiyya' om haar gewelddadige koers te herzien. Zijn spijtbetuiging en afstand van de gewapende strijd kan een belangrijk twistpunt gaan vormen voor al Qa'ida en de jihadistische beweging. Immers, zijn argumentatie is niet strategisch van aard, maar religieus en juridisch en bovendien is zijn invloed op al-Zawahiri groot geweest. Tegenstanders van zijn spijtbetuiging kunnen betogen dat zijn nieuwe gedachten tijdens gevangenschap en onder druk tot stand zijn gekomen. Uit de felle en inhoudelijke reactie kan worden afgeleid dat de leiders van kern al Qa'ida zich daadwerkelijk zorgen maken over de spijtbetuiging.

4.12 Osama Bin Laden

De Saoediër Osama Bin Laden (1957-) kan bestempeld worden als de charismatische leider van al Qa'ida en de jihadistische beweging. Bin Laden beschikt noch over het intellectuele élan van Azzam, noch over de strategische inzichten van al-Zawahiri. Hij ontleent zijn gezag aan zijn inzet voor de jihad en de symboliek

van zelfopoffering die hij belichaamt. Hij is immers een miljardair die zijn wereldlijke rijkdom geheel ten goede heeft laten komen aan de islam en de jihad omwille van God.

In februari 1998 richtte hij in Afghanistan *Het Mondiale Front voor de Jihad tegen Joden en Kruisvaarders* op. Hiermee creëerde hij de grondslag voor een mondiaal terroristisch netwerk. Dit is een belangrijke mijlpaal in het ontstaan van al Qa'ida dat sindsdien verantwoordelijk is geweest voor een groot aantal aanslagen. Een andere bijdrage is het benadrukken van het belang om de religieuze geleerden te delegitimeren of aan de zijde van het jihadisme te krijgen. Zij vormen namelijk een strategische schakel in de mobilisering van de geloofsgemeenschap.

Bin Laden dook op in een tijd die zich kenmerkt door een ideologisch vacuüm. Dit vacuüm was een gevolg van het uiteenvallen van de in Arabische en moslimlanden heersende ideologieën van het socialisme en het Arabische nationalisme en het onvermogen van zittende regimes om democratische hervormingen door te voeren. Hij heeft zich via nieuwe media kunnen profileren en in het bijzonder via Al-Jazeera. Hij heeft de ideologische boodschap van het jihadisme in eenvoudige taal via de TV-zenders aan de man kunnen brengen. Daarmee ontwikkelde hij zich als politieke leider.

Bin Laden werd beïnvloed door Abdullah Azzam en Mohammed Qutb, de broer van Sayyid Qutb. Zijn belangrijkste werken zijn *Brief aan de geloofsgemeenschap* (2003), *Actie van Riyad van 12 mei 2003* en *de oorlog tegen Amerikanen en hun bondgenoten en Methodologische richtlijnen* (2004).

5 Jihadistische ideologie

5.1 Centrale begrippen jihadistische ideologie

De jihadistische ideologie vormt een mix van centrale begrippen die nauw met elkaar samenhangen en verbonden zijn. De eerder opgesomde acht leerstukken van het salafisme worden overgenomen, maar krijgen op onderdelen wel een andere betekenis en er worden, soms vergaande, consequenties aan verbonden. Eén centraal begrip is daar aan toegevoegd, namelijk 'Kalifaat volgens het model van de geloofsgemeenschap van de Profeet'.

Bij de beschrijving en uitleg van de centrale begrippen wordt gebruik gemaakt van de universele systematiek van de godsdienstwetenschap. Op grond hiervan kan ieder geloof ingedeeld worden in een aantal componenten: theologie (Godsbegrip), dogmatiek (geloofsleerstellingen), liturgie (erediensten en rituelen), ethiek (waarden en omgangsregels), recht (wetten), gemeenschap (intermenselijke verhoudingen), politiek (macht), oorlog en vrede. Ook de islam - en in het bijzonder de salafistische en jihadistische interpretatie ervan - valt in dit universele stramien te passen. Deze systematiek komt in grote lijnen overeen met de volgorde van de opbouw en structuur van de jihadistische manifesten. Hieronder volgt de beschrijving en uitleg.

5.1.1 Enigheid van God

Het abstracte theologische en dogmatische begrip van 'enigheid van God', zoals dat voortkomt in de Koran en de Traditie, wordt door het salafisme uitgerekt en nader geïnterpreteerd in termen van macht, gezag en politiek. God is de enige die wetten mag vaststellen en voorschrijven. De gelovigen moeten zich onderwerpen aan het Goddelijke gezag en mogen gezag uitsluitend bij mandaat uitoefenen. Het afwijken, veranderen en innoveren van dit centrale begrip wordt beschouwd als 'dwaling' [*Dhalal*] en 'ketterij' [*Kufri*]. De consequenties van de uitwerking van het centrale begrip 'enigheid van God' zijn door het salafisme niet uitdrukkelijk omschreven. Jihadistische ideologen verbinden wel expliciet consequenties aan de uitwerking, namelijk een afwijzing van:

1. het positieve recht,
2. wereldlijke wetgevende organen en autoriteiten,
3. de scheiding van kerk en staat en
4. de democratie.

Daarmee vormt het begrip 'enigheid van God' de grondslag van de theocratie, een cruciaal thema in het jihadisme.

5.1.2 Geloof en ongeloof

In het salafisme vormt 'geloof' een centraal begrip evenals de tegenpool daarvan, het 'ongeloof'. Er is sprake van verkettering [*Takfir*] van individuen en groepen als zij ongelovig of afvallig zijn of behoren tot een andere stroming in de islam. Ook moslims die een enigszins afwijkend standpunt innemen, kunnen worden verketterd.

'Geloof en ongeloof' krijgt in het jihadisme diverse uitwerkingen naar vorm en inhoud van de geloofsgemeenschap en de verhouding van moslims tot niet-moslims. Degenen die andere religieuze, filosofische en politieke opvattingen aanhangen, worden als niet gelovig beschouwd. Zij behoren daarom niet tot de moslimgemeenschap. Dit leidt tot de volgende vijanden:

1. Ongelovigen. Onder deze categorie vallen joden, christenen, polytheïsten, humanisten, atheïsten en alle andere aanhangers van religieuze, filosofische en politieke opvattingen die niet tot de islam behoren. Hieronder valt ook het secularisme in al haar verschijningsvormen, zoals nationalisme, socialisme en communisme.
2. Afvalligen. Dit zijn moslims die bewust afstand hebben genomen van de islam of zich buiten de geloofs-gemeenschap plaatsen doordat ze in strijd denken of handelen met de islam. Het jihadisme beschouwt afvalligheid erger dan ongelof.
3. Bijzondere groepen binnen de islam, zoals de sji'ieten, die als ongelovig worden beschouwd. Tenzij expliciet anders aangegeven, wordt in deze publicatie als verzamelbegrip 'ongelovigen' gehanteerd.

Het jihadisme richt de pijlen specifiek op enkele vaak genoemde vijanden. Eén daarvan vormen de afvallige regimes en instituties in moslimlanden. Een tweede vijand is het 'mondiale ongelovige democratische systeem' [*Nizham ad-Dimocratiyya al-Kkufri al-Alami*] onder de leiding van de Verenigde Staten en haar bondgenoten. Een derde vijand vormt het Westen, steeds vaker aangeduid als joden en kruisvaarders. Als vierde wordt de Verenigde Staten beschouwd als vijand met als kwalificatie 'toppunt des ongeloofts' [*Ra's al-Kufri*].

In het jihadisme is, naast de genoemde verkettering van individuen en groepen, ook sprake van verkettering van instituties, de staat, het gezag en wet- en regelgeving. Uit het onderscheid tussen geloof en ongelof vloeit de gewapende strijd tegen ongelovigen voort.

5.1.3 Aanbidding van God

In de Koran is beschreven dat geloof en aanbidding (of verering) van God onlosmakelijk zijn verbonden. Het geloof in God vertaalt zich in erediens en rituelen [*lbada*]. God is de enige die aanbidding en verering toekomt. Verering van God is volgens het salafisme alleen geldig en zuiver, als het gekoppeld is aan verwerping van afgoderij. Geloof wordt niet alleen met de mond beleden. Het moet zich vertalen in daden, handelingen en gedragingen. Dit zijn onder andere de vijf islamitische zuilen (geloofsbelijdenis, gebed, vasten, afdracht van godsdienstige belasting en pelgrimstocht). Deze vormen van aanbidding hebben een collectief karakter. Aanbidding binnen het salafisme is zo in feite een collectieve taak.

Het jihadisme neemt de salafistische leer wat dit betreft klakkeloos over, maar geeft een politieke wending aan dit begrip door te stellen dat aanbidding gehoorzaamheid en onderwerping aan God veronderstelt. Het betekent een collectieve afwijzing van iedere vorm van gehoorzaamheid en onderwerping aan enig ander gezag of wet. Hieruit volgt een stelsel van totale verwerping van seculier gezag, tirannie, de bestaande rechtsorde en politieke stelsels [*Taghoet*]. Het jihadisme beschouwt de gewapende strijd en de dood die daarvan het gevolg kan zijn, als de hoogste vorm van aanbidding en onderwerping aan God.

5.1.4 Plicht om Goddelijke wet- en regelgeving toe te passen

Geloof is onlosmakelijk verbonden met het handelen. Geloof in God betekent volgens het salafisme dan ook het handelen naar Zijn Woorden, zoals deze zijn neergelegd in de Koran. Het niet regeren met en het niet toepassen van goddelijke wetten en regels, staat regelrecht gelijk aan ongelof en ketterij. Mensen zijn daarom verplicht de goddelijke wet- en regelgeving toe te passen. Regeren en wetten maken behoort slechts tot de bevoegdheid van God alleen. Niemand deelt dat met hem. Het Islamitische Recht is volgens het salafisme de grondslag van de goddelijke wet- en regelgeving. De toepassing van het positieve recht¹ kan daarom gekwalificeerd worden als ongelof. Gehoor geven aan deze wetgeving behoort tot

zuiver ongelooft. Het plaatst dan het individu buiten de moslimgemeenschap. Voor salafisten in het Westen creëert deze plicht een spanning met de plicht tot naleving van de wetten van het land waar zij verblijven. Zij gaan veelal met deze spanning pragmatisch om.

Het jihadisme radicaliseert de opvattingen van het salafisme over de noodzaak van de toepassing van de Goddelijke wet- en regelgeving. Het stelt expliciet het vraagstuk van gezag en bevoegdheid tot wet- en regelgeving centraal. God is de enige die bevoegd is tot wet- en regelgeving. Daaruit volgt dat iedere door de mens gemaakte wetgeving in de vorm van positief recht als ongelovig moet worden afgewezen. De Goddelijke wet- en regelgeving moet toegepast worden in alle levenssferen van moslims. Gezagsdragers die een andere wet- en regelgeving dan de Goddelijke toepassen, maken zich schuldig aan ongelooft. Doordat de instituties en overheden in moslimlanden volgens jihadisten de Goddelijke wet- en regelgeving naast zich leggen, wijzigen of verwerpen, worden zij als afvallig beschouwd. Zij moeten dan worden verketterd. Moslimlanden waar positief recht van kracht is, worden beschouwd als landen van ongelooft.

Op grond van bovenstaande gedachtegang verwerpt het jihadisme de democratie. Degenen die zitting nemen in instituties die hieruit voortkomen zijn daarom afvallig. De regimes in moslimlanden worden ook daarom als afvallig bestempeld. Het islamitische stelsel van (vrijblijvende) 'ruggespraak, overleg en consultatie' [Shoera] is wel toegestaan. Cruciaal verschil is bijvoorbeeld dat hierbinnen geen sprake is van (mede)wetgeving of gezagsuitoefening. Het jihadisme kan daarom aangemerkt worden als theocratisch en antidemocratisch. Het streeft een maatschappij-ordening na die volledig ingericht is naar de Gods wet en leidt regelrecht tot de opbouw van een Islamitische staat.

5.1.5 Loyaliteit en afkeer

De Koran is dubbelzinnig over de verhoudingen tussen moslims en niet-moslims. Bepaalde verzen schrijven voor dat moslims andersgelovigen positief moeten bejegenen. Andere verzen bepalen dat moslims ongelovigen moeten bestrijden. Daarin wordt een onderscheid gemaakt tussen monotheïsten en polytheïsten. De begrippen van geloofsafval [*Ridda*] en afvalligen [*Murtaddun*] worden als zodanig niet expliciet benoemd in de Koran. Dit is een latere uitbreiding door Ibn Taymiyya (zie paragraaf 4.6).

Volgens het salafisme moet een moslim loyaliteit aan zijn geloofsgenoten betuigen en zich afkeren van ongelovigen. Loyaliteit en afkeer vormen twee zijden van dezelfde medaille. Uit de onderlinge loyaliteit tussen moslims vloeit de geloofsgemeenschap als het ware voort. Moslims zijn met elkaar verbonden op basis van hun geloof en niet op basis van hun etniciteit, vaderlandsliefde of nationaliteit. De keerzijde van loyaliteit is afkeer. Iedere moslims moet zich afkeren van ongelooft en ongelovigen. Loyaliteit aan ongelovigen is volgens het salafisme verboden. De enige toegestane verhouding die moslims kunnen onderhouden met ongelovigen is volgens het salafisme een strikt minimum aan beleefdheid en het stelselmatig en onvermoeid trachten te bekeren van ongelovigen tot de islam.

¹ "Het positief recht - ook wel vigerend recht of objectief recht genoemd - is het recht dat op een bepaald tijdstip of op een bepaalde plaats geldt. Zo is het recht dat vandaag in België van kracht is, het Belgische positief recht. De Latijnse term is *lege lata*. Positief recht wordt in de gemeenschap opgesteld en erkend, en het respect ervoor wordt door de overheid gewaarborgd. Daardoor onderscheidt het zich van het natuurrecht, het ideale recht dat niet door een overheid afgedwongen wordt, maar in de mens zelf zit." Omschrijving afkomstig van Nederlandstalige Wikipedia, laatste paginabewerking op 14 november 2007 om 01:01.

Het jihadisme neemt dit leerstuk over en wendt dit aan om haat aan te wakkeren. Het vormt de basis voor intolerantie, racisme en antisemitisme. Op basis van dit beginsel worden ook de gemoederen van moslims rijp gemaakt voor de gewapende strijd tegen ongelovigen. Deze leer vormt daardoor de premisse voor de jihadstrijd en wordt ingezet als legitimering voor verkettering van afvallige regimes in moslimlanden en de geleerden die de regimes steunen.

5.1.6 *De gemeenschap der moslims*

Het salafisme benadrukt het collectieve aspect van het geloof in termen van de naleving van de leer van enigheid van God, aanbedding, loyaliteit en naleving van de Goddelijke wet- en regelgeving. De collectiviteit vormt de basis van de geloofsgemeenschap [*Umma*]. Moslims zijn verbonden door hun geloof en de daaruit voortvloeiende broederschap. Zij zijn daarom onderlinge loyaliteit verschuldigd. Het salafisme ziet de oorspronkelijke geloofsgemeenschap, zoals vorm gegeven door de Profeet in Mekka en Medina en de rechtgeleide kaliefen als het te bereiken ideaal. Om dat te realiseren is een voorhoede vereist. Deze voorhoede verkondigt het zuivere en juiste geloof en strijdt daar ook voor. Het salafisme beschouwt zich als een groep die het juiste en zuivere geloof draagt, beschermt en verdedigt.

Het jihadisme borduurt voort op het bovenstaande en verbindt daar politieke consequenties aan. Het jihadisme trekt de conclusie dat de huidige situatie waarin de geloofsgemeenschap verkeert zeer ernstig is. De moslimgemeenschap kan haar glorie terugwinnen, door (de jihadistische interpretatie van) het model van de oprichting van de eerste geloofsgemeenschap in de tijd van de Profeet opnieuw te realiseren. Dat het een interpretatie is, blijkt bijvoorbeeld wel uit het feit dat de Profeet in Medina een ‘verdrag van de geloofsgemeenschap’ [*Ahd al-Umma*] tot stand bracht waarin joden het recht hadden tot vrije uitoefening van hun geloof.

Jihadisten beschouwen zichzelf, net als salafisten overigens, als de enig juiste vertegenwoordiger van de oergeloofsgemeenschap. Jihadisten vormen een voorhoede of ‘uitverkoren groep’. Deze voorhoede mag geweld toepassen omwille van zuivering, bescherming en verspreiding van het geloof. Met het concept ‘uitverkoren groep’ verheft het jihadisme zich tot een zelf uitgeroepen voorhoede die een absolute aanspraak op de waarheid maakt en scherpe scheidslijnen aanbrengt tussen gelovigen en ongelovigen. Jihadisten weten niet alleen precies weet wat goed en kwaad is, maar nog beter wie de goeden en wie de kwaden zijn. In deze zin vormt de jihadistische beweging een sektarische groep.

5.1.7 *Dawa*

Het salafisme streeft ernaar om de geloofsopvattingen te verspreiden en in de praktijk te brengen. Dawa is het geëigende middel hiervoor en staat voor prediking en zendelingenwerk.

Binnen het jihadisme staat dawa in het teken van de voorbereiding op de jihad. Het voert de strijd tegen ongelovigen al naar gelang de sterkte van moslims en de krachtverhoudingen met ongelovigen. Wanneer de voorhoede geen macht heeft, zal de strijd vooral de vorm moeten aannemen van dawa. Wanneer de voorhoede over macht beschikt, zal de dawa versterkt worden met het gebruik van wapens en de inzet van dwangmiddelen, de gewapende strijd dus.

Binnen het jihadisme wordt het morele beginsel ‘aanzet tot het goede en bestrijding van het kwaad’, dat in de Koran staat, aangewend om naast verspreiding van het juiste geloof, ‘afwijkende’ gedragingen in de

samenleving te corrigeren. Het jihadisme beschouwt het corrigeren van afwijkend gedrag als een belangrijk onderdeel van de dawa. Dit wordt 'rekenschap' [*Hisba*] genoemd. Hieronder verstaat het jihadisme mede de bestrijding van westerse normen en waarden. Het kan daarom aangemerkt worden als antimodernistisch en antiliberaal. Op grond van dit morele beginsel bestrijdt het jihadisme ook de zittende regimes in moslimlanden en de westerse normen en waarden.

5.1.8 Jihad

Het voeren van de jihadstrijd beschouwt het salafisme als een religieuze verplichting voor iedere moslim. De jihadstrijd moet worden gevoerd tegen ongelovigen. Salafisten vinden dat de gewapende strijd uitsluitend mag worden gevoerd onder bijzondere omstandigheden en onder de leiding van een legitieme moslimgezagsdrager (zie paragraaf 4.2).

Jihadisten gaan veel verder dan salafisten als het gaat om de gewapende strijd en rekken de omstandigheden waaronder die gevoerd mag worden op. Het jihadisme vindt dat de jihadplicht voortkomt uit theologisch-dogmatische, liturgische en rechtsislamitische uitgangpunten. Jihad komt voort uit de permanente strijd tussen goed en kwaad, tussen de islam en het ongeloof. Het voeren van de jihad is een permanente opdracht, die blijft bestaan tot de dag des oordeels (zie paragraaf 5.2.2). Het is een goddelijke opdracht bij uitstek en behoort daarom tot de Goddelijke wet en regelgeving die toegepast moet worden. Hieraan gehoor geven is een vorm van verering van God. Jihad is het middel waarmee de leer van 'enigheid van God' valt te verwezenlijken. De jihadstrijd vormt het enige logische en rechtsislamitische middel om de soevereiniteit en het gezag van God te herstellen. Het ultieme doel van de jihadstrijd is het laten gelden en vestigen van het geloof van God. De gewapende strijd vormt ook een materiële vereiste voor de oprichting van de Islamitische Staat. De uitvoering van de gewapende strijd is door God toevertrouwd aan de voorhoede. De jihadstrijders vormen samen met de jihadistische geleerden de voorhoede van de moslimgemeenschap en brengen haar heil en redding. Zij zullen de geloofsgemeenschap met een goddelijke methode naar haar doeleinden brengen. De verplichting van de jihad vervalt volgens het jihadisme niet met de afwezigheid van een leider of een islamitische staat. Als geen gelovige en rechtvaardige leider beschikbaar is, dan is het toch verplicht om de strijd te voeren. Moslims kunnen individueel, dan wel onder de leiding van aanvoerders, de jihadstrijd voeren. Zoals is aangegeven in paragraaf 1.3.3 is binnen het jihadisme het begrip jihad synoniem voor de gewapende strijd, ook wel aangeduid als 'heilige oorlog'. Jihadisten zelf rekenen tot de gewapende strijd een (guerrilla-)oorlog en terrorisme. Het gaat hierbij om een gewapende strijd door individuen, groepen en vrijheidsstrijders en niet door landen.

Een begrip dat samenhangt met jihad is het begrip [*Hijra*] (zie paragraaf 2.1). Voor zowel de Moslimbroeders, salafisten, HuT-aanhangers als jihadisten is 'Hijra' een politiek geladen begrip. Zij zien het als een stap na de dawa in Mekka en als een stap voor de jihad, die in en vanuit Medina tegen de ongelovigen werd aangekondigd. Vandaag de dag duidt het begrip in de salafistische en jihadistische zienswijze op een vertrek of terugtrekking door moslims die hun geloof niet kunnen belijden. Het heeft een dubbele betekenis, namelijk die van een vreedzaam vertrek of vreedzame terugtrekking, maar ook een van het opbouwen van kracht om later terug te keren. Bijzonder is dat jihadisten de Hijra zien als een tussenschakel tussen de dawa en de jihad. Het is een tijdelijke terugtrekking of vlucht, met het oog op de opbouw van kracht in situaties van zwakte. Door te emigreren en naar een ander land uit te wijken, beschermen moslims zichzelf maar ook hun geloof. Tijdens de Hijra moeten moslims werken aan zelfversterking. Hijra maakt het dus mogelijk kracht op te bouwen om een offensieve jihadstrijd tegen ongelovigen te voeren.

5.1.9 Kalifaat

Na de openbaringen aan de Profeet ontstond het islamitische geloof [Din]. Na het vertrek van de Profeet naar Medina [Hijra] ontstond de geloofsgemeenschap [Umma]. Deze werd geleid door de profeet Mohammed als leider der gelovigen [Amir al-Mu'minin]. Na de dood van de Profeet is het vraagstuk van zijn opvolging ontstaan, de vraag naar wie gerechtigd is om als opvolger [Kalief] te fungeren. Met de opvolging door de vier rechtgeleide kaliefen is een traditie van een islamitische staat [Kalifaat] ontstaan. De Islamitische Staat zorgde voor de verspreiding van het geloof en de uitbreiding van de geloofsgemeenschap. Daardoor is een islamitisch territorium [Dar al-Islam] ontstaan, wat te beschouwen is als Kalifaat. Na de vier rechtgeleide kaliefen zijn op diverse plaatsen binnen het islamitische territorium afzonderlijke en autonome staten [Dawla, meervoud Duwal] tot stand gekomen. Het Ottomaanse Rijk wordt door islamisten gezien als laatste Islamitische Staat en als Kalifaat. Met het uiteenvallen ervan en door de westerse overheersing zijn afzonderlijke natiestaten [Dawla Wataniyya] in diverse moslimlanden opgericht zoals Egypte. Het concept natiestaat is voor islamisten verwerpelijk.

In de Koran komt het Kalifaat, als islamitische (eenheids)staat niet expliciet voor. De door de profeet Mohammed opgerichte politieke en geloofsgemeenschap, en uiteindelijk de Islamitische Staat, komt wel naar voren in de Traditie. Binnen het salafisme is de islamitische (eenheids)staat niet expliciet uitgewerkt of een thema. Voor het staatsgezinde, ofwel a-politieke salafisme heeft dit alles te maken met het feit dat Saoedi-Arabië als een islamitische staat wordt beschouwd. Men vindt wel dat de andere staten in moslimlanden seculier zijn en niet op een islamitische grondslag rusten. Het oppositionele, oftewel politieke salafisme is duidelijk kritischer tegen de bestaande regimes, maar verkettert deze niet en verkiest politieke hervormingen boven geweld.

In de ideologie van de Moslimbroeders speelt de islamitische (eenheids)staat wel. Deze richt zich vooral op de hervorming van de samenleving, de politiek en de staat met als doel de terugkeer van religieuze waarden in alle sferen van de politiek en het maatschappelijke leven.

In het jihadisme vormt de Islamitische Staat (Kalifaat) een expliciet centraal begrip. Het jihadisme beschouwt de oprichting daarvan, die gezag en soevereiniteit namens God kan uitoefenen, als een rechtsislamitische verplichting. Het doel van een islamitische staat is de vestiging en bescherming van het islamitische geloof en de toepassing van de Goddelijke wet- en regelgeving. De ideale vorm daarvan is de staat die de Profeet heeft opgericht en de voortzetting ervan door zijn vier opvolgers. Gedacht wordt aan het kalifaat als een panislamitische staat, een superstaat die de gehele gemeenschap van moslimgelovigen omvat en een universeel karakter zal krijgen.

De benoeming van een leider beschouwt het jihadisme eveneens als een goddelijke opdracht. In de klassieke islamitische politieke literatuur worden verschillende termen gebruikt voor het leiderschap. Een eerste is die van 'geestelijke leider' [Imam].² Deze is verantwoordelijk voor de bescherming van het geloof. Een tweede term is die van 'politieke leider' [Emir]. Deze behartigt de belangen van moslims en hij verdedigt het islamitische territorium en de Islamitische Staat. In de jihadistische literatuur wordt deze term gebruikt voor zowel de operationele leider van een jihadistische groep, als voor een 'staatshoofd', bijvoorbeeld in

2 In het dagelijks leven wordt met het begrip Imam gebedsvoorganger bedoeld. De titulatuur voor een geestelijke leider in het Midden-Oosten en in salafistische kringen is 'sjeik'.

het geval van het zelf uitgeroepen Emiraat Irak. Een derde term is 'Kalief'. Deze leider voert een grotere staat en heerst over een groter gebied, over het Kalifaat.

5.2 Thema's jihadistische ideologie

5.2.1 Overzicht thema's

Uit de centrale begrippen van het jihadisme komen uiteenlopende thema's voort, zoals 'afwijzing democratie'. Omgekeerd geldt dat thema's veelal uit meer dan één begrip voortvloeien. Dit heeft alles te maken met de nauwe samenhang tussen en overlapping van centrale begrippen. In figuur 5.1 zijn de thema's in één overzicht weergegeven. Het overzicht kent twee indelingen. Een eerste indeling is die naar de aard van het thema, namelijk een 'negatief thema' of een 'positief thema'. Criterium daarbij is of het thema verzet inhoudt tegen iets (kolom 1) of juist de inzet voor iets nastreeft (kolom 2). Dit dualistische karakter is inherent aan de jihadistische ideologie en het wereldbeeld.³ Een tweede indeling is die naar het centrale begrip waar het thema het meest aan is gerelateerd.

Het jihadisme heeft lang niet altijd het monopolie op de genoemde thema's. Zo beschouwt ook het salafisme het positief recht als vorm van ongelof dat moet worden verworpen. Er zijn uiteenlopende manieren om veranderingen te bewerkstelligen, onder meer door prediking en zendelingenwerk, door terugtrekking uit de samenleving of instituties, door politieke activiteiten of door het gebruik van geweld. Kenmerkend voor het jihadisme is het activistische karakter en het gebruik van geweld om veranderingen te bewerkstelligen. Passend bij het activistische karakter is dat de thema's waartegen het jihadisme zich verzet, veelal meer concreet zijn uitgewerkt dan de thema's waarvoor het jihadisme zich inzet (zie paragraaf 5.3.1).

Het 'ideaalbeeld' van het jihadisme is in vier hoofdthema's onder te brengen:

1. eindtijd;
2. mondiale heerschappij van de islam;
3. heroprichting van de Islamitische Staat;
4. dawa en jihad door de voorhoede als middelen.

De verhouding tussen deze hoofdthema's in termen van doel-middel-relaties is weergegeven in figuur 5.2 op pagina 47. De uitwerking vindt plaats in de volgende paragrafen.

³ In het overzicht bestaat geen één-op-één-koppeling tussen 'verzet tegen' en 'inzet voor'. Zo is er geen verband tussen 'afwijzing scheiding kerk en staat' en 'islam is enig geldige en aanvaardbare geloof'.

Thema: verzet tegen**Thema: inzet voor****Enigheid van God**

- Afwijzing democratie
- Afwijzing scheiding kerk en staat

- Inrichting van een theocratisch politiek stelsel
- Islam is enig geldige en aanvaardbare geloof

Geloof en ongeloof

- Verwerping andere religieuze, filosofische en politieke opvattingen dan de islam
- Verkettering ongelovigen/afvalligen/bijzondere groepen

- Koppeling van leer en leven (orthodoxie en orthopraxie)
- Koppeling van geloof en politiek

Aanbidding van God

- Afwijzing 'tirannie' [Taghoet]

- Martelaarschap is ultieme vorm van aanbidding

Plicht toepassing Goddelijke wet- en regelgeving

- Afwijzing door mensen gemaakte wetten (afwijzing positief recht, inclusief grondwet)
- Afwijzing rechtspraak gebaseerd op positief recht
- Afwijzing secularisme

- Invoering en toepassing Goddelijke wet- en regelgeving

Loyaliteit en afkeer

- Afstand van ongelovigen, afvalligen en bijzonder groepen (vijandsbeeld)

- Groepscohesie en solidariteit tussen gelovige moslims

Gemeenschap der moslims

- Afwijzing huidige situatie geloofsgemeenschap en samenleving in moslimlanden
- Bestrijding seculiere instituties

- Samenleving op basis van islamitische normen en waarden
- Opbouw van islamitische instituties
- Voorhoede binnen geloofsgemeenschap voor realisering ideaal

Dawa

- Bestrijding van westerse normen en waarden
- Bestrijding van de moderniteit

- Mondiale verspreiding van het zuivere en juiste geloof
- Aanzet tot het goede en bestrijding van het kwaad

Jihad

- Bestrijding afvallige regimes (nabije vijand)
- Bestrijding joden en kruisvaarders (verre vijand)

- Gewapende strijd vormt het enige logische en rechtsislamitische middel voor vestiging van het (zuivere en juiste) geloof en de Islamitische Staat
- Gewapende strijd is een goddelijke opdracht en dus een religieuze verplichting voor iedere moslim
- Jihad als permanente opdracht tot de dag des oordeels
- Hijra voor opbouw kracht

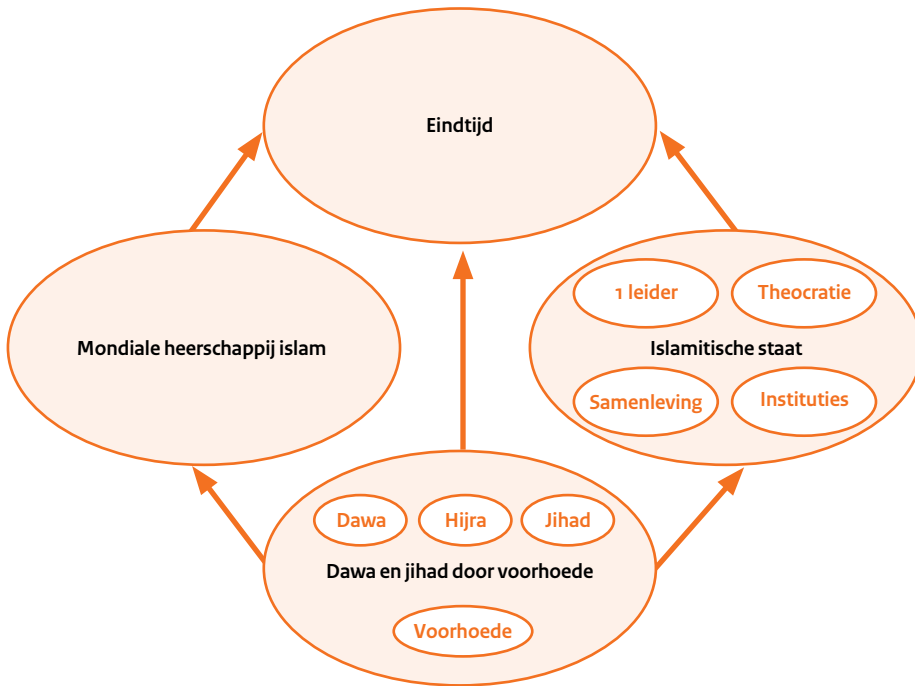
Kalifaat volgens model geloofsgemeenschap profeet

- Bestrijding ongelovige democratische wereldorde
- Bestrijding internationaal recht en internationale instituties zoals VN
- Bestrijding gefragmenteerde staatjes in moslimwereld
- Bestrijding westerse overheersing

- (her) oprichting van het Kalifaat naar het model van de geloofsgemeenschap van de Profeet
- Mondiale heerschappij islam
- Herstel van functie 'leider der gelovigen'
- Herovering van gewezen islamitisch grondgebied (Palestina, Kasjmier, Tsjetsjenië, Andalusië)

Figuur 5.1 overzicht thema's jihadistische ideologie

Figuur 5.2 Doel-middel-relaties tussen onderdelen van het ideaalbeeld van jihadisten

Tussen het streven naar een mondiale heerschappij van de islam en een heroprichting van de Islamitische Staat bestaat een zekere samenhang. Immers een Islamitische Staat impliceert een mondiale heerschappij van de islam en omgekeerd. Desondanks zijn beide elementen afzonderlijk benoemd, omdat het zeker analytisch gezien om twee afzonderlijke idealen gaat die op verschillende wijzen kunnen worden gerealiseerd. Binnen de Islamitische Staat zou het bovendien denkbaar zijn dat ook andere geloven zijn toestaan. Dit was bijvoorbeeld het geval in Medina in de tijd van de profeet Mohammed.

Het spiegelbeeld van bovengenoemde vier hoofdthema's is een afwijzing van alles wat hiermee in strijd is. Zo verwerpt en verkettert het jihadisme alle andere politieke systemen, religieuze, filosofische en politieke opvattingen die niet aan (de jihadistische interpretatie van) de islam voldoen. Ook voor de verwerping en verkettering zijn dawa en jihad, uitgevoerd door een voerhoede, de geëigende middelen.

5.2.2 Eindtijd

De Koran en de Traditie bevatten veel opvattingen en beelden over de eindtijd. Het proces rond de eindtijd wordt in de islam 'het Uur' [*as-Sa'at*] genoemd. Het bestaat uit een 'opstand' in de natuur en de kosmos, gevolgd door een vernietiging van de wereld. Daarna vindt een wederopstanding van de mensheid en de natuur plaats. De opstand en de wederopstanding worden in de islam '*al-qiyama*' genoemd.

De islamitische leer over de eindtijd is al eeuwen geleden in de vergetelheid geraakt. Salafisten hebben echter deze tak van de islamitische dogmatiek de laatste drie decennia nieuw leven ingeblazen. Daar waar het salafisme het moreel verval benadrukt dat vooraf gaat aan het 'grote Uur', benadrukt het jihadisme in haar uitwerking de verschillende manifestaties van strijd, conflict en oorlog. In het verlengde hiervan geldt

dat de gewapende strijd volgens het jihadisme voortduurt tot de dag des oordeels. Op jihadisten rust de taak om de jihadstrijd te voeren tot de dag des oordeels.

De beelden over de eindtijd worden door het jihadisme gebruikt om de huidige politieke realiteit van moslims en de actuele wereldsituatie visionair te beschrijven. Dit gebeurt in termen van een finale confrontatie tussen de machten van het geloof en ongeloof en goed en kwaad. Zo worden aan de hand daarvan politieke doelstellingen met betrekking tot de bevrijding van Palestina en Irak geformuleerd. Te denken hierbij valt aan de herhaaldelijke noties van Bin Laden en al-Zawahiri over het openen van een voorportaal voor Palestina vanuit de Levant.⁴ Deze beelden spelen ook een rol bij de creatieve verbeelding over de 'vernietiging van Amerika' en het verlengde daarvan de ontwikkeling van gedachten over spectaculaire terroristische acties met grote dodelijke effecten en het gebruik van massavernietigingswapens. De voorhoede, lees jihadisten, mag alle middelen inzetten die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van haar taak.

Het jihadisme beschouwt de eindtijd als nastrevenswaardig en wil bijdragen aan een snelle realisatie daarvan. Dit past ook goed bij het activistische karakter van het jihadisme. Dit roept allerlei apocalyptische beelden op. Deze kunnen een inspiratiebron vormen voor het ontwerp van terroristische aanslagen.

5.2.3 Mondiale heerschappij van de islam

Volgens jihadisten geldt de islam als enig geldige en aanvaardbare geloof voor God. De islam vormt de redding en verlossing voor de mensheid. De islam zal daarom moeten overheersen.

5.2.4 Heroprichting Islamitische Staat

Jihadisten streven de heroprichting van de Islamitische Staat na volgens hun interpretatie van het model van de geloofsgemeenschap van de Profeet: het Kalifaat. Er bestaat overigens geen uitgewerkt model van de Islamitische Staat. Het woord 'model' moet daarom niet te strikt worden opgevat. Het Kalifaat moet staan onder leiding van één leider van de geloofsgemeenschap. Het Kalifaat vormt een theocratisch stelsel waarin de Goddelijke wet- en regelgeving in alle domeinen van het leven centraal staat en een koppeling bestaat tussen geloof en politiek. De Islamitische Staat is gegrondvest op een samenleving waarin islamitische normen en waarden overheersen. Dat betekent dat daarin sprake is van een koppeling tussen leer en leven, van groepscohesie en solidariteit tussen gelovige moslims. In deze samenleving vormen islamitische instituties het cement van de samenleving.

5.2.5 Dawa en jihad als middel door de voorhoede

De voorgaande doelstellingen kunnen volgens jihadisten bereikt worden door de gecombineerde inzet van dawa en jihad. Daarbij vervult de voorhoede, lees jihadisten, een cruciale rol die teruggrijpt op het model van de profeet Mohammed. De dawa richt zich op de mondiale verspreiding van het zuivere en juiste geloof en de aanzet tot het goede en bestrijding van het kwaad. Hijra vormt een tussenschakel tussen dawa en jihad. Hijra maakt het mogelijk kracht op te bouwen om een offensieve jihadstrijd tegen ongelovigen te voeren. Bij voldoende krachtopbouw vindt omschakeling naar de gewapende strijd plaats. De gewapende

4 De Levant is een aanduiding voor het gebied dat thans de huidige territoria van Syrië, Jordanië, Libanon en Israël/Palestina omvat.

strijd vormt het enige logische en rechtsislamitische middel voor de vestiging van het (zuivere en juiste) geloof en de Islamitische Staat. De gewapende strijd zien jihadisten als een goddelijke opdracht en dus een religieuze verplichting voor iedere moslim. Het martelaarschap is een ultieme vorm van aanbidding van God.

5.3 Kenmerken jihadistische ideologie

5.3.1 Jihadisme activistisch van aard

Het jihadisme heeft een activistisch karakter. De ideologie zet zich af tegen het heden en is sterk gericht op verandering. Die veranderingen behelzen een terugkeer naar de tijd van de profeet Mohammed en de vier opvolgers. Er zijn wel doelen benoemd, maar deze zijn veelal negatief van aard: verzet tegen iets. De abstracte doelen waar jihadisten zich voor inzetten zijn beperkt uitgewerkt en zeker niet in de vorm van een concreet politiek programma vertaald. Zo hebben jihadisten geen visie op sociaal-economische vraagstukken, zoals armoede, inkomensverdeling en toegang tot schaarse goederen. Daarnaast zijn de economische ordening en andere economische vraagstukken onvoldoende uitgewerkt. Zo wijzen zij zowel het communistische als kapitalistische systeem af, maar hebben geen alternatief daarvoor. De strategie van jihad, en als voorportaal daarvoor die van de dawa, zijn daarentegen diepgaander en uitgebreider uitgewerkt. Uit de strijd komen vanzelf de idealen scherper naar voren.

5.3.2 Jihadisme geen gesloten geheel

Het jihadisme is geen gesloten systeem. De ideologie kan aangepast worden aan andere contexten en omstandigheden en van toepassing worden verklaard op diverse contexten en omstandigheden. Uit de historische context komt duidelijk naar voren dat een voortdurende wisselwerking met de omgeving en omstandigheden heeft plaatsgevonden. De ideologie verkrijgt daardoor een opportunistisch karakter. Hoewel niet direct van toepassing op de ideologie zelf maar op de strategie, geldt zeker het lerend vermogen als sterk punt van het jihadisme. Voortdurend worden de ervaringen geëvalueerd in termen van kansen en faalfactoren. Verder valt op te merken dat de jihadistische ideologie en strategie zijn geïnspireerd door zeer uiteenlopende en zelfs tegenstrijdige intellectuele tradities, zoals het gedachtegoed van de Moslimbroeders en het marxistisch-leninisme. De interne debatten binnen het salafisme en binnen de Moslimbroeders beïnvloeden de debatten binnen het jihadisme en omgekeerd. Het jihadisme is en blijft derhalve een dynamisch geheel met een voortdurende interactie met de omstandigheden in en de realiteit van de omgeving.

5.3.3 Jihadisme geen monolithisch geheel

Omwille van de ordening en de systematische beschrijving van de jihadistische ideologie en strategie is vooral gekeken naar de centrale begrippen/leerstukken in het discours. In de beschrijving heeft het accent gelegen op de grootste gemene deler. Binnen het jihadisme bestaat echter wel degelijk een grote inhoudelijke variatie. Deze wordt versterkt door historische contexten en actualiteiten. Een voorbeeld daarvan is het onderscheid tussen de Egyptische en Saoedische stroming binnen het jihadisme. Bovendien kunnen de meningen over een subthema sterk uiteen lopen binnen dezelfde stroming. Dat geldt bijvoorbeeld voor de discussie tussen al-Zarqawi en al-Maqdissi over de toepassing van het begrip verkettering [*Takfir*]. Verder gebruikt het jihadisme vaak complexe begrippen met een sterk religieuze betekenis. Deze kunnen inhoudelijk uiteenlopend worden geïnterpreteerd. Ook kunnen andere consequenties worden verbonden aan die interpretatie. Een voorbeeld daarvan is het begrip Tawhied. Hoewel dus gesproken kan worden van een jihadistische ideologie en strategie, bestaan er wel degelijk meningsverschillen. Hier gaat

een vergelijking op met bijvoorbeeld het communisme, waarbinnen uiteenlopende standpunten over tal van vraagstukken bestonden.

5.3.4 Robuust karakter

De jihadistische ideologie kenmerkt zich door een hoge mate van robuustheid van de theologische dogmatische onderbouwing van politieke concepten en gedachten. De onderbouwing is gebaseerd op gegeden bronnenonderzoek in de Koran en de Traditie en een sterke onderlinge samenhang tussen de centrale begrippen. Tevens maakt het dualistische karakter van de thematiek, waarbij de inzet voor iets gepaard gaat met een verzet tegen iets, de ideologie robuust. De jihadistische ideologie wordt resistent gemaakt tegen kritiek, doordat het zich vereenzelvigt met de Koran en het islamitische geloof. Jihadisten proberen zo hun ideologie als heilig en onfeilbaar voor te schotelen en doen iedere poging tot kritiek af als heiligschennis of als een aanval op de islam.

De specifieke interpretatiewijze die ten grondslag ligt aan de jihadistische ideologie is een ander aspect van robuustheid en resistentie tegen kritiek. Jihadisten maken van relatief eenvoudige begrippen in de Koran en de Traditie complexe begrippen. Vervolgens worden deze weer vereenvoudigd tot simplistische clichés. Een voorbeeld hiervan is het begrip *Hukm*. Dit betekent zowel: oordeel, bewind, regering, gezag, voorschrift als rechterlijke uitspraak. In vers 40 van Soera 12 (Joesoef) heeft Leemhuis het begrip vertaalt als oordeel: “... Het oordeel komt alleen God toe ...”. Jihadisten interpreteren dit deel van het vers als: er is geen andere aanvaardbare regering of bewind dan de Goddelijke. Deze specifieke interpretatiewijze vormt aan de ene kant een sterk punt van de ideologie, maar is aan de andere kant ook een punt van kritiek. Volgens jihadisten mogen immers de Koran en de Traditie niet worden geïnterpreteerd.

5.3.5 Romantische en mystieke kenmerken jihadisme

Het jihadisme heeft tot op zekere hoogte romantische kenmerken. Met het oog op werving en rekrutering roept het jihadisme allerlei aangrijpende ‘romantische’ gevoelens en beelden op van de werkelijkheid door middel van poëzie, proza en beelden van heldhaftigheid uit de islamitische geschiedenis. Veel van de jihadistische leiders en -strijders lezen en schrijven klassieke Arabische lyrische poëzie. Deze vormt bijvoorbeeld een wezenlijk onderdeel van de toespraken van Bin Laden. Verder wordt veelvuldig gebruik gemaakt van Arabische liederen die de jihadstrijd en het martelaarschap verheerlijken.

Het jihadisme heeft eveneens tot op zekere hoogte mystieke kenmerken. Mystiek [*Tasawwuf*] kan worden omschreven als een vorm van religieuze ervaring waarbij een persoon het heil zoekt in een innerlijke, en uiteindelijk een onmiddellijk-intuïtieve, eenheidservaring met God. Mystiek vormt een belangrijk aspect van de islamitische cultuur. Mystiek is volgens de profeet Mohammed de grote jihad. Salafisten wijzen de mystiek als geloof en praktijk geheel af. Jihadisten wijzen eveneens de mystiek als geloofspraktijk stellig af, waar het de mystieke opvattingen over het contact met God betreft. Salafisten en jihadisten verzetten zich echter niet tegen bepaalde gedragsaspecten van de mystiek, zoals ascese en het zichzelf loslaten omwille van God.

Het islamitische geloof kent een zware ascetische component en ascese vormt ook een belangrijke geloofsgrondhouding in de salafistische leer. Dat geldt zeker voor de jihadstrijd. Tijdens de strijd praktiseert de jihadstrijder een vrome onthechting en oprechtheid, beoefent de onderworpenheid aan God en treedt hierdoor in de voetsporen van de Profeet. Zowel de jihadstrijder als de ‘mysticus’ [*Soefi*] zoeken de

ontmoeting met God. De mysticus geeft zich volledig geestelijk over zonder zijn lichaam op te geven, terwijl de jihadstrijder zich voorbereidt op de opoffering van zijn lichaam. Zowel de mysticus als jihadstrijder vlucht radicaal voor de wereld en maken zichzelf los en verheffen zich daardoor tot een geestelijke en emotionele ervaring die door anderen in de omgeving niet wordt beleefd.

5.3.6 Overige kenmerken jihadisme

De jihadistische ideologie berust op een mensbeeld, waarin de mens in alle opzichten ondergeschikt is aan God. De mens is opgedragen God te gehoorzamen, zijn wetten na te leven en zijn gezag te eerbiedigen. Het voeren van de jihad staat in het teken van doden en dood omwille van God die verschillende vormen kan aannemen zoals het doden van afvalligen en ongelovigen, maar ook het martelaarschap. In deze zin is het leven van de mens slechts een middel om Gods wil te verwezenlijken. In het verlengde daarvan zijn de mensenlevens van zowel de uitvoerders als de slachtoffers van de jihad slechts een instrument voor het bereiken van de hogere doelen van de islam.

Een ander kenmerk is het intellectualistische karakter van het betoog. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de stelselmatige verwijzing naar bronnen en de vergaande interpretaties van veelomvattende islamitische concepten en het streven naar een zo groot mogelijke eruditie. Hierdoor krijgt het jihadistische betoog een abstract en theoretisch karakter en is moeilijk toegankelijk voor niet ingewijden. Het neveneffect van het intellectualistische karakter is de sterke gerichtheid van jihadisten op teksten. Dit zorgt ervoor dat teksten van verschillende geestelijke en politieke leiders heilig worden verklaard. Op deze wijze ontleent de jihadistische argumentatie haar kracht eerder aan een rationele redenering en verwijzing naar de realiteit dan aan empirische feiten.

Nog een wezenlijk kenmerk is het uitsluiten van andersgelovigen. Zo worden moslims van dezelfde soennitische gezindheid wegens detaillistische verschillen van inzicht met het jihadisme, verketterd. Dat geldt ook voor andere stromingen binnen de islam, zoals het sjiïsme en soefisme. Daarnaast verwerpt het jihadisme evenals het salafisme de niet-hanbalitische rechtsscholen. De uitsluiting en verkettering monden uiteindelijk uit in de neiging van jihadisten tot zelfs fysieke uitschakeling van de andere groepen. Dit wekt weerzin bij die andere groepen en resulteert in verzet tegen het jihadisme. Hierdoor vermindert het draagvlak voor het jihadisme en zijn de mogelijkheden tot mobilisering en rekrutering voor jihadisten beperkt.

6 Jihadistische strategie

6.1 Jihadistische strategievorming in historisch perspectief

Vanaf ongeveer 1986, in de tijd van de gewapende strijd in Afghanistan tegen de Sovjet-troepen, ontwikkelden zich de eerste contouren van een jihadistische strategie. Deze heeft zich daarna steeds verder ontwikkeld. Vooral de eerste Golfoorlog, de aanslagen in de VS en de inval in Irak zijn van grote betekenis geweest voor de verdere strategievorming. Sinds de aanslagen van 11 september 2001 kreeg het strategische denken een toenemende dynamiek. Trends die in de strategievorming te bespeuren zijn, zijn een vermindering van het theologische gehalte van de strategische analyses en inzichten, professionalisering en militarisering.

6.2 Visie op internationale verhoudingen en vijandbeeld

Volgens het jihadisme is sprake van een continue en permanente strijd tussen geloof en ongeloof, oftewel tussen 'zuivere en juiste moslims' en anderen. Er is een offensief gaande, een nieuwe kruistocht, van joden en kruisvaarders onder aanvoering van de VS. In veel jihadistische teksten wordt de combinatieterm 'joden en kruisvaarders' gebruikt om de marxistisch geladen term van 'internationaal imperialisme' te vervangen. De jihadistische beweging geeft ingewikkelde en onopgeloste politieke en territoriale vraagstukken en conflicten een religieus karakter. Op deze wijze lift zij mee in de negatieve sentimenten over die vraagstukken en conflicten, maar draagt daar ook toe bij. Ook eigent de jihadistische beweging zich, net als anderen, internationale politieke incidenten toe, zoals de crisis van de Deense cartoons en de uitspraken van de Paus.

Op grond van rechtsislamitische grondslagen maken jihadisten onderscheid tussen de uiteenlopende territoria waar strijd moet worden gevoerd. *Bezet moslimgebied* zijn moslimlanden die vroeger of recentelijk bezet werden door ongelovigen of nog steeds worden bezet. Voorbeelden hiervan zijn landen als Irak, Afghanistan, Kashmir en Tsjetsjenië. De gewapende strijd heeft in deze landen voorrang boven landen die nog niet veroverd zijn (geweest) door de islam en moslims. *Moslimlanden met afvallige regimes* zien jihadisten als belangrijk territorium waar de gewapende strijd moet worden gevoerd. De bestrijding van afvalligen is immers belangrijker dan die van ongelovigen. Tevens vormen zij de nabije en binnen handbereik zijnde vijand.

Bevrijd territorium bestaat uit gebieden die geheel of ten dele onder de controle van een bepaalde jihadistische strijdgroep vallen en waar de troepen van de coalitie en/ of de zittende regering geen volledige controle (meer) hebben. Te denken hierbij valt aan onrustige gebieden in Irak, bepaalde regio's van Afghanistan, Pakistan en Somalië of 'no go areas' in de Algerijnse bergen en woestijn. In deze gebieden kunnen minikalifaten worden opgericht, van waaruit verdere 'verovering' kan plaatsvinden van de rest van het land en omliggende gebieden. Het *grondgebied van ongelovigen* vormt eveneens een strijdtoneel. Jihadisten hebben het dan over de 'verre vijand'. De jihad is volgens jihadisten niet gebonden aan een grondgebied of domein. Moslims zullen daarom de ongelovigen op hun territorium moeten bestrijden. Iedere moslim, waar dan ook in de wereld, is volgens sommige ideologen zelfs verplicht om ongelovigen overal in de wereld te doden.

6.3 Strategische noties heroprichting islamitische staat

Eén van de idealen waar jihadisten zich voor inzetten is de heroprichting van de Islamitische Staat. Een kanttekening daarbij is op zijn plaats. Zoals eerder is aangegeven, kenmerkt het jihadisme zich door een activistische houding. Binnen het jihadisme is de heroprichting van de Islamitische Staat wel een doel, maar niet gedetailleerd uitgewerkt. De belangrijkste notie is die van een terugkeer naar de begintijd van de

islam. Bovendien hecht de jihadistische beweging meer aan de geloofsgemeenschap, als een soort natie, dan aan de (natie)staat als zodanig die zij nadrukkelijk afwijzen.

Jihadisten streven naar een theocratisch politiek stelsel. Als grondslag daarvoor maken zij gebruik van het klassieke islamitische kennisdomein van de *'rechtsislamitische politiek'*. Dit kennisdomein richt zich op het politieke stelsel en de staatshuishouding binnen de kaders van het Islamitische Recht. Jihadisten hebben dat kennisdomein gerehabiliteerd. Deze 'rehabilitatie' past binnen het streven om terug te keren naar de geloofsgemeenschap van de profeet Mohammed en de opvolgers. In dit kader past het uitroepen van (mini)islamitische staten of emiraten. In de tijd van het Taliban-regime in de periode 1996 tot en met 2001 in Afghanistan werd een islamitisch emiraat uitgeroepen. In het najaar van 2006 werd de oprichting van een 'Islamitische staat van Irak' aangekondigd. Verder berusten ook het zelf uitgeroepen 'Islamitische Emiraat van Kaukasus' (2007) op het Islamitische Recht (Shari'a) en vormt eveneens een theocratie. Inmiddels spreken jihadisten ook weer over het (herstelde) 'Islamitische Emiraat van Afghanistan'. Niet uit te sluiten is dat op termijn hetzelfde wordt beoogd met de Palestijnse gebieden en de Maghreb.

Jihadisten willen uiteindelijk één leider der gelovigen. Op dit ogenblik wordt in de jihadistische literatuur over twee verschillende soorten leiders gesproken: de leiders van de gewapende strijd, hetzij lokaal en regionaal hetzij mondiaal, en de leiders van de, door jihadisten benoemde, islamitische staten in Afghanistan, de Kaukasus en Irak. Osama bin Laden en Ayman al-Zawahiri worden gezien als leiders van de mondiale gewapende strijd, maar ook als leider van de geloofsgemeenschap. De kwestie van het leiderschap is verder op dit ogenblik nog onvoldoende uitgekristalliseerd.

Islamitische instituties zijn van groot belang voor de jihadistische beweging. Instituties beschikken niet alleen over een set van normen en waarden, maar dragen deze ook over. Jihadisten pleiten voor het herstel van de klassieke instituties van de islam, zoals de moskee, de overlegorganen voor de Shoera en de zedenpolitie voor 'rekening' [*Hisba*]. Omdat jihadisten zich fel tegen de bestaande instituties keren, zoals de religieuze en scholingsinstituties, hebben zij de neiging om eigen instituties op te richten. Dat geldt in het bijzonder voor scholings- en vorminginstituties, maar ook voor de media.

In principe moeten moslims afstand nemen van instituties die in de ogen van jihadisten niet op een islamitische identiteit en grondslag berusten. Doordat er nog geen 'juiste' islamitische instituties zijn, is het moslims toegestaan pragmatische keuzes te maken voor zover deze niet in strijd zijn met hun geloof. In zeer bijzondere gevallen is het voor moslims toegestaan geen afstand te nemen van instituties die volledig in strijd zijn met de islamitische identiteit. Zij mogen dan het eigen geloof verbergen uit angst voor represailles, onderdrukking of vervolging [*Taqiyya*]. Dit principe vormt bijvoorbeeld de grondslag voor infiltratie van jihadisten binnen veiligheidsdiensten en het leger.

In het ideaal van jihadisten ziet de islamitische samenleving er uit zoals 'voorgeschreven' door de openbaringen in de Koran, beschreven in de Traditie en in overeenstemming met het Islamitische Recht. De islamitische samenleving wordt gezien als ondergeschikt aan de hogere religieuze en politieke doelen. Dit verklaart waarom jihadisten geen sociale en economische leer en strategie hebben ontwikkeld en geen pasklare antwoorden hebben op sociale en economische problemen.

6.4 Strategie van de dawa

De voorbereiding op de inzet van geweld maakt een wezenlijk onderdeel uit van de vreedzame strategieën van jihadisten in de vorm van dawa. Instrumenten daarvoor zijn geestelijke, culturele en religieuze voorbereiding evenals vorming, opleiding en politieke voorbereiding. Het creëren van politiek draagvlak bij de moslimmassa's voor de gewapende strijd zien jihadisten als cruciaal, evenals het gebruik van de media. De politieke acties worden geflankeerd door gewelddadige acties.

6.5 Strategie van de jihad (geweldstrategie)

Een belangrijke verschuiving in het strategische denken na 11 september 2001 is een grote nadruk op oorlogvoering en zelfs de gedachte van de opbouw van een islamitisch leger. Deze gedachte is bijvoorbeeld nieuw ten opzichte van de eerdere inzichten waarin de (politieke) voorhoede naar de wapens grijpt en de revolutie tot stand brengt of een stadsguerrilla begint.

Jihadisten beschouwen de strijd op een 'open front', waar een directe militaire confrontatie plaatsvindt, als de hoogste strategische vorm van de jihad omdat zo een grondgebied kan worden veroverd. Toch is de jihadistische beweging aangewezen op andere conflictstrategieën, doordat de vijand een militair overwicht heeft. Meer in aanmerking komen een guerrillaoorlog of terrorisme. Uitputting van de vijand is daarbij een belangrijk principe.

Er bestaan verschillende inzichten over de vraag op welke schaal de strijd moet plaatsvinden. Drie varianten zijn daarin te onderscheiden: een primair lokale oriëntatie, namelijk op de bestrijding van afvallige regimes in eigen land (nabije vijand), een gerichtheid op de verre vijand, de VS en haar bondgenoten, of zelfs mondiaal tegen alle ongelovigen. Als gevolg van de gewapende strijd in Irak hebben meer prominenten zich internationaal georiënteerd en gaan jihadisten uit van een gemengde aanpak, waarbij lokale acties de mondiale acties moeten ondersteunen en vice versa. Jihadisten richten zich op meer dan één vijand tegelijk en beseffen dat de vernietiging van een vijand tijd vergt. Jihadisten beschouwen de vorming van mini-islamitische-staten (zie paragraaf 6.3) als belangrijke stap op weg naar het Kalifaat.

Er bestaat ook een differentiatie in de visie op de wijzen van het voeren van de strijd. Het streven van al Qa'ida is om op lange termijn een islamitisch leger op te bouwen. De jihadistische strateeg Abu Musab as-Suri heeft een model ontwikkeld voor georganiseerde verzetsbrigades als een vorm van jihad zonder centrale leiders. Er zijn ook voorstanders van een meer anarchistische koers, in de zin van een gewapende strijd zonder leider en hiërarchische organisatie die chaos kunnen creëren. Tot slot vinden sommigen binnen de jihadistische beweging dat de gewapende strijd individueel moet worden gevoerd. Dit wordt 'individueel terrorisme' genoemd, dat staat voor gewelddadige activiteiten die door een enkeling of een kleine cel worden uitgevoerd.

De jihadstrijders moeten worden voorbereid op de gewapende strijd. De voorbereiding heeft in de eerste aanleg een religieus-psychologisch en moreel karakter naast een fysieke training. Deze geestelijke voorbereiding heeft te maken met de inwijding in de doctrinaire aspecten van de jihadstrijd. Het jihadisme zet diverse islamitische geloofsopvattingen (rekenschap voor de goede daden), denkbeelden (leven en dood), houdingen (ascese en het zichzelf loslaten) en waarden (martelaarschap) in als mechanisme die de bereidheid van de jihadstrijder tot zelfopoffering kunnen vergroten en de mentale en psychologische weerstanden tegen de gewelddadige dood kunnen verminderen of zelfs uitschakelen. De potentiële

martelaar wordt eerst geconfronteerd met de gewone dood door constante herinneringen daaraan. Op deze wijze wordt de 'gewone' dood laagdrempelig gemaakt. Daarna wordt de potentiële martelaar geconfronteerd met de gewelddadige dood. Het martelaarschap wordt aangeprezen. De voorbereiding van de jihadstrijder op het martelaarschap heeft veel trekken van een mystieke ervaring. De jihadstrijders moeten ook fysiek worden voorbereid op de gewapende strijd in de vorm van training. Op technisch militair niveau ontleen de jihadistische strijdgroepen hun inzichten en methoden aan de universele en gangbare moderne militaire technieken.

De wijze waarop de profeet Mohammed en de vier kaliefen de oorspronkelijke geloofsgemeenschap tot stand hebben gebracht, vormt voor jihadisten een belangrijke inspiratiebron. Het goddelijke plan van de Profeet voor verspreiding van de islam werd volgens jihadisten in fasen uitgevoerd. Er bestaan verschillende interpretaties van. Volgens één daarvan heeft de profeet Mohammed op basis van een goddelijke opdracht een plan ontwikkeld voor het voeren van de jihadstrijd tegen ongelovigen. In dit plan gaan dawa en jihad hand in hand om de islam te kunnen vestigen. Het begon met de versteviging van de basis vanaf de openbaring in 610 tot en met de oprichting van de Islamitische Staat in Medina in 622 (13 jaar volgens jihadisten). Zodra de staatsopbouw was vormgegeven in Medina, begon de gewapende strijd tegen ongelovigen (10 jaar volgens jihadisten). In totaal duurde de opbouw van de gemeenschap der moslims en de verspreiding van de islam dus 23 jaar volgens jihadisten. Jihadisten gebruiken deze planning als richtsnoer voor realisering van hun ideaal.

De gedachtevorming over de strategie om de gewapende strijd te voeren en uiteindelijk het ideaal te realiseren, is geconcretiseerd in een stappenplan voor de middellange termijn. Dit stappenplan is geschreven in 2006 door een anonieme auteur, vermoedelijk een kaderlid van al Qa'ida. Dit stappenplan wordt in de jihadistische en westerse literatuur aangehaald als belangrijk document. De stappen zijn hieronder beschreven.

1. Voorbereiding op de jihadstrijd (2000- 2003)

De eerste confrontatie tussen al Qa'ida en de jihadistische beweging met de VS vond plaats met de aanslagen van 11 september 2001. Deze start van het proces zette zich voort met de inval in Afghanistan en de bezetting van Irak. In deze periode heeft de VS zich wereldwijd gewijd aan een brede confrontatie met de jihadistische beweging. De Amerikanen werden wederom bereikbare doelwitten overal ter wereld. De boodschap van de jihadistische beweging bereikte moslims overal in de wereld en de jihadistische netwerken hebben zich verspreid en voet aan de grond kunnen krijgen in diverse landen.

2. Start van de jihadstrijd (2003- 2006)

Deze fase begon met de bezetting van Irak in april 2003 en eindigde eind 2006. De geloofsgemeenschap wordt bewust van het complot van de vijand, de VS en de afvallige regimes. Door haar reikwijdte en proliferatie groeit de jihadistische beweging tot een onverslaanbare organisatie die zich steeds vermenigvuldigt. In deze periode vindt de eerste confrontatie met Israël plaats. De olie-installaties en voorraden vormen een doelwit van acties. De voorbereidingen op aanslagen via het internet vinden plaats. Irak blijft een basis voor de opleiding en vorming van strijders. Nieuwe initiatieven voor het aanboren van nieuwe financiële bronnen uit de geloofsgemeenschap zullen in deze periode het licht zien. Doel van fondswerving is de aanschaf van wapens.

3. Intensivering en concentratie van de jihadstrijd (2007-2010)

In deze periode wordt vanuit en rondom Irak een stevige jihadistische beweging opgebouwd. Strijders uit omliggende landen van Irak bereiden zich voor op een regelrechte confrontatie met Israël. Acties aan de grens van Israël en daarbinnen zullen plaatsvinden. In deze periode zal een legitieme leiding voor de geloofsgemeenschap geformeerd worden. De jihadistische beweging ontwikkelt zich verder qua 'human resources' en financiën. Joden buiten Israël en met name in Turkije zullen door gerichte acties hun invloed op de Turkse economie en leger verliezen. Turkije wordt een belangrijke centrum voor de ontwikkeling van de jihadstrijd.

4. Destabilisering van afvallige regimes (2010-2013)

De afvallige regimes in moslimlanden raken langzaam maar zeker verzwakt. De VS raken uitgeput als gevolg van de groter wordende confrontatie met de jihadistische beweging. Hierdoor kunnen zij steeds minder deze regimes te hulp komen. Gevolg is dat regimes in Egypte, Jordanië, Turkije en Pakistan uiteen zullen vallen. Verliezen als gevolg van aanvallen op olie-installaties en voorraden treffen verder de Amerikaanse en wereldeconomie, met alle nijpende gevolgen van dien voor regimes in moslimlanden die hun economie en inkomsten op olie hebben opgebouwd, zoals Saoedi-Arabië en de Golfstaten. In deze periode zullen virtuele aanvallen op de Amerikaanse economie worden uitgevoerd. Door toenemende verzwakking kunnen de VS onvoldoende steun aan Israël bieden.

5. Vestiging van de Islamitische Staat/ staten (2013-2016)

In de periode van eind 2013 tot eind 2016 verliest het Westen langzaam maar zeker zijn greep op moslimlanden. De afschrikkingkracht van Israël neemt af. De Britten verwijderen zich van de rest van Europa en kiezen voor de verdediging van eigen historisch gevestigde belangen in de wereld. De uiteengevallen afvallige regimes worden vervangen door deelstaten, gebaseerd op de goddelijke wet- en regelgeving. Deze zijn niet uniform wat betreft inrichting en organisatie en zullen in een context van wereldwijde verzwakking van westerse mogendheden herschikt worden tot een eenheid. De kalifaatstaat wordt dan uitgeroepen in moslimlanden. Deze staat werkt aan de wederopbouw van de moslimwereld en brengt een nieuw machtsevenwicht met het Westen tot stand.

6. De globale confrontatie (2016-2020)

De kalifaatstaat verzet zich tegen de krachten van het ongelooft vanaf 2016. Doel is om de krachten van ongelooft te vernietigen. Zij richt zich op de bevrijding van diverse moslimlanden, zoals Palestina, Kashmir en Andalusië. Een wereldwijde confrontatie vindt daarom plaats. Het conflict zal snel aflopen en uitmonden in een overwinning voor moslims.

7. Eindoverwinning

De kalifaatstaat wordt definitief hersteld en mondiaal gevestigd. Zij brengt moslims tot de overwinning. Het Kalifaat gaat verder werken aan de realisering van de beoogde doelstellingen van een mondiale geloofsgemeenschap en universele verspreiding van de islam. In deze periode zullen diverse voor-tekens van de eindtijd zich voordoen.

6.6 Moslims in het Westen

Onder jihadisten lijkt geen unanimiteit te bestaan over de positie en de rol van moslims in het Westen. Migratie naar en vestiging van moslims in Westerse landen is in principe niet toegestaan. Al-Zawahiri lijkt

een pragmatisch standpunt te bezigen. Hij beschouwt moslims in het Westen als wezenlijk onderdeel van de mondiale geloofsgemeenschap die taken kan vervullen in zowel dawa als jihad. As-Suri daarentegen is van mening dat moslims het land van ongeloof dienen te verlaten naar moslimlanden. In zeer uitzonderlijke omstandigheden is het moslims toegestaan in het Westen te verblijven. In de eerste plaats gaat het dan om de politieke vluchtelingen die hun islamistische opvattingen in hun landen niet kunnen uitdragen. In de tweede plaats gaat het om moslims die de jihadstrijd dienen in de vorm van bijvoorbeeld spionage of de voorbereiding en uitvoering van aanslagen.

7 Wijze van (re)productie en verspreiding

7.1 Producenten jihadistische ideologie en strategie

Jihadistische concepten, theoretische inzichten, opvattingen en denkbeelden worden geproduceerd door diverse leiders. Allereerst zijn er de spreekbuizen van kern al Qa'ida, vooral Osama Bin Laden en Ayman al-Zawahiri. In de tweede plaats zijn er de leiders van de 'islamitische staten' in Afghanistan, Irak en de Kaukasus. Als derde zijn de lokale of regionale leiders van diverse jihadistische groepen te onderscheiden.

In diverse moslimlanden zijn rond de eeuwwisseling geestelijke geleerden [*Alim, meervoud Ulama*] naar voren gekomen, die openlijk opkwamen voor de jihadstrijd. Een aparte categorie vormen de 'aspirant geleerden' [*Tullab al-Ilm*]. Dit zijn vaak jongeren die zich onder de begeleiding van een gezaghebbende sjeik buiten het reguliere onderwijs in informele kringen in de moskeeën en daarbuiten in de godsdienstwetenschappen bekwamen. Deze figuur van 'aspirant geleerde' komt uitsluitend voor in salafistische en jihadistische kringen. Het ongeautoriseerde karakter van hen zorgde in de afgelopen jaren in veel moslimlanden voor religieuze anarchie. Hierdoor gingen onbevoegde personen de jihadistische ideologie, onder het mom van verspreiding van het geloof, propageren.

De 'predikers' [*Du'aat*] zijn missionarissen die het zuivere en juiste geloof verkondigen. De jihadistische predikers dragen bij aan de overdracht van het islamitische geloof vanuit een jihadistische bril. Zij vormen een onmisbare schakel tussen de grote sjeiks en het brede te mobiliseren publiek.

De jihadistische ideologie is en wordt (verder) ontwikkeld door 'strategen en analisten'. Dit zijn personen die visies en evaluaties over de voortgang van de jihadstrijd produceren. In diverse jihadistische fora duiken van tijd tot tijd namen of pseudoniemen op van gezaghebbende analisten die de koers van al Qa'ida en de jihadistische beweging verwoorden.

De vertalers vormen een belangrijke schakel tussen de veelal Arabische producenten en de leden van de tweede en derde generatie moslimjongeren in het Westen. Individuen nemen vaak op vrijwillige basis dit vertaalwerk op zich.

Jihadstrijders maken onderdeel uit van de voorhoede. Zij spelen derhalve een belangrijke rol in de jihadistische beweging en nemen ook deel aan de reproductie en verspreiding van de jihadistische ideologie en strategie. Manifestaties hiervan zijn 'verhalen van Arabische strijders' en teksten van individuele jihadstrijders die gestorven zijn als martelaar. Deze uit het leven gegrepen verhalen lijken primair bedoeld als hulpmiddel bij de rekrutering.

7.2 Instituties jihadistische beweging

Een 'Juridisch-islamitisch-orgaan' vormt een wezenlijk onderdeel van diverse jihadistische groepen. Het vervult naar de leiding een adviserende en toetsende rol bij de koersbepaling, planning en uitvoering van jihadacties aan de hand van de islamistische dogmatiek en het Islamitische Recht. Tevens beschikken enkele jihadistische organisaties over een eigen mediacomité dat publicaties uitgeeft.

Voor de productie en verspreiding van publicaties, video en audio heeft de jihadistische beweging virtuele instituties opgericht. Deze fungeren als een informatie-, media- en kenniscentrum, denktank of virtuele bibliotheek.

7.3 Wijzen van reproductie en verspreiding

De jihadistische beweging maakt voor de (re)productie en verspreiding gebruik van grote aantallen websites, webfora en weblogs en zelfs van virtuele TV-zenders. Minimaal drie virtuele mediaorganisaties spelen een cruciale rol in de verspreiding van de jihadistische boodschap en propaganda door tal van jihadistische groepen. Het betreft: 'Al-Fajr', 'Global Islamic Media Front' (GIMF) en 'As-Sahab'.

Naast verspreiding via het internet, vindt ook verspreiding plaats via de reguliere media en moskeeën. Bovendien heeft de jihadistische beweging een uitgekiend opleidings- en trainingsconcept ontwikkeld. De jihadistische beweging is verder sterk in propaganda en reageert bovendien snel op kritiek.

8 Conclusies en slotbeschouwing

8.1 Conclusies

De conclusies van deze studie luiden:

1. Jihad in de islam is een begrip dat zowel een vreedzame en spirituele betekenis als een gewelddadige betekenis heeft, voor velerlei uitleg vatbaar is en tal van uitwerkingen heeft gekregen die (deels) in uiteenlopende situaties tot stand zijn gekomen. Eén religieus geautoriseerd standpunt over het begrip ontbreekt.
2. Het jihadisme komt voort uit de behoefte aan maatschappelijke en politieke veranderingen in moslimlanden en de door jihadisten gepercipieerde aanval op de islam en het (voormalige) islamitische grondgebied. Het jihadisme is primair na 1979 ontstaan op en als gevolg van diverse strijdtönen en heeft zich sindsdien wereldwijd verspreid.
3. De salafistische leerstukken en het gedachtegoed van Sayyid Qutb vormen de fundamenteën voor de hedendaagse jihadistische ideologie en strategie. Ook Ibn Taymiyya, Mohammed Ibn Abd al-Wahhab, Abdullah Azzam, Abu Mohammed al-Maqdissi, Abu Musab as-Suri, Ayman al-Zawahiri, Sayyid Imam Sharif en Osama Bin Laden hebben een prominente invloed op of rol in de ontwikkeling daarvan gehad. Zij hebben de gewapende strijd onder steeds meer omstandigheden, voor steeds meer doelen en tegen steeds meer tegenstanders als geoorloofd verklaard en de gewapende strijd tot individuele plicht voor alle moslims verheven.
4. Binnen het jihadisme is het begrip jihad synoniem voor de gewapende strijd, ook wel aangeduid als 'heilige oorlog'. Jihadisten rekenen tot de gewapende strijd een (guerrilla-)oorlog en terrorisme.
5. Het ultieme doel van jihadisten is de eindtijd, waar de mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat aan voorafgaan. Jihad vormt het enige en geëigende middel om de doelen te realiseren, evenals dawa en Hijra¹ ter voorbereiding op en in het teken van jihad. Het middel jihad en datgene waar jihadisten zich tegen verzetten zijn sterker uitgewerkt dan de doelen.
6. De concepten en theoretische noties van de jihadistische ideologie zijn, vooral wat betreft het middel jihad en datgene waar jihadisten zich tegen verzetten, op tal van punten uitgewerkt en geoperationaliseerd in strategische concepten en noties. Deze worden voortdurend aangepast aan nieuwe omstandigheden. Vooral de gepercipieerde aanval van 'joden en kruisvaarders' op de islam en het 'islamitische grondgebied' vormt een belangrijk thema.
7. De jihadistische ideologie en strategie worden ge(re)produceerd en verspreid door diverse producenten, via diverse instituties en op uiteenlopende wijzen.

8.2 Slotbeschouwing

Als gevolg van de complexiteit van het verschijnsel jihadisme is het vinden van oplossingen daartegen eveneens complex. Niemand kan een monopolie claimen op de uitleg van de jihad in de islam. Iedere uitleg, dus ook die van het jihadisme, zou religieus weerlegd kunnen worden door aanhangers van andere stromingen in de islam. Binnen de jihadistische beweging zelf bestaan ook twistpunten en zijn er twistpunten met andere stromingen en varianten van de islam. Weerlegging van het jihadisme of welke interpretatie van het begrip jihad dan ook, vergt dus veel meer dan een oppervlakkige studie van enkele Koranverzen of het weerleggen van enkele argumenten.

¹ Hijra betekent vertrek uit een land en uitwijking naar een ander land wegens religieuze en politieke redenen, maar ook een tijdelijke of permanente vestiging in het land waar moslims naar zijn uitgeweken.

Het jihadisme legt beslag op het islamitische geloof en claimt het bezit van de absolute waarheid daarin. Eventuele wijzigingen in de standpunten van het salafisme kunnen doorwerken in het jihadisme of de basis daarvoor versmallen. Saoedi-Arabië en (de staatsgezinde variant) van het salafisme zijn nauw met elkaar verbonden en Saoedi-Arabië exporteert het gedachtegoed wereldwijd. Hoewel Saoedi-Arabië wel een ideologie handhaaft en exporteert die jihad in de betekenis van de gewapende strijd niet ten principale afwijst, heeft zij zelf ook grote last van het jihadisme en is bovendien een bondgenoot van het Westen in de strijd tegen het terrorisme. Toch zijn de handelingsperspectieven voor de huidige Saoedische gezagsdragers beperkt. De overheid van Saoedi-Arabië legitimeert immers haar gezag aan het salafisme en heeft daardoor geen belang bij veranderingen daarin. Afstand van het salafisme betekent regelrecht de implosie van de Saoedische staat. Tijdens de eerste Golfoorlog bleek wel hoe beperkt de ruimte is die Saoedi-Arabië heeft om mee te gaan met het Westen. Saoedi-Arabië heeft dus weinig manoeuvreerruimte voor religieuze veranderingen, terwijl zij wel een sleutelrol zou kunnen spelen voor veranderingen.

Ook veranderingen in de ideologie van de Moslimbroeders zouden kunnen doorwerken in het jihadisme. De Moslimbroeders nemen tegenwoordig nadrukkelijk afstand van geweldsgebruik en willen hun politieke doeleinden langs vreedzame en politieke processen verwezenlijken. Zij worden daarin belemmerd door het jihadisme. Door hun afstand van geweldsgebruik kunnen de Moslimbroeders fungeren als niet-gewelddadige politieke groepering die een bijdrage kan leveren aan een weerwoord tegen het jihadisme. Feit is ook dat zij in een aantal moslimlanden, met name in Egypte, een zeer krachtige sociale beweging vormen en een groot draagvlak hebben. Daarom zijn ze niet meer weg te denken in democratiseringsprocessen. Desondanks krijgen ze weinig ruimte van de gezagsdragers, zeker in het geval van Egypte. Deze vormen belangrijke bondgenoten van het Westen en zouden intensieve relaties vanuit het Westen met Moslimbroeders niet appreciëren. Bovendien geldt dat, hoewel binnen de Moslimbroeders op dit moment tal van discussies plaatsvinden, hun ideologie doordrenkt blijft van antidemocratische en antisemitische ingrediënten.

Het jihadisme stelt het Westen niet alleen voor grote religieuze, maatschappelijke en politieke uitdagingen, maar vormt ook een dreiging. Die dreiging is tweeledig. In de eerste plaats kiest het jihadisme nadrukkelijk voor de gewapende strijd als het middel om de idealen dichterbij te brengen en alles te bestrijden waar men tegen is. Niet alleen overheden, overheidsfunctionarissen of militairen vormen doelwitten, maar ook burgers en economische en technologische infrastructures van landen. In de tweede plaats verwerpt en verkettert het jihadisme alle andere politieke systemen, religieuze, filosofische en politieke opvattingen die niet aan het ideaalbeeld van het jihadisme voldoen, evenals de door hen gepercipieerde vijanden van de islam. Deze moeten worden bestreden. Het jihadisme verwerpt daarmee de uitgangspunten van de Nederlandse democratische rechtsorde en streeft idealen na die daar haaks op staan. Zo verwerpen en verketteren jihadisten onder andere de scheiding der machten en vrijheid van godsdienst. Het jihadisme verwerpt nadrukkelijk ook de internationale rechtsorde. Het jihadisme streeft immers naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat en verwerpt internationale organisaties, rechtsregels et cetera. Als gevolg van het geweldsgebruik en de verkettering van uitgangspunten van de Nederlandse democratische en internationale rechtsorde gaat van het jihadisme een fysieke en existentiële dreiging uit.

De dreiging van het jihadisme is niet alleen gericht tegen het Westen en niet-moslims, maar, wellicht zelfs primair, ook tegen moslimlanden en moslims. Jihadisten beschouwen zich immers als de enig zuivere en

juiste moslims. De overgrote meerderheid van de andere moslims zijn in de ogen van jihadisten afvallig en ook tegen hen mag of moet jihad worden gevoerd. In de praktijk blijken bovendien moslims als eersten te worden getroffen door het jihadisme. De strijd tegen het jihadisme is derhalve geen strijd tussen het Westen en moslimlanden of tussen moslims en niet-moslims, maar een gezamenlijke strijd van niet-jihadisten tegen jihadisten.

Op grond van het feit dat de islam en de moslims niet één blok vormen, zeker niet als het gaat om een complex concept als jihad, kunnen vraagtekens worden geplaatst bij het paradigma van de 'Clash of Civilisations', dat ten grondslag ligt aan de huidige 'oorlog tegen het terrorisme'. Het paradigma kan enigszins een verklaring bieden voor cultuurhistorische ontwikkelingen in moslimlanden, maar verschaft geen aangrijpingspunten of kader voor veranderingen en interventies met een breed sociaal draagvlak. Bovendien schept een dergelijk paradigma een verwijdering tussen culturen en religies en frustreert het pogingen tot samenwerking tussen niet-moslims en moslims. Juist de neiging van niet-moslims tot onverantwoorde generalisaties kan koren op de molen zijn van jihadisten. Kritiek van niet-moslims maakt bovendien interne kritiek onder moslims alleen maar moeilijker doordat de neiging kan ontstaan tot de vorming van een gezamenlijk front.

In een aantal moslimlanden worden geluiden steeds luider dat de passende contrastrategie tegen het politiek-islamitische en jihadistische interpretatiemonopolie van de Koran is gelegen in een andere exegese en een moderne interpretatie van de Koran.² Dit is omstreden in orthodoxe en fundamentalistische moslimkringen omdat de Koran wordt beschouwd als het woord van God. Wat dit betreft vallen parallellen te trekken tussen de modernisering van het christelijke geloof vanaf de zestiende eeuw en de huidige debatten over de Koranexegese in moslimlanden.

² Voorbeelden hiervan zijn de recente publicaties van de Marokkaanse filosoof en islamkenner M.A. El Jabri over een nieuwe Koranexegese.

Bijlagen

BEGRIPPENLIJST

Alim (meervoud Ulama): een geestelijke geleerde, een persoon die onderlegd is in de islamitische religieuze kennis op basis van een erkende opleiding aan één van de gezaghebbende onderwijsinstituties van een moslimland.

Al Qa'ida geïnspireerd: netwerken, groepen, cellen en individuen die niet in contact staan met de kern-al Qa'ida, maar zich mede geïnspireerd voelen door de ideologie van kern al Qa'ida of al Qa'ida gelieerd. Voor de Nederlandse situatie zijn dit vooral lokale netwerken die een eigen, lokale dynamiek kennen en waarvoor de andere genoemde gedaantes van al Qa'ida slechts een inspiratiebron zijn.

Al Qa'ida gelieerd: netwerken, groepen, cellen en individuen die weliswaar in contact staan met, maar niet operationeel worden aangestuurd door kern al Qa'ida. Dit kan bijvoorbeeld gelden voor regionale organisaties die contacten onderhouden met kern al Qa'ida, maar verder eigen plannen maken en uitvoeren.

Dawa: letterlijk 'oproep' tot de islam. Dawa in een meer klassieke betekenis richt zich op de oproep aan moslims tot naleving van de islam en bekering van ongelovigen tot de islam. Het is een vorm van prediking en zendelingenwerk. In het jihadisme staat dawa vooral in het teken van de voorbereiding op jihad.

Defensieve jihad [Jihad ad-Dafe]: een gewapende strijd die zich richt op de bescherming van het geloof, de geloofsgemeenschap, de Islamitische Staat of het islamitische territorium.

Emir: een politieke leider die de belangen van moslims behartigt en het islamitische territorium en de Islamitische Staat verdedigt. In de jihadistische literatuur wordt deze term gebruikt voor zowel de operationele leider van een jihadistische groep als voor een 'staatshoofd', bijvoorbeeld in het geval van het Emiraat Irak.

Fatwa: een (juridische) opinie van een islamitische geleerde met betrekking tot een specifieke kwestie.

Hadith(s): De Hadith bevat de overleveringen van de profeet Mohammed. Het zijn duizenden korte of lange vertellingen met voorbeelden van wat de Profeet gedaan, gezegd of goedgekeurd heeft. Uit de Hadith kan worden opgemaakt wat de traditie of gewoonte van de Profeet [Soenna] was. In deze studie is merendeels gekozen voor het begrip Traditie (zie paragraaf 2.2).

Hakimiyya: de soevereiniteit van God (zie paragraaf 4.3).

Hijra: Het vertrek van Mohammed uit Mekka naar Medina in het jaar 622. Dit vertrek van Mekka naar Medinavormt het begin van de islamitische jaartelling. Hijra betekent vertrek uit een land of terugtrekking wegens religieuze en politieke redenen, maar ook een tijdelijke of permanente vestiging in het land waar moslims naar zijn uitgeweken.

Huis van de islam [Dar al-Islam]: het gebied waar het recht en het gezag van de islam heersen.

Huis van de oorlog [Dar al-Harb]: de landen die nog niet waren/zijn onderworpen aan de morele en politieke heerschappij van de islam. Het 'huis van de oorlog' wordt soms ook wel aangeduid als 'huis van ongelof' [Dar al-Kufr].

Huis van verdrag [Dar al-'Ahd]: de landen die nog niet waren/zijn onderworpen aan de morele en politieke heerschappij van de islam en waarmee een verdrag is gesloten.

Ideologie: een geheel van beelden, opvattingen en ideeën dat een drijfveer vormt voor het handelen van een groep gelijkgestemden voor de inrichting van de samenleving.

Een ideologie vormt een gemeenschappelijk en veelal normatief referentiekader voor: a) de interpretatie van de historie en de samenleving waarin men leeft, b) het wereldbeeld dat men voorstaat (het ideaal), c) regulering van de onderlinge verhoudingen tussen aan de ene kant gelijkgestemden en aan de andere kant andersdenkenden en d) het handelen dat kan of moet resulteren in het ideaal.

Imam: een geestelijke leider die verantwoordelijk is voor de bescherming van het geloof. In het dagelijks leven wordt met het begrip Imam gebedsvorganger bedoeld.

Islamitisch grondgebied (jihadistische betekenis): het gebied waar het recht en het gezag van de islam heersen of ooit hebben geheerst.

Jahiliyya: Dit is een term die duidt op de voorislamitische periode (de tijd voor de profeet Mohammed) die volgens de islam gekenmerkt is door ongelof, onwetendheid en normloosheid.

Jihad: de basisbetekenis in de Koran is 'een inspanning voor een verdienstelijk doel'. Het heeft in eerste aanleg een ethische betekenis: de mens heeft de goddelijke opdracht zich in te spannen tegen het kwaad in zichzelf. Een tweede betekenis is het zich inspannen in het belang van de islam en de geloofsgemeenschap. Een derde betekenis is die van een gewapende strijd.

Jihadisme: een stroming binnen de politieke islam die op basis van een specifieke invulling van de salafistische leer en op basis van het gedachtegoed van Sayyid Qutb door middel van een gewapende strijd (jihad) streeft naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat (Kalifaat).

Jihadisten: netwerken, groepen, cellen en individuen die op basis van een specifieke invulling van de salafistische leer en op basis van het gedachtegoed van Sayyid Qutb door middel van een gewapende strijd (jihad) streven naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat (Kalifaat).

Jihadistische beweging: het geheel van netwerken, groepen, cellen en individuen dat op basis van een specifieke invulling van de salafistische leer en op basis van het gedachtegoed van Sayyid Qutb door middel van een gewapende strijd (jihad) streeft naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat (Kalifaat).

Jihadistisch terrorisme: terrorisme vanuit jihadistische doeleinden. Kenmerkend voor deze categorie van terrorisme is:

- het bestempelen als jihad van het dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende zaakschade;
- het plegen van activiteiten die passen in het streven naar een mondiale heerschappij van de islam en de heroprichting van de Islamitische Staat.

Kalief: plaatsvervanger, opvolger. Bedoeld wordt een opvolger van de profeet Mohammed. Een Kalief is tevens de aanduiding voor de politieke leider van de islamitische (eenheids)staat. Deze leider heerst over grotere staat en een groter gebied, over het Kalifaat.

Kalifaat: het rijk van de Kalief of de islamitische (eenheids)staat.

Kern al Qa'ida: de 'oude' al Qa'ida organisatie rond Osama Bin Laden die zich voor een deel nog ophoudt in de Afgaans-Pakistaanse regio. Hiertoe worden ook netwerken, groepen, cellen en individuen elders in de wereld gerekend die onder rechtstreekse operationele controle staan van het centrale leiderschap van al Qa'ida.

Land der Twee Heiligdommen: jihadisten bedoelen hier Saoedi-Arabië mee.

Levant: Dit is een aanduiding voor het gebied dat thans de huidige territoria van Syrië, Jordanië, Libanon en Israël/Palestina omvat. Dit gebied wordt in de klassieke islamitische en Arabische cultuur 'Bilad ash-Sham' genoemd.

Moslimland: een land waar de meerderheid van de bevolking bestaat uit moslims. Jihadisten beschouwen een land als moslimland wanneer het Islamitische Recht wordt toegepast onder de leiding van een leider der gelovigen.

Nabije vijand: hiermee wordt bedoeld op de in de ogen van jihadisten ongelovige/ afvallige regimes in moslimlanden.

Offensieve jihad [Jihad at-Talab]: een gewapende strijd die is gericht op de verspreiding van de islam onder ongelovigen.

Rechtsislamitische politiek: een klassiek islamitisch kennisdomein dat zich richt op het islamitische politieke stelsel en de staatshuishouding binnen de kaders van het Islamitische Recht.

Salafisme: een ultra-orthodoxe stroming in de (soennitische) islam die staat voor een terugkeer naar de zuivere islam zoals die in de tijd van de profeet Mohammed en door de vier rechtgeleide kaliefen in de eerste eeuwen daarna is beleden. Letterlijk betekent salafisme of salafisten: vrome oprechte voorgangers. Het is een puriteinse stroming die is gebaseerd op een strikte en letterlijke interpretatie van de Koran en de Traditie.

Shari'a: synoniem voor Islamitisch Recht (zie paragraaf 2.3).

Sira: Biografie van de Profeet.

Sjeik: titel voor een geestelijke geleerde.

Sji'itisch: de aanhangers van Ali Ibn Abi Talib, de vierde (en laatste) rechtgeleide kalief Ali (zie paragraaf 2.1). De sji'ieten zijn van mening dat de opvolger van de Profeet moe(s)t komen uit de familie van de profeet Mohammed [*Ahl al-Bayt*], te beginnen met zijn neef en schoonzoon Ali Ibn Abi Talib.¹

Sjirk: zware zonde

Soenna: de traditie of gewoonte van de Profeet. In deze studie is merendeels gekozen voor het begrip Traditie (zie paragraaf 2.2).

Soennitisch: de naam is afgeleid van de Soenna, de traditie of gewoonte van de Profeet. Weliswaar is de Soenna belangrijk voor alle moslims, maar soennieten benadrukken het belang van de Soenna evenals aan consensus van de geloofsgemeenschap. De volledige naam van soennieten is 'mensen van de Soenna en de consensus' [*Ahl as-Soenna wa-l-Djama'a*]. De soennieten zijn van mening dat de opvolger van de Profeet hetzij gekozen moe(s)t worden hetzij door zijn voorganger moe(s)t worden aangewezen of benoemd. Bij hen is de keuze voor een kalief geen zaak van erfelijke opvolging.²

Strategie: Met een politieke strategie wordt vooral gedoeld op de politieke doelstellingen, koers en programma om de samenleving die men voorstaat te verwezenlijken, bijvoorbeeld door uitspraken te doen over de beoogde staatsvorm, inrichting van de economie, het juridische stelsel en dergelijke. Een militaire strategie is de gecoördineerde, systematische ontwikkeling en aanwending van militaire machtsmiddelen om politieke doelstellingen te bereiken.

Takfir: letterlijk verkettering. Er is sprake van verkettering van individuen en groepen als zij ongelovig of afvallig zijn of behoren tot een andere stroming in de islam. Ook moslims die een enigszins afwijkend standpunt innemen, kunnen worden verketterd.

Taqiyya: het verbergen van het eigen geloof uit angst voor represailles, onderdrukking of vervolging. Dit principe vormt bijvoorbeeld de grondslag voor infiltratie van jihadisten binnen veiligheidsdiensten en het leger.

Terrorisme (tot recent gangbare definitie): het plegen van of dreigen met op mensenlevens gericht geweld, dan wel het toebrengen van ernstige maatschappijontwrichtende zaakschade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen of politieke besluitvorming te beïnvloeden.

¹ H. Beck, *Islam in hoofdlijnen*, Zoetermeer: Uitgeverij Meinema 2002, p. 46, J.L. Esposito, *The Oxford Dictionary of Islam*, New York: Oxford university press, 2003, p. 292-293.

² H. Beck, *Islam in hoofdlijnen*, Zoetermeer: Uitgeverij Meinema 2002, p. 46, J.L. Esposito, *The Oxford Dictionary of Islam*, New York: Oxford university press, 2003, p. 306-307.

Terrorisme (nieuwe definitie): het uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende zaakschade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden.

Traditie: gehanteerd begrip in deze studie in plaats van Hadith en Soenna met als betekenis: naar de traditie/gewoonte van de Profeet. De Traditie bevestigt de regels van de Koran, en diept sommige ideeën, regels en praktische zaken die in de Koran zijn genoemd uit. Daarnaast geeft het regels over zaken die niet in de Koran zijn geregeld (zie paragraaf 2.2).

Verre vijand: hiermee bedoelen jihadisten de VS en haar bondgenoten. De verre vijand wordt ook wel aangeduid als 'joden en kruisvaarders'.

VERZEN UIT DE KORAN EXPLICIET HANDELEND OVER GEWAPENDE STRIJD

In deze bijlage zijn verzen opgenomen uit de Koran die expliciet handelen over het begrip jihad in de betekenis van gewapende strijd evenals die expliciet het begrip [*Qital*], [*Harb*] of [*Ghazw*] noemen. Daarbij is de volgorde aangehouden van de soera's en de verzen. Het betreft de letterlijke citaten uit de vertaling van Leemhuis uit 2005.¹ De thematoekenning is gebaseerd op een eigen analytische indeling.

¹ F. Leemhuis, *De Koran. Een weergave van de betekenis van de Arabische tekst in het Nederlands*, Houten: Fibula, 12e druk, 2005.

Soera	Vers	Verstekst
2. De Koe <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#154	En zegt niet van hen die op Gods weg gedood worden dat zij dood zijn; zij zijn juist levend, maar jullie beseffen het niet. <i>Mobilisering: martelaarschap</i> -
2. De Koe <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#190	En bestrijdt op Gods weg hen die jullie bestrijden, maar begaat geen overtredingen; God bemint de overtreders niet. <i>Motief: defensief / Ethiek en regels</i> <i>Dit vers bepaalt dat de aanval (offensief) absoluut niet toegestaan is.</i>
2. De Koe <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#191	Doodt hen waar jullie hen aantreffen en verdrijft hen waarvandaan zij jullie verdreven hebben. Verzoeking is erger dan te doden. Strijdt niet tegen hen bij de heilige moskee, zolang zij daarin niet tegen jullie strijden. Als zij tegen jullie strijden, strijdt dan tegen hen; zo is de vergelding voor de ongelovigen. <i>Motief: defensief / Omstandigheden / Ethiek en regels</i> <i>De ongelovigen hebben gelovigen uit hun huizen verwijderd. Moslims mogen daar proportioneel op reageren.</i>
2. De Koe <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#192	Maar als zij ophouden, dan is God vergevend en barmhartig. <i>Ethiek en regels</i> <i>Dit vers kan gezien worden als een basis voor vrede na het voeren van een oorlog.</i>
2. De Koe <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#193	Strijdt tegen hen tot er geen verzoeking meer is en de godsdienst alleen God toebehoort. Als zij ophouden, dan geen vergelding meer, behalve tegen de onrechtplegers. <i>Motief: offensieve strijd</i> <i>Offensief met het oog op verspreiding van de islam.</i>
2. De Koe <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#217	Zij vragen jou over de heilige maand, over het strijden erin. Zeg: <Erin te strijden is een ernstige zaak, maar het versperren van Gods weg, het niet in Hem en de heilige moskee geloven en het verdrijven van de mensen die erbij horen gelden bij God als ernstiger. Verzoeking is ernstiger dan te doden. Zij zullen pas ophouden tegen jullie te strijden wanneer zij jullie van jullie godsdienst hebben afgebracht; als zij dat zouden kunnen. Wie van jullie zich van hun godsdienst afkeren en dan als ongelovigen sterven, dan zijn zij wier daden in het tegenwoordige leven en in het hiernamaals vruchteloos zijn. Zij zijn het die in het vuur thuis horen; zij zullen daarin altijd blijven. <i>Omstandigheden / Tegen wie: ongelovigen en afvalligen</i> <i>Het Arabische woord dat is vertaald als verzoeking, betekent tweespalt of schisma. Hiermee worden afvalligen bedoeld. Hetzelfde wordt bedoeld met de passage: "wie van jullie zich van hun godsdienst afkeren".</i>

Soera	Vers	Verstekst
2. De Koe <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#244	Strijdt op Gods weg en weet dat God horend en wetend is. <i>Motief: defensief</i> -
3. Imran's Mensen <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#157	Als jullie op Gods weg sneuvelen of sterven, dan is vergeving van God en barmhartigheid beter dan wat zij bijeenbrengen. <i>Mobilisering: martelaarschap</i> -
3. Imran's Mensen <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#158	Als jullie sterven of sneuvelen dan zullen jullie tot God verzameld worden. <i>Mobilisering: martelaarschap</i> -
3. Imran's Mensen <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#169	En denk van hen die op Gods weg gedood worden niet dat zij dood zijn; zij zijn juist levend bij hun Heer, waar in hun onderhoud wordt voorzien, <i>Mobilisering: martelaarschap</i> <i>Wordt veel gebruikt in testamenten van zelfmoordterroristen.</i>
3. Imran's Mensen <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#170	terwijl zij zich verheugen over wat God hun van Zijn genade geeft en zich verblijden dat de achterblijvers die zich nog niet bij hen gevoegd hebben niets te vrezen hebben noch bedroefd zullen zijn. <i>Mobilisering: martelaarschap</i> <i>Wordt veel gebruikt in testamenten van zelfmoordterroristen.</i>
3. Imran's Mensen <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#171	Zij verblijden zich over een genade en een gunst van God en dat God het loon van de gelovigen niet verloren laat gaan, <i>Mobilisering: martelaarschap</i> <i>Wordt veel gebruikt in testamenten van zelfmoordterroristen.</i>
3. Imran's Mensen <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#172	die God en Zijn gezant gehoor geven na de slag die hen getroffen heeft. Voor diegenen onder hen die goed doen en die godvrezend zijn is er een geweldig loon. <i>Mobilisering: martelaarschap</i> -
4. De vrouwen <i>Thema</i> <i>Toelichting</i>	#74	Laten zij die het tegenwoordige leven verkopen voor het hiernamaals dan strijden op Gods weg en wie op Gods weg strijdt en gedood wordt of de overwinning behaalt, hem zullen Wij een geweldig loon geven. <i>Mobilisering: martelaarschap</i> -

Soera	Vers	Verstekst
4. De vrouwen	#75	Wat hebben jullie dat jullie niet op Gods weg strijden en ook niet voor die onderdrukte mannen, vrouwen en kinderen die zeggen: <Onze Heer, breng ons uit deze stad waarvan de inwoners onrecht plegen en breng ons van Uw kant een beschermer en breng ons van Uw kant een helper.>
<i>Thema</i>		<i>Ethiek en regels</i>
<i>Toelichting</i>		<i>Roept op tot strijd omwille van zwakkeren waaronder onderdrukte mannen, vrouwen en kinderen en omwille van onrechtvaardige behandeling. Dit vers zegt niets over de geloofs-achtergrond van de te bestrijden vijanden.</i>
4. De vrouwen	#76	Zij die geloven strijden op Gods weg en zij die ongelovig zijn strijden op de weg van de Taghoet. Bestrijdt de aanhangers van de satan. De list van de satan is maar zwak!
<i>Thema</i>		<i>Motief: strijden voor God.</i>
<i>Toelichting</i>		<i>Dit vers verwijst naar de ideologische grondslag van de strijd. Zoals te zien is in dit vers, is 'Taghoet' niet vertaald. Dit is een beladen begrip vanwege de jihadistische interpretatie daarvan. In de voetnoot van de Koranvertaling van Kramer (1992) licht Kramer toe dat hiermee de Satan wordt bedoeld.</i>
4. De vrouwen	#84	Strijd dus op Gods weg - jij wordt slechts voor jezelf aansprakelijk gesteld - en spoor de gelovigen aan. Misschien dat God het geweld van hen die ongelovig zijn zal afwenden. Gods geweld is groter en Zijn strafvoltrekking is strenger.
<i>Thema</i>		<i>Mobilisering</i>
<i>Toelichting</i>		-
4. De vrouwen	#89	Zij zouden graag willen dat jullie ongelovig werden, zoals zij dat zijn; dan zouden jullie gelijk zijn. Neemt van hen dus niemand als medestander zolang zij niet uitwijken op Gods weg. Als zij zich afkeren, grijpt hen dan en doodt hen waar jullie hen vinden. Neemt van hen niemand als medestander of als helper.
<i>Thema</i>		<i>Tegen wie: ongelovigen</i>
<i>Toelichting</i>		<i>Onvoorwaardelijke strijd tegen ongelovigen en verbod op loyaliteit aan hen en hulp van hen is de kern van dit vers.</i>

Soera	Vers	Verstekst
4. De vrouwen	#90	Behalve hen die zich aansluiten bij mensen met wie jullie een verdrag hebben of die met beklemd gemoed tot jullie komen omdat zij tegen jullie zouden moeten strijden of tegen hun eigen mensen strijden. Als God gewild had, dan had Hij hun macht over jullie gegeven en dan hadden zij zeker tegen jullie gestreden. Als zij zich van jullie afzijdig houden, niet tegen jullie strijden en jullie vrede aanbieden dan verschaft God jullie geen weg om tegen hen op te treden.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Ethiek en regels</i> <i>De kern van dit vers heeft betrekking op hen met wie een verdrag is gesloten.</i>
4. De vrouwen	#91	Jullie zullen anderen vinden die voor jullie veilig wensen te zijn en evenzo voor hun eigen mensen. Telkens als zij aan de beproeving worden blootgesteld worden zij daardoor misleid. Als zij zich dan niet van jullie afzijdig houden, jullie geen vrede aanbieden, noch hun handen in bedwang houden, doodt hen dan waar jullie hen aantreffen. Zij zijn het over wie Wij jullie een duidelijk gezag hebben verleend.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Omstandigheden</i> <i>Degenen die vrede weigeren, moeten onvoorwaardelijk worden bestreden.</i>
4. De vrouwen	#92	Het komt een gelovige niet toe een gelovige te doden, tenzij per abuis. En als iemand per abuis een gelovige doodt dan geldt de vrijlating van een gelovige slaaf en bloedgeld dat wordt overhandigd aan zijn familie, behalve als het door hen als aalmoes wordt geschonken. Als hij tot mensen behoorde die vijanden van jullie zijn, terwijl hij wel gelovig was, dan geldt als vergelding de vrijlating van een gelovige slaaf, maar als hij tot mensen behoorde met wie jullie een verdrag hebben, dan bloedgeld dat wordt overhandigd aan zijn familie en de vrijlating van een gelovige slaaf. Als iemand niets te geven vindt, dan een vasten van twee maanden achter elkaar als genadegave van God. God is wetend en wijs.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Ethiek en regels: absoluut verbod op het doden van moslims door moslims.</i> -
4. De vrouwen	#95	De thuisblijvers onder de gelovigen -afgezien van hen die gebreken hebben- en zij die zich inspinnen op Gods weg met hun bezittingen en hun eigen persoon zijn niet geïjk. God bevoorrecht hen die zich op Gods weg met hun bezittingen en hun eigen persoon inspinnen met een rang boven de thuisblijvers. God heeft allen het beste toegezegd, maar zij die zich met hun bezittingen en hun eigen persoon inspinnen worden door God meer dan de thuisblijvers bevoorrecht met een geweldig loon,
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Mobilisering: beloning en straf</i> -

Soera	Vers	Verstekst
8. De Buit	#39	Strijd tegen hen tot er geen verzoeking meer is en de gehele godsdienst alleen God toebehoort. En als zij dan ophouden doorziet God wel wat zij doen. <i>Motief: offensieve strijd</i> -
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		
8. De Buit	#60	En maakt tegen hen zo goed als jullie kunnen de bewapening en de inzetbare paarden gereed om Gods vijand en jullie vijand daarmee vrees aan te jagen en afgezien van hen anderen die jullie niet kennen, maar die God kent. En wat jullie ook als bijdrage op Gods weg geven, het zal jullie worden vergoed en jullie zal geen onrecht worden aangedaan. <i>Mobilisering: aansporing</i> <i>Het gaat in dit vers om een strijd tegen ongelovigen. Een onderscheid defensief of offensief is hier niet te maken. Vers 60 is de leuze van de Moslimbroeders.</i>
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		
8. De Buit	#61	En als zij geneigd zijn tot vrede, wees daar dan ook toe geneigd en stel je vertrouwen op God; Hij is de horende, de wetende. <i>Ethiek en regels</i> <i>Mogelijkheid om tot vrede te komen. De Moslimbroeders noemen dit direct op vers 60 volgende vers niet in hun leuze.</i>
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		
8. De Buit	#65	O profeet, spoor de gelovigen aan tot de strijd. Als er onder jullie twintig zijn die volhouden, dan zullen zij er tweehonderd overwinnen en als er onder jullie tweehonderd zijn, dan zullen zij duizend van hen die ongelovigen zijn overwinnen, omdat dat mensen zijn die geen begrip hebben. <i>Mobilisering: aansporing</i> -
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		
9. Het berouw	#5	Als de heilige maanden zijn verstreken, doodt dan de veelgodendienaars waar jullie hen vinden, grijpt hen, belegert hen en wacht hen op in elke mogelijke hinderlaag. Maar als zij berouw tonen, de salaats verrichten en de zakaat geven, legt hun dan niets in de weg. <i>Motief: offensieve strijd / Omstandigheden</i> <i>Dit wordt ook wel het zwaardvers genoemd.</i>
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		
9. Het berouw	#6	En als een van de veelgodendienaars bij jou bescherming zoekt, geef hem dan bescherming totdat hij het woord van God hoort en laat hem daarna een plaats bereiken waar hij veilig is. Dat is omdat zij mensen zijn die niet weten. <i>Tegen wie: veelgodendienaars / Omstandigheden</i> -
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		

Soera	Vers	Verstekst
9. Het berouw	#7	Hoe kan er jegens de veelgodendienaars een verbondsverplichting bij God en bij Zijn gezant zijn, behalve dan jegens hen met wie jullie een verbintenis aangegaan zijn bij de heilige moskee. Zolang zij jegens jullie korrekt handelen, handelt jullie dan ook korrekt. God bemint de godvrezenden.
<i>Thema</i>		<i>Ethiek en regels</i>
<i>Toelichting</i>		-
9. Het berouw	#12	En als zij hun eden breken nadat jullie met hen een verbond gesloten hebben en jullie godsdienst belasteren, bestrijdt dan de leiders van het ongelooft. Voor hen bestaan er geen eden. Misschien zullen zij ophouden.
<i>Thema</i>		<i>Ethiek en regels</i>
<i>Toelichting</i>		-
9. Het berouw	#29	Strijdt tegen hen die niet in God geloven en niet in de laatste dag en die niet verbieden wat God en Zijn gezant verboden hebben en die niet de godsdienst van de waarheid aanvaarden uit het midden van hen aan wie het boek gegeven is, totdat zij naar vermogen onderdanig de schatting betalen.
<i>Thema</i>		<i>Tegen wie: uitsluiting joden en christenen</i>
<i>Toelichting</i>		<i>Met hen aan wie het boek gegeven is worden joden en christenen bedoeld. Met schatting wordt het tribuut bedoeld.</i>
9. Het berouw	#36	Het aantal maanden is bij God twaalf maanden volgens de teboekstelling van God op de dat dat Hij de hemelen en de aarde schiep; daarvan zijn er vier heilig. Dat is de juiste godsdienst. Doet jullie jezelf daarin dus geen onrecht aan, maar bestrijdt de veelgodendienaars allen te zamen zoals zij jullie allen te zamen bestrijden. En weet dat God met de godvrezenden is.
<i>Thema</i>		<i>Motief: defensief / Omstandigheden</i>
<i>Toelichting</i>		-
9. Het berouw	#41	Rukt uit, of het jullie nu licht of zwaar valt en spant jullie met jullie bezittingen en jullie persoon in op Gods weg. Dat is beter voor jullie, als jullie dat maar wisten.
<i>Thema</i>		<i>Mobilisering: aansporing</i>
<i>Toelichting</i>		-
9. Het berouw	#81	Zij die achtergelaten zijn verheugen zich erover dat zij in tegenstelling tot de gezant van God thuisgebleven zijn en het staat hun tegen zich met hun bezittingen en hun persoon op Gods weg in te spannen en zij zeggen: <Rukt niet uit in de hitte.> Zeg: <Het vuur van de hel is heter>. Als zij dat maar begrijpen.
<i>Thema</i>		<i>Mobilisering: bestraffing niet-deelname</i>
<i>Toelichting</i>		<i>Dit gaat over degenen die niet deelnemen aan de gewapende strijd.</i>

Soera	Vers	Verstekst
9. Het berouw	#82	Dan zullen zij weinig lachen en veel huilen als vergelding voor wat zij begingen.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Mobilisering: bestraffing niet-deelname</i> <i>Deze verzen hebben betrekking op degenen die niet willen deelnemen aan de gewelddadige jihad, hetzij fysiek hetzij door middel van financiële en materiele bijdragen. Hen wordt een zware bestraffing in het hiernamaals in het vooruitzicht gesteld.</i>
9. Het berouw	#91	De zwakken, de zieken en zij die over niets beschikken om als bijdrage te geven treft geen blaam, wanneer zij oprecht zijn tegenover God en Zijn gezant. Hun die goed doen kan niets verweten worden - God is vergevend en barmhartig -
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Mobilisering: vrijgesteld</i> <i>De zwakke en zieke gelovigen of gelovigen die over niets beschikken zijn vrijgesteld van persoonlijke deelname aan de gewelddadige jihad of materiele en financiële bijdragen.</i>
9. Het berouw	#111	God heeft van de gelovigen hun eigen persoon en hun bezittingen gekocht zodat de tuin voor hen is - zij strijden op Gods weg, waarbij zij doden en worden gedood. Het is een toezegging waartoe Hij in waarheid verplicht is in de Taura, de Indjiel en de Koran. En wie komt zijn verbond getrouwer na dan God? Verblijdt jullie dus over de koop die jullie gesloten hebben. Dat is de geweldige triomf!
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Mobilisering: martelaarschap</i> -
9. Het berouw	#123	Jullie die geloven! Strijdt tegen de ongelovigen die dicht bij jullie zijn en laat hen strengheid bij jullie vinden. Weet dat God met de godvrezenden is.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Motief: offensief</i> <i>Dit vers is gericht op de ongelovigen in de naaste omgeving.</i>
22. De Bedevaart	#39	Aan hen die bestreden worden is [de strijd] toegestaan omdat hun onrecht is aangedaan; God heeft de macht hen te helpen.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Motief voor gewapende strijd: defensieve strijd</i> <i>Eerste openbaring over gewapende strijd.</i>

Soera	Vers	Verstekst
47. Mohammed	#4	En wanneer jullie hen die ongelovig zijn [in de strijd] ontmoeten, slaat hen dan dood, maar wanneer jullie dan de overhand over hen verkregen hebben boeit hen dan stevig vast, hetzij om hen later als gunst vrij te laten hetzij om hen los te laten kopen, wanneer de lasten van de oorlog zijn afgelegd. Zo is het. En als God zou willen zou Hij zelf zich op hen wreken, maar Hij wil jullie met elkaar op de proef stellen. En zij die op Gods weg gedood zijn, hun daden zullen niet teloorgaan.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Ethiek en regels</i> <i>Het lot van krijgsgevangenen.</i>
48. Het Succes	#16	Zeg tot de bedoeïenen die achtergelaten zijn: <Jullie zullen worden opgeroepen [tot de strijd] tegen mensen van geweldige sterkte. Jullie zullen tegen hen strijden of zij geven zich over [aan God]. En als jullie gehoorzamen zal God jullie een goed loon geven, maar als jullie je afkeren, zoals jullie je vroeger hebben afgekeerd, dan zal Hij jullie met een pijnlijke bestraffing straffen.>
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Tegen wie: Bedoeïenen, lees polytheïsten</i> -
48. Het Succes	#17	De blinde treft geen blaam, de kreupele treft geen blaam en de zieke treft geen blaam en wie God en Zijn gezant gehoorzaamt die zal Hij tuinen laten binnengaan waar de rivieren onderdoor stromen, maar wie zich afkeert, die zal Hij met een pijnlijke bestraffing straffen.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Mobilisering: vrijgestelden</i> <i>Dit gaat over vrijgestelde moslims aan de gewapende strijd.</i>
48. Het Succes	#20	God heeft jullie veel buit toegezegd die jullie zullen behalen. Hij heeft dus een deel voor jullie verhaast en de handen van de mensen van jullie afgehouden. En wel opdat het een teken voor de gelovigen zou zijn en het hen op een juiste weg zou leiden.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Ethiek en regels: oorlogsbuit</i> <i>Deelname aan de strijd geeft recht op oorlogsbuit volgens dit vers.</i>
61. Het Gelid	#4	God bemint hen die in gesloten gelid op Zijn weg strijden alsof zij een hecht samengevoegd gebouw zijn.
<i>Thema</i> <i>Toelichting</i>		<i>Mobilisering: aansporing</i> <i>In de Arabische tekst staat hier nadrukkelijk [Qital] te lezen.</i>

COLOFON

Uitgave

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding,
december 2009

Fotografie

iStock

Vormgeving

Richard Sluijs, Den Haag

Druk

Koninklijke Broese & Peereboom, Breda

De NCTb werkt aan een veiliger samenleving

De Nationaal Coördinator Terrorismedbestrijding heeft als taak het risico van en de vrees voor terroristische aanslagen in Nederland zoveel mogelijk te verkleinen, alsmede het op voorhand beperken van schade als gevolg van een mogelijke aanslag.

De NCTb heeft de centrale regie rond terrorismedbestrijding en zorgt dat de samenwerking tussen alle betrokken partijen op een structureel hoog niveau komt en blijft.